

en toegedekt met zijn dikste pelsjas, die hij anders alleen in de ergste sneeuwjacht aantrekt, ontvangt de baas zijn klanten, met de rug tegen de wand geleund. Hij maakt herrie met ze. Al klagende neemt hij hun de duiten af en commandeert Sjoric:

„Geef hem de huiden....”

Sinds hij ziek is en niet meer uit zijn kamer kan, doen wij wat ons in het hoofd opkomt.... We werken niet zo hard en rusten wat vaker uit. 's Avonds — de baas kan immers niet naar beneden, om ons te bespionneren — slenteren de jongens door de stad. Dobrica Tunsu wenkt mij ook:

„Ik heb de boel vandaag lekker opgelicht....!”

„Wat voor oplichterij bedoel je?”

„Dat verklap ik je niet....”

„Dat zul je toch wel!”

„Ik heb je verklapt, dat ik de boel heb opgelicht, maar waarin die oplichterij bestaat, dat zeg ik je niet.”

„Nou, en....?”

„Ik heb vier lei buit gemaakt.”

„Behoud ze in gezondheid.”

„Maar dat is het nou juist, ik wil ze niet houden. Morgen of overmorgen is de baas weer beter, dan verklapt de een of ander hem, dat ik centen heb. De baas gaat mij van onder tot boven doorzoeken en vindt ze. Hij zal mij vragen: Hoe kom je d'r an? — Hij zal me op mijn falie geven en ik zal alles bekennen. En als ik beken, slaat hij me nog een tikje harder. Het liefst zou ik de stad maar ingaan om het te verteren.”

Ik geloof, dat hij het op straat heeft gevonden, of uit de zak van een boer gestolen, want geld dat hij zelf met werken had verdiend, zou hij zo lichtvaardig niet wegsnijten....

„Waar wou je het dan aan uitgeven? Ik drink toch niet.”

„Ik ben ook niet zo'n straffe drinker. Een enkel borreltje en daarmee afgelopen. Je snapt me niet. Ik heb vier lei! Nou wil ik, dat we ze gezamenlijk gaan uitgeven....”

„Maar hoe dan? Nu, bij nacht?”

„Juist nu!”

„Wat kunnen we dan kopen?”

„Zul je wel zien.... Ga maar mee....!”

„Waar naar toe?”

„Kom maar mee — als ik je dat nou zeg —”

Ik was mijn gezicht en mijn handen. Het valt me moeilijk, hem te volgen, maar nog veel moeilijker, hem niet te volgen. Sinds weken al heb ik geen regel gelezen. Ik verveel me dodelijk. Dat is altijd zo, als je van dag tot dag hetzelfde werk doet en als dit werk je niet bevredigt, als je 's avonds na je werk niet iets omhanden hebt, als er niets bestaat dan de noodzaak om een stuk brood te verdienen. Want nu heb ik mijn vaste besluit genomen. Ik blijf niet lang meer hier. Op zijn mooist tot aan het voorjaar. Ik heb de baas beloofd, dat ik vier jaar als leerling bij hem blijven zal in ruil voor het leren van het vak, kost en onderdak. Het vak heb ik vlug onder de knie gekregen. Ik kan schaapsvellen looien. Ik ga verderop, ik ga ergens anders werken. Maar ik kan ook wel een dikke ossenhuid looien. Dat is niet zo geweldig moeilijk. Ik zou nu wel eens iets anders willen doen, niet altijd met stinkende huiden omgaan. In het najaar zal ik proberen, op een school te komen en iets te leren. Ik merk dat mijn verstand, sinds ik hier ben, befloerst raakt, ik word dom.... Nee, dat nooit....!

Ik zou zo graag eens een ander pakje aantrekken, maar ik heb niets dan dit ene stel kleren. Ik bekijk mezelf van onder tot boven en word diep neerslachtig.... Dobrica Tunsu montert mij op:

„Waarom sta je jezelf voor de duivel zo te bekijken? Ga je soms ter bruiloft? Er zijn anderen, die er nog berooider uitzien dan jij....”

We sluipen op de tenen naar buiten en trekken de deur zachtjes achter ons dicht. We sluiten ze heel langzaam.

„Mij achterna!” zegt Dobrica Tunsu.

Hij loopt voorop naar het slop.

Het heeft gesneeuwd. Maar het heeft nog niet gevroren. De sneeuw is zacht onder de voet, bijna al aan het smelten toe. De straat wordt door de lantaarns maar vaag verlicht en daar, achter in de straat, waar je niet verder kunt, staat als schildwacht een half blinde lantaarn.

Het zal omstreeks zeven uur 's avonds zijn. In het centrum heerste in de straten nog wat verkeer, maar hier was alles al uitgestorven....

Dobrica Tunsu schijnt de weg goed te kennen....! Met veel lawaai, als was hij er thuis, stoot hij een deur open. Hij smijt ze hard achter zich dicht. We lopen door tot helemaal achter op een binnenplaats.... Nu begin ik zo ongeveer te vermoeden, wat er aan de knikker is. Ik loop bedremmeld achter hem aan. Mijn handen trillen een beetje. Maar ik volg niettemin Dobrica Tunsu.

In het achterste huis — dat ongeveer zo klein is als dat in de bontwerkersstraat — heerst luidruchtige vrolijkheid.... weliswaar zingt er niemand, maar men hoort harde stemmen. Ook daverft gelach....

Dobrica Tunsu opent weer een deur. Daar ik maar op één pas afstands achter hem loop, staan we beide onverhoeds binnen.

Hoe kwam het, dat het huis mij van buiten zo klein leek? Binnen is het groot en ruim....! Ik blijf op de drempel dralen.

De kamer is groot, de vloer is met planken belegd. In de ene hoek van de kamer staat een piano. In een andere hoek een tafel en nog een tafel. Langs de wanden staan stoelen. Bij de tafel in de hoek zit een jongen te lezen; hij kan zowat zo oud zijn als ik. Hij leest, houdt een ogenblik op, maakt aantekeningen in een schrift, leest weer door en beweegt er de lippen bij, als zou hij gaan fluisteren. Misschien bereidt hij zich voor op een of ander examen en leert hij daar zijn lessen.

Aan de piano zit een naakt meisje. Alleen om de heupen sluit een klein rose broekje, dat echter niet eens haar navel bedekt.... Haar haren

zijn lang en blond, als die van mijn moeder.... Haar vingers glijden over de toetsen. Ze zit op een rond stoeltje zonder leuning. Naast haar staat een man met een grijze bolhoed op het hoofd, die hij ietwat achterover geschoven heeft, en met een lange zware knevel. Hij knijpt haar bij tijd en wijle in de benen.

Op de andere stoelen zitten ook meisjes in korte doorzichtige japonnetjes.... In de salon bevinden zich nog vier mannen, jonge en oudere.

„Goeienavond, Salomia!”

„Goeienavond, Tunsu. Wie breng je daar mee?”

„Een vriend.”

„Zeker nog een groentje, hè?”

„Recruut, jawel.”

„Ga zitten.”

Salomia behandelt ons, zoals men heren behandelt. Wij nemen plaats. Ik heb me heel klein gemaakt. Ik kruip op een stoel in elkaar en voel, dat ik met mijn oud pak de kalk van de wanden zal vegen, als ik niet goed uitkijk. De kamer is nog maar kort geleden gewit. We zijn aan de vooravond van het Kerstfeest. De mensen hebben hun huizen gewit. En ook dit huis heeft een beurt gehad.

Salomia is rijzig, stevig en bruin, ze draagt een zwaargeplooid, tot op de grond neervallende japon.

„Ga jij met mij mee?” vroeg Tunsu aan het meisje bij de piano, dat door de man met de bolhoed alleen gelaten is. „Vooruit, Mimi, ga mee..”

„Ik kan niet, lieveling, ik ben....”

„Nou, en wat zou dat nog?.... Kom, vooruit....!”

„Maar dat gaat toch niet, idioot. Wacht, tot Gica uit haar kamer komt, dan kun je met haar meegaan.”

„Zolang Gica er nog niet is, kunt u ons wel wat aanbieden, tante Salomia,” zegt Tunsu.

„Tante zet meteen een fijn kopje koffie....”

Op het hoektafeltje brandt een spiritus-toestel. Daar maakt Salomia de koffie klaar. Ik heb

nog nooit koffie gedronken, denk ik; nu zal ik er achter komen, hoe dat smaakt.

De mannen zoeken ieder een meisje uit en gaan met hen naar de kamers. Ze kwamen al gauw weer beneden en verlieten dan het huis. In de salon bleven vijf meisjes over, met Salomia mee zes. Tunsu wacht op Gica, maar die blijft maar uit.

„Ze is met Cotelici, de koopman, mee. Als Cotelici komt, laat ie Gica niet zo gauw los. De staker komt niet makkelijk van hem af....”

De deur wordt geopend. Een pope, een door de dood vergeten oude pope, stapt de twee treden af, die naar de salon leiden. Hij is stokoud en heeft een baard, die er uit ziet, als hadden de motten er in huis gehouden. Eens was deze baard misschien zwart, daarna werd hij wit en nu is hij vuilgeel. Zijn met slik bespatte priesterjas reikt tot aan de vloer. Zijn handen beven. In de ene hand houdt hij een kruis, in de andere een tuiltje bazielkruid. Hij gaat de huizen inwijden, nu vlak voor de feestdagen. Achter de pope, op een halve pas afstands, volgt de misdienaar met het wijwatervat. De pope begint met nasale begrafenisstem een gebed te zingen. De piano zwijgt. De meisjes komen, zoals ze zijn, vrijwel naakt, op de pope af. De pope zegent hen met het bazielkruid en reikt hun eerst zijn hand en vervolgens het kruis om te kussen.... De pope besprenkelt de vier hoeken van de kamer met wijwater. Hij zalft de gasten. Hij zalft ook de studerende jongen in de uithoek — de zoon van de hoerenwaardin. Hij zalft mij ook, of ik wil of niet. Hij houdt mij zijn hand met het kruis onder de neus. Nu, vooruit dan maar.... Maar voor zoiets heeft Dobrica Tunsu mij vast en zeker niet mee genomen.

Salomia tilt haar japon hoog op. Je kunt haar benen en dijen zien. Ze draagt heel lange kousen. Ze neemt een geldzakje uit haar kous, duikt er met de hand in en telt tien lei op haar handpalm uit — tien lei in kleingeld telt ze uit op haar hand, een gooit het hele bedrag in het wijvat van de mis-

dienaar. De pope is slecht van gezicht. Hij buigt zich naar het wijwatervat over en kijkt er in. De misdienaar houdt het hem vlak onder de neus.

De pope vraagt Salomia, met een stem als van de overzij, een spookachtige stem, die als door wurmen en vleermuizen is aangevreten:

„Hoeveel lei heb je in het wijvat gegooid, Salomia?”

„Tien lei, eerwaarde vader, al wat ik had....”

„Zo weinig maar, Salomia? Ik verwachtte op zijn minst een stuk van twintig.”

„Neem mij niet kwalijk, eerwaarde heer Cinzeaca. De madam is niet in huis. Ze is naar de stad gegaan om inkopen te doen en nog niet teruggekeerd. De meisjes hebben vanavond nog niet meer dan tien lei verdiend....”

De baard van de pope begint te beven. Zijn gezicht bibbert ook. Zijn lippen trillen.

„De satan zal in je moeder varen, hoerentuig.. Ik oude priester sleep me hier naar toe, om jullie te zegenen en je gooit me daar tien lei in het wijwatervat, als was ik een blinde bedelaar! Tien lei....! Schaam je met z'n allen.... Zoek in je kous, jij sloerie, en leg de nog ontbrekende tien lei in het vat, anders zal de duivel met zijn moer je halen. Anders haalt ie jullie, hoor je me....?”

„Ik heb niets, eerwaarde heer Cinzeaca! Zo waar God mij helpen zal, ik heb niets.... Zoals gezegd, de meisjes hebben vanavond nog niet meer verdiend. Als uwe heiligheid wat later gekomen was, zou dat beter zijn uitgekomen. Er zijn nog een paar mannen met de meisjes boven.... Neem plaats, uwe heiligheid, en wacht, tot ze terugkomen.”

„Goed zo, mijn dochter, goed. Ik zal wachten.... Ik zal wachten.”

De pope gaat zitten. De misdienaar neemt ook een stoel. Salomia heeft twee koppen koffie klaargemaakt, een voor Dobrica en een voor mij. Maar we zitten er lelijk naast. Salomia geeft de koffie aan de pope en de misdienaar. Ze fluistert ons toe:

„Wacht, ik zet wel een nieuw kopje voor jullie, als de ouwe bok zijn hielen licht.”

Langzaam drinkt de pope de koffie uit. Langzaam drinkt ook de misdienaar. Daarna zakt het hoofd van de pope voorover en hij sukkelt in slaap. Hij dommelt alleen maar wat, echt slapen is het niet. Een deur gaat open. Met hoog opgeslagen kraag en met de pelsmuts laag over de ogen getrokken komt een jonge man binnen. Achter hem aan loopt een meisje met verwilderde haren en geeft Salomia twee lei. Salomia legt de twee lei voor de pope op tafel.

Zolang de vijf andere gasten niet terugkomen en de ontbrekende tien lei dus niet op tafel liggen, bewaart pope Cinzeaca zijn geduld. Hij ging niet weg, hij wachtte. Pas toen Salomia de tien lei tinkelend voor hem in het wijvat liet vallen, stond hij op en verliet het huis, na iedereen opnieuw te hebben gezegend....

„Bij welke kerk hoort die?”

„Bij de kerk van de duivel,” antwoordt Dobrica Tunsu, „hiernaast bij de St. Nicolaë. Heb je de klokken niet gehoord?”

„Nee, ik heb ze niet gehoord....”

„Kom, Dobrica, mee naar boven. Costelici heeft 'em gesmeerd....”

De meisjes zijn allemaal neerslachtig. Als ze lachen verwringt hun gezicht zich tot een grimas. Ze lachen in de keel, maar niet in hun hart. Ze hebben tranen in hun ogen en in hun hart de ellende. Hun ellende staat in hun ogen weerspiegeld. De treurigste van allen is Salomia. Maar ook de jongen in de hoek, die net doet, als had hij niets gezien, die aantekeningen maakt en zachtjes voor zich zit te mompelen, is triest....

Ik blijf in de salon. Nadat de pope vertrokken was, kwamen er nog meer jongelui. Mijn kleren verspreiden een dikke lucht.

Ik dronk mijn koffie op. Ik dronk ook de koffie van Dobrica Tunsu op.

Salomia ziet, dat ik bedremmeld ben. Ze komt naar me toe en aait me onder de kin.

Haar vingers zijn kort, dik, knokig en ruw. Misschien was ze jaren geleden wel ergens dienstmeisje, ze heeft vaten gewassen en vloeren geschrobd.

„Met wie wil je naar boven, kuise Jozef? Je zit nu al een uur naar de meisjes te kijken. Wie heb je gekozen?”

„Niemand,” antwoord ik. „Niemand....! Hoort u?.... Niemand....!” De tranen springen uit mijn ogen; ik schrei, hevig en diep; een schreien, dat mij al een hele tijd in de keel gezeten heeft....

Vijf maal in de week eten we maïskoek met bonen- of linzensoep, Donderdags en Zondags krijgen we vlees met zuurkool of goelasj.

„Jullie leven hier als prinsen,” snoeft baas Motsatu, „jullie kunnen je er niet over beklagen, dat ik niet goed voor je zorg. Je bedje is best. Het eten is ook best en in de winter is alles lekker warm in huis....”

Ik loop met lappen om mijn voeten gewikkeld. Als ik de stad in ga, knoop ik mijn sandalen aan de voet, die ik van huis heb meegebracht.

Eens, terwijl ik op een Zondagmiddag door de stad zwerf, raak ik aan het praten met een lange zwarte jongen.

„Kom jij van buiten?”

„Nee, uit Parijs....!”

Hij lachte. Ook ik moest lachen. Het ijs was gebroken.

„Waar werk je?”

„Bij Motsatu....”

„Een andere baas, die nog gieriger is, kon je zeker niet vinden?”

„Mijn tante heeft me bij hem in de leer gedaan....”

Hij vergezelde mij naar de buitenkant van de stad, waar het kerkhof ligt. Hij vroeg mij op alle manieren uit. Ik vertelde hem alleen, wat ik kwijt wilde.

In het centrum van de stad, waar de twee met trottoirs voorziene brede straten elkaar

kruisen, staat het monument van een generaal, die op geen enkel slagveld gestorven is. Het monument van generaal Mantu.

Ook in ons dorp staat een gedenkteken. Maar niet aan de kruising van twee wegen, of voor het gemeentehuis, of voor de school of de kerk. Het gedenkteken van ons dorp stond voor het huis van Ispas Capra. Capra is al oud. Zijn vrouw leeft nog, alleen zijn kinderen zijn jaren geleden gestorven, toen hij nog jong was. Hij had een beetje geld, maar nadat zijn kinderen overleden waren, had hij geen schik meer in zijn werk. Hij doet net zo veel, dat hij er van door de tijd sukkelt.

Een paar verre bloedverwanten daagden hem voor het gerecht te Turnu. Het ging om een paar stukken land, die per slot van rekening noch het eigendom bleven van de bloedverwanten, die hem in het proces hadden betrokken, noch van Capra zelf. De stukken grond werden ingepikt door Vica Georgescu, de advocaat, die de oude baas alleen voor de schijn tegen de hebzucht van zijn familieleden verdedigde.

In Turnu, waar de hoofdstraat in het park uitloopt, werd lang geleden een gedenkteken opgericht voor de soldaten, die in '77 over de Donau trokken en bij Plewna aan de zijde van de Russen tegen de Turken hadden gevochten.

„Wat is dat?” vroeg Ispas Capra.

„Een monument,” antwoordde een straatreiniger, die bezig was de bladeren bij elkaar te vegen.

„Een monument? Waarvoor?”

„Om de mensen te herinneren aan de soldaten, die in '77 in de oorlog tegen de Turken gesneuveld zijn....”

Ispas Capra prentte zich deze uitleg van de straatveger in het geheugen. De mensen zetten dus monumenten neer voor hen, die vroeger hadden geleefd, maar nu tot stof zijn vergaan.

„Waar zit je toch over te piekeren, Ispas?”

vroeg zijn vrouw steeds maar weer aan hem.
„Ik denk maar wat. Ik denk aan wat mij zo door het hoofd gaat.”

Hij verkocht zijn oogst. Hij verkocht ook een deel van zijn landerijen. Zonder iemand, ook zelfs zijn vrouw niet, maar iets te verraden, ging hij naar de trein en spoorde naar de stad, naar Turnu. Hij ging naar de steenhouwers, die voor de kerkhoven kruisen en gedenktekens vervaardigen. Daar ging Capra naar toe.

„Kun je een monument voor me maken, steenhouwer?”

„Is iemand van uw familie overleden?”

„Nee. Niemand van mijn familie. Ik wil een monument voor mezelf laten maken.”

„Op het kerkhof?”

„Nee. Het moet voor mijn huis komen te staan.”

De steenhakker verbaasde zich:

„Voor uw huis?”

„Jawel. Voor mijn huis. Tegenover de straatweg!”

„En waarom wilt u dan, dat ik voor u een gedenkteken maak?”

„Om de mensen er later aan te herinneren, dat op die plek, in dat huis, vadertje Ispas Capra eenmaal heeft geleefd.”

Hij dong en pingelde lange tijd met de steenhouwer, maar tenslotte werden ze het eens. Hij betaalde en ging naar huis terug. Hij wachtte op de steenhakker, die met het monument moest opdagen.

Op de afgesproken tijd meldde zich de steenhouwer bij vadertje Ispas, vergezeld door twee vaklieden.

„Waar is het monument?” vroeg de oude baas.

„Dat komt met de spoortrein! Zorgt u maar voor een paar karren, die het van het station afhalen.”

Vadertje Capra huurde twee wagens en reed naar het station.

In stevig dichtgespijkerde kisten die zwaarder waren dan molenstenen, arriveerde zijn monument uit de stad. Overeenkomstig zijn wens zetten de vaklui het voor zijn huis neer, vlak tegenover de straat. Het bestond uit een hoge stenen zuil met een bronzen adelaar er op, die wijd de wieken uitslaat. In het gedenkteken metselde de steenhouwer een plaat met gouden letters: „Ik, vaderdje Ispas Capra, heb dit gedenkteken opgericht, opdat de mensen zich mijner zullen herinneren.”

Moedertje Ispas tierde en raasde op vreselijke wijze. Maar toen legde ze zich bij de idiote inval van haar man neer. Nu is Ispas Capra oud en ziek. Hij ligt in zijn huis. De armoede heeft hem volkomen in haar kille greep. Zijn vrouw verzorgt hem 's winters met bonensoep, in de zomer eten ze brandnetels en wilde zuuring.

Hij is heel erg ziek. Hij kreeg zin in een droppeltje melk.

„Ga het dorp in, vrouw, en koop een kannetje melk voor me.”

„Toen je nog gezond was, heb je geen koe gekocht. Je hebt een monument voor jezelf laten oprichten, hier voor het huis. Kruip nu maar uit je bed en melk de kraaien, die boven op de zuil zitten. Melk de kraaien, als je naar melk verlangt....”

Vadertje Ispas steunt en zucht.

„Ze snapt er niks van. Mijn vrouw snapt nou net niks. Ik zal doodgaan, maar het mensdom zal er aan terugdenken, dat ik heb bestaan. Vooruit, ga naar het dorp en haal daar een drupje melk voor me....”

„De kraaien! Sta op en ga de kraaien melken....!”

Midden in de stad, waar de twee hoofdstraten elkaar kruisen, staat het monument voor generaal Mantu, die al lang dood is. Hij heeft in geen enkele oorlog gediend, deze lang ge-

storvene. Hij bezat bossen en bouwland in het district, die nu eigendom zijn van zijn erfgenamen; hij was gedeputeerde en senator. Zijn bloedverwanten hebben het gedenkteken voor hem opgericht, opdat het volk hem vooral niet vergeten zou. De mensen lopen langs zijn bronzen beeltenis en verwaardigen zijn goed verzorgde, pijnlijk precies naar twee kanten gekamde baard en zijn hoog opgestreken snorpunten met geen blik. Bij tussenpozen onderbreekt een kraai haar vlucht, om op het hoofd van deze bijzondere man uit te rusten en de witte inhoud van haar darmsysteem op zijn keurig gekamd haar te laten vallen. Daarna vliegt ze verder. Voor het monument staan, als waren ze daarvoor op de knieën neergevallen, twee aan elkaar gebouwde winkeltjes. Het ene is de boek- en papierhandel „In de Vergulde Papegaai”, waar de lang opgeschoten bediende, die Urmuz Niculescu heet, potloden, krijtjes, pakpapier en soms — meestal in het najaar, als de scholen beginnen — ook boeken verkoopt. Het andere winkeltje is de doodkistenwinkel van mijn nieuwe baas, Mielu Gusja, die ze in de stad simpelweg Pomneatsa* noemen. Boven het raam en de deur staat met dikke witte letters de firma-naam „In de Engel”. Het sneeuwt op de stad. De bergen sneeuw stapelen zich op. De aapjeskoetsiers spannen hun paarden voor de sleden en bonden hun kleurige lintjes aan de oren en belletjes om de hals. De sleden wachten bij het monument op klanten. De paarden laten de schelletjes klinken. De miserabel geklede koetsiers stampen met de voeten, om ze warm te krijgen. Ze hebben geen klanten; de koetsiers

* Pomneatsa = eigenlijk het muntstukje, dat in de punt van een nieuwe witte zakdoek geknoopt, door de familie van een overledene wordt uitgereikt als gedachtenis aan ieder, die de kist naar het kerkhof vergezelt. Hier is het een bijnaam, die men zou moeten vertalen door iets als Lijkstuiver, of Dodenpenning. (Vert.)

niet, en ook de „Engel” niet, en de „Vergulde Papegaai” nog veel minder. De kooplui kankeren geweldig.

„De duivel zal die boeren halen. Ze rotten maar wat in hun dorp en zetten geen poot in de stad.... Geen sterveling zie je meer....”

Mielu Gusja zet geen fluit om.

„Misschien gaat er nog eens iemand dood. Het is haast ondenkbaar, dat er bij zo’n hondeweer niet eens iemand doodgaat. Nu en dan verdwaalt hier wel eens een klant. Koopt een surrogaatkaars van tien bani. Zijn kind is ziek. Misschien gaat het wel dood. Het hoort niet te sterven zonder kaarsje.”

„De spoorweg is tussen de bossen versperd door de sneeuw, daar ginder in het noorden.”

De wolven uit de beboste streken van Vede drongen tot de buitenwijken van de stad door. Alle landwegen zijn dichtgesneeuwd.

„Ga een kop koffie voor me bestellen!”

Tegenover de „Engel” heeft de heer Miltiade een winkel geopend. Ik steek de straat over.

„Een koffie voor meneer Gusja....”

„Komt in orde....!” antwoordt de kellner en roept de bestelling door de dunne tussenmuur.

„Eén koffie voor oom Pomneatsa....”

Meneer Miltiade neemt me op, als zag hij mij voor de eerste keer. En toch heeft hij mij gisteren ook al gezien.

„Wacht eens even, jonge man. Ben je uit de „Engel”?”

„Jawel....”

„Ben jij tegenwoordig knecht bij Pomneatsa?”

„Ja....”

„En wanneer heeft zich dat mirakel afgespeeld?”

„Gistermorgen....”

„Aha! Ik was al verbaasd....”

„Wilt u de baas asjeblief zijn koffie brengen?”

„Maak je geen zorgen....!”

De koffie-baas volgt mij met de blikken.

„Het is gauw twaalf uur,” zei de baas. „Ik voel een grote leegte onder mijn ceintuur. Wees zo goed en loop even naar mijn huis. Breng wat eten mee in de etensschaal. Maar pas op, dat je er niet mee morst, anders haal ik je bij leven-den lijve het vel van je karkas....”

Het huis van de baas ligt precies aan het andere uiteinde van de stad, in de richting van Scioasti. Ik moet een geweldig stuk lopen. Ik ga er op uit. Onder mijn sandalen knerst de sneeuw. De wind pakt me aan en tilt me haast van de grond op. Ik houd me aan de heiningen vast. Bij de kruising der straten maak ik me heel klein.

„Ik kus u de hand, mevrouw.... De baas stuurt me om zijn eten te halen!”

„Heeft ie soms geld voor mij achtergelaten, om er vanmorgen mee naar de markt te gaan? Hij kwam toch eerst in de schemering uit het speelhol vandaan. Weet ie niet, dat we bijna geen stookhout meer hebben? Hij weet niets, hij wil niets weten, deze boef.... Eten laat ie halen! De aarde mag 'em verslinden.... Ik kan 'em wel vergiftigen!”

Mevrouw heeft rood behuilde ogen. In haar armen houdt ze twee kleine, bleke meisjes, wier snotneusjes met rode puisten bedekt zijn.

„Houd eens even vast! Wiegen moet je ze.... Misschien vallen ze dan wel in slaap. Als ze maar eens tot het eind van de maand wilden slapen, ik kan ze maar niet kalm krijgen.”

Ik neem de twee meisjes in mijn armen. Ik houd ze onhandig vast. Ze houden een ogenblik op met piepen, maar daarna bevuilen ze mij, als hadden ze het afgesproken, van onder tot boven.

„De kleine mormels....! Nu weet je ook, wat dat is.... Ga naar buiten en wrijf je schoon met sneeuw. Wees er maar niet boos om. Dat zal je geluk aanbrengen. Als ik maar in het badwater geplast had, toen de vroedvrouw mij voor de eerste keer afwaste, dan zou ik zeker

niet met Gusja getrouwd zijn en was ik vandaag niet zo doodongelukkig. Hemelse goedheid....!"

Ik krijg toch eten mee. Baas Gusja ontving mij, nam de schalen aan, zette ze op de toonbank en begon te schransen.

's Avonds ga ik alleen huiswaarts uit de „Engel", met de lege borden.

De baas komt veel later thuis. Na middernacht, meestal pas tegen de morgenschemering. Ik slaap met Zâna, het dienstmeisje, in één vertrek. Het is een dik, fors kind met grote, rode handen.... Ze moet meer op de buffels passen, dan dat ze huiswerk verricht. Vier buffelkoeien staan in de stal van de baas te herkauwen, drie roetzwarte en één sneeuw witte. Uit de opbrengst van de buffelmelk bestrijdt zijn vrouw de onkosten van de huishouding. Ze verkoopt de melk aan de bureu. Tegen middernacht klopt baas Gusja op het raam. Zâna slaapt licht als een kat. Ze is meteen wakker, staat op en gaat de buitendeur open maken. Ik doe mijn best, vast te slapen. Ik verroer me niet.

„Slaapt de jongen?"

„O ja, hij slaapt zo vast, dat je wel hout op hem hakken kunt. Die wordt niet wakker. Als een os slaapt ie."

De baas blijft eventjes in de kamer. Niet al te lang. Op de tenen sluipt hij weer weg. Daarna hoor je hoe er deuren worden dichtgesmeten, een heidens lawaai.

Mevrouw gilt luidkeels, wat er maar in haar opkomt:

„Nou ben je al weer bij Zâna geweest, jij niksnut! Al een jaar lang kruip je elke nacht bij Zâna! Sinds ik de kinderen ter wereld heb gebracht. De aarde mag je verzwelgen!"

Het erf is groot. Het huis staat er middenin. De straat zonder mensen leidt naar het weiland.

„Hoor je dat?" vraagt Zâna in het donker.

„Ja zeker...."

„Een compleet gekkenhuis is het hier...."

„Hoeveel jaren ben je al bij Pomneatsa in dienst?”

„Sinds twee jaar....”

„En het staat je niet tegen?”

„Dik. Maar wat moet ik dan doen? Bij anderen is het net zo, of nog erger....”

„Slaat mevrouw je?”

„Nee....”

„Wat zou je doen, als ze je sloeg?”

„Haar de ogen uitkrabben.”

„Waarom laat je de baas bij je binnen? Mag je hem graag?”

„Nee. Ik mag hem helemaal niet. Ik laat hem alleen maar binnen, om mevrouw te pesten. Ik haat haar.... Ik haat alle vrouwen....”

Zâna krimpt in elkaar in het bed. Ze trekt haar deken op tot aan de kin.

„Laten we gaan slapen, het is al gauw weer dag....”

Laten we gaan slapen!.... We zouden wel willen, maar het lukt niet. In de donkere kamer sluipt de slaap om ons heen als een vos, die de overval niet durft wagen. Het bed is groot. Het reikt van de ene muur tot de andere. In het ene uithoekje lig ik opgerold als een bal, in de andere hoek ligt Zâna.

„Slaap je al?”

„Nee....”

„Ik ook niet....!”

Ik sta op en schuif het gordijn op zij. Een helder lichtschijnsel valt in de kamer.

„Darië....”

„Ja....?”

„Zou je niet eens bij mij willen komen?”

„Jawel....”

Mijn lippen trillen. Ik dek me stevig toe. Ik rol me helemaal in elkaar en bibber. Buiten heerst grimmige kou. Ook in de kamer is het koud geworden....

„Kom toch maar liever niet....”

„Nee, ik kom niet....!”

De weg is ver bij het venster vandaan en

toch hoor je de voetstappen van iemand, die laat thuis komt. De losgelaten honden vliegen tegen de heining op.

„Ik ben ziek, jongen....”

Nu ligt de sneeuw voeten hoog op het erf. Zolang het sneeuwde, was de straat onuitsprekelijk mooi. De daken en de schuttingen droegen witte kappen. Elk dak en elke plank van de heining had haar eigen muts. De twijgen van de bomen bogen door onder hun vracht. Het hield op met sneeuwen. Langs de straten liepen weer mensen en hun schoenzolen besmeurden de smetteloze, vers gevallen sneeuw.

„Ik zou je maar in het verderf storten, kleintje....”

Het wordt dag. Ik sta op en ga naar de stal. Vroeger rook ik naar de looierij, naar leer en naar run, tegenwoordig ruik ik naar de koeienstal en wierook. Van alle waren, die we in de „Engel” verkopen, heeft alleen de wierook een sterke geur. De doodkisten, die met een zwart laken bedekt zijn, ruiken niet. Ik mest de stal uit, ik doe vers hooi in de kribben en strooi vers stro. Ik roskam de buffels, Zâna melkt ze.

Iedere nacht dringen dieven de voorstad binnen, ze stelen wat ze maar te pakken kunnen krijgen en roven de mensen het hemd van het lijf.

„Laat je niet met dieven in,” raadt Zâna mij aan, „dan kom je in de nor.”

„Daarom ben ik niet naar de stad toe gegaan,” antwoord ik. „Ik ben hier gekomen, om te werken en een beetje geld te verdienen.”

„Geld verdienen? En daarvoor ging je nou net bij Miele Gusja in de leer....?”

„Betaalt hij mij dan niet?”

Zâna gaf geen antwoord. Ze haalde alleen haar schouders op. Mij bekreep een gevoel, of er een kille slang in mijn hart glipte.

„Maar ik werk niet voor niks!”

In de „Engel” kun je alles kopen, wat er voor

een sterfgeval nodig is: kaarsen en wierook, kleren van oude half vergane stoffen, die maar losjes aan elkaar hangen en die aan het lichaam van een levend mens geen uur heel zouden blijven. Pantoffels en schoenen van glimmend papier. Lijkkisten op iedere maat. Doodkistjes zo klein als een schoenendoos, grotere, witgelakte, lange en brede voor zware lijken, korte en smalle voor schrale lieden. De doodkisten staan op elkaar gestapeld achter in de winkel. De planken zijn propvol met materiaal voor zwarte en witte lijkwaden. Met witte waden worden de kisten van de meisjes bedekt, die voor ze getrouwd zijn sterven. Mensen, die een sterfgeval hebben, pingelen niet. Ze betalen, wat men hun vraagt en hebben haast, de dode zo gauw mogelijk uit hun huis weg te werken. Dat is de eigenlijke klandizie van Pomneatsa. Hoeveel iedereen ook van zijn doden houden mag, hij stopt ze toch liefst zo gauw mogelijk onder de grond. Lijken zijn iets onplezierigs, vooral in de zomer verspreiden ze al gauw een nare lucht.

„Oom Urmuz, waarom hebt u mij aangeraden, juist in dienst te gaan bij Gusja?”

„In de eerste plaats moet je mij niet oom Urmuz noemen. Noem mij, zoals men mij in de hele stad noemt, „Papegaai”, doodgewoon „Papegaai....”

„Maar „Papegaai”.... dat is toch de naam van de zaak.”

„Ik en de zaak zijn één. Noem mij maar rustig „Papegaai”....”

„Nou dan, oom Papegaai, waarom heb je mij aangeraden, dienst te nemen bij Gusja?”

„Dat is toch zeker beter dan bij de leerlooier?”

„Nu moet ik op de buffels passen, Zâna voelt zich daar ineens te deftig voor.”

„Zorg jij maar rustig voor de buffels. Tot het voorjaar toe, als de wegen weer begaanbaar worden, zorg je toch maar vergeefs voor de

doodkisten.... De mensen in Rusj hebben niks geen haast om dood te gaan. Als Pommersa een winkel had in Alexandria, zou het hem wel beter gaan...."

"Hoezo? Is die stad groter?"

"Nee. Maar in Alexandria zijn een massa longlijders, bijna iedereen. De meeste sterven in het voorjaar en in de herfst. Maar ook in de andere jaargetijden gaan er heel veel dood. Er gaat daar geen dag voorbij zonder begrafenis...."

"Maar hier zijn toch ook genoeg longlijders?"

"Ja, die zijn er wel. Maar veel minder dan ergens anders. De mensen hier hebben ruimen rondom hun huizen. Ze eten ook steviger en ze lezen niet. Ze leren nooit een boek. Als waren ze bang, dat de letters hun de ogen zouden uitbranden...."

De Papegaai piekert een tijdje. Daarna barst hij uit:

"Goeie God! Wat is dit eigenlijk voor een gat? Ai, ai, wat is het hier voor een stad! Een gevangenis is het, maar geen stad. Sinds een jaar heb ik al geen boek verkocht.....! Is me dat een stad!"

Ik zou graag een boek van hem geleend hebben, om het te lezen, meer dan één. Maar wanneer zou ik ze moeten lezen? Als meneer Mielu Gusja er achter kwam, dat ik in een boek zat te bladeren, zou hij mij de nek omdraaien.

Ik leerde niets in de „Engel“. Ik had er geen enkel voordeel. Eens op een avond, toen ik om mijn loon vroeg, trok de baas de la uit de toonbank:

"Kijk hier! Geen halve roete cent heb ik! Als er ook nooit een mens doodgaat!"

Met veel moeite slaagde ik er in, veertig lei los te wurmen van de leerkoers, toen ik bij hem vandaan ging.

Honderd lei verdiende ik bij Banica Vurtjanu. Banica's kruidenierszaakje lag naast de

looierij van Motsatu. Meneer Banica was een lange, gebaarde, bruine man. Hij had maar één gebrek: hij keek scheel. Neen. Hij had nog een gebrek: hij struikelde bij het spreken over zijn eigen tong. Wijdbeens — als op stelten — stond hij, met een groen voorschoot voor, op de stoep van zijn winkel. Hij verkocht de boeren zout, touwen en kaarsen. Hij verkocht tussen de bedrijven door ook teer. Voor de deur van de winkel, in een grote ton, glimmerde de teer in het zonlicht.

Hij had geen leerjongen. Vergeleken met het werk in de looierij en de lange afstanden, die ik uit het centrum van de stad naar het huis van Mielu Gusja moest afleggen, was het werk, dat ik bij Banica doen moest, maar kinderspel. In plaats van de ruwe huiden op mijn rug naar de kelder te zeulen en in de looistof te leggen, waar ze een weerzinwekkende stank ontwikkelen, om ze na veertien dagen weer naar de binnenplaats te slepen en van hun stinkende beits te reinigen en te ontdoen; inplaats van twee zuigelingen vol eczeem, die aanhoudend jammeren, in de armen te houden, in plaats van buffels te roskammen en de stal uit te mesten, in plaats van nachtelijke schandalen mee te moeten maken — denk toch eens even aan, hoeveel makkelijker het is om in plaats van dat alles voor de winkel van Banica te staan en de boeren met zacht geweld en goede woorden naar binnen te lokken, om ze daar hun zout en andere levensmiddelen te laten kopen.

„Koop bij ons, vadertje! Bij ons is alles goedkoper dan in de winkel hiernaast!”

De buurman deed precies hetzelfde, zonder dat ze elkaar daarom haatten.

Dit werk viel mij ook niet moeilijk. Het leek, alsof ik het spelenderwijs volbrengen kon, en ik heb het ook spelenderwijs onder de knie gekregen. Alleen de grote vierkante blokken zout waren zwaar, die ik elke morgen voor de winkel tegen de muur moest stapelen en 's avonds

weer in de winkel brengen, anders de avond
Zwaar was ook het van mee een van de
morgen naar buiten meeslepen. Daarna om
avonds weer naar binnen rijden. Ik heb het
daarbij aan het bevenende. De avond van
het van beneden vast. Mijn rug knaagt
maar ik moest het toch klaarspeelen. De klagen
speeld heb ik het....

De baas had een zoon, die ook Hanneke heette
en het evenbeeld van zijn vader was. Lang
geschoten, mager en met zwarte haren. Hij
keek scheel en hij stierde bij het spreken
min of meer.... Hanneke wilde op een dag
vervloekte hij mijn moeder, mijn moeder, vader
en hele familie. Zijn vader stond er bij te
lachen. Als hij tegen de avond in de winkel
kwam, nam ik hem als een bal op de rug en
droeg hem over de boordstap naar de halve straat
door, naar huis. Ik zou hem veel liever naar
het kerkhof gedragen hebben....

Het kerkhof ligt aan de westkant van de
stad, op een hellend terrein. Bijna alle kerk-
hoven, die ik tot nog toe heb gezien, liggen
tegen een heuvel op. Als de ogen van de doden
hun macht om te zien hadden behouden en be-
vendien door lijkwade, kistdekkel en het gras
op de graven heen konden boren, dan zagen ze
de stad, de huizen, de straten, de mensen, de
tuintjes en de binnenplaatsen.

„De ogen van de doden kunnen noch niet
meer kijken, Darië. Haast je daarom, de wereld
te bewonderen, zolang je leeft....”

„Ik haast me al....”

Met oom Papegaai heb ik een hele middag
rondgezworven op het kerkhof. Hij is een zon-
derling personage, deze koopmansbediende, die
penhouders, sponzen, leien en potloden ver-
koopt en ook graag boekhandelaar zou zijn in
een stad vol kruideniers- en slagerswinkels,
waar geen sterveling een boek leest.

„Kijk eens,” zegt hij, „zelfs na hun dood
tergen ons die rijke lui nog. Ze laten op het

kerkhof ware paleizen voor hun botten oprichten, steen, rotsblokken, zelfs marmer moet er bij komen.... In de crypten langs de wand liggen ze op een rijtje als in een etalage, ze slapen en verrotten in hun metalen kisten. Kruisen met gouden inscripties bewaren hun namen voor het nageslacht. In de crypten hangen metalen kransen, die nooit verflensen en nooit verroesten. De in de loop van de tijden verbleekte trogies van al die doden glimlachen van hun foto's af tegen ons. Ik heb een hekel aan een kerkhof...."

"Waren we maar liever naar Vede en vandaar naar het grote bos gegaan, oom Papegaai."

"Dat doen we een andere keer."

We bleven staan voor een reusachtig grafmonument; het zag er uit als een paleis, waarin ettelijke gezinnen onderdak hadden kunnen vinden. Het was opgetrokken van wit marmer en de vensters hadden kleurige ruitjes. Een wenende engel van steen staat met gebroken vleugels op de zerken. Boven op een hoog voetstuk staat hij of beter gezegd: de engel zweeft uit de hemel naar dit voetstuk neer.... De marmeren blik van deze engel valt op een buste, die op een klein voetstukje staat. De engel en zijn voetstuk zijn van marmer, het borstbeeld is van brons. Het stelt een man voor met een opgeblazen gezicht, kortgeknipte baard en een hoog opgestreken knevel.

"Zie je dat daar? Dat is het borstbeeld van Amadeü Carac. Hij bezat een landgoed aan de rivier, bij ons in Merigoala. In 1907 heeft hij met eigen handen mensen om zeep gebracht. Herinner je je dat jaar?"

"Ja, ik herinner het me, want toen was ik al een grote jongen."

"In het hele land barstten opstanden uit. Ook bij ons. Maar de mensen in Merigoala haastten zich niet. Ze lieten zich door de bojaren en hun lakeien bang maken. De boeren bleven afwachten. Ze wilden eerst eens kijken, wat er

elders gebeurde. Ze gunden zich de tijd om de kat uit de boom te kijken. Om heel Merigoala heen brandden de landhuizen, alleen in Merigoala zelf niet. Voordat de boeren het besluit hadden genomen, handelend op te treden, kwam deze bojaar in het dorp, wiens bronzen buste je hier ziet. Hij liet soldaten komen en de soldaten lieten niet op zich wachten. De bojaar had grote invloed op de prefect van ons district. Hij deelde de soldaten in kleine groepjes en liet daarmee het kasteel en de verdere gebouwen van het landgoed bewaken. De commandant van deze militairen was een kleinzoon van de bojaar, een eerste-luitenant. Nu begonnen beide, grootvader en kleinzoon, de dorpsbewoners te folteren. Ze beweerden, dat deze een big van de bojaar gestolen hadden. Misschien was de big weggelopen uit de meer dan driehonderd stuks tellende varkenskudde, die aan de voet van de heuvels graasde. Misschien hebben de soldaten, die men in het slot en de bijgebouwen had vergeten en die zelf maar voor hun kostje moesten zorgen, het beest gestolen en opgegeten. Niemand zorgde er voor, dat de soldaten eten en drinken kregen, men had hun alleen maar patronen uitgereikt. — De bojaar bleef er bij, dat men zijn big had gestolen en dat de boeren hem dus schade hadden berokkend....

Hij liet alle varkens uit de boerenhoeven op een hoop drijven en bij zijn kudde voegen. Voor dit ene biggetje stelde meneer Carac zich schadeloos, door alle varkens van het dorp in te pikken. Daarna kwam hij met een nieuwe eis voor de dag. Hij beweerde, dat de dorpsmensen in een van zijn voorraadschuren hadden ingebroken en daar graan uit gegapt. Je herinnert je toch wel, dat er in het jaar, voorafgaande aan de opstand, grote droogte had geheerst? De arme mensen in het dorp verkochten deels hun stukje grond, deels hun vee, om tarwe en maïs te kunnen inslaan. Meneer Carac liet door de soldaten alles bijeen schrapen, wat er in de schuren en op de maïs-

zolders van de boeren te vinden was. Hij haalde bij menigeen de laatste zak maïs uit huis. De soldaten gingen met geladen geweer alle huizen af. Niemand waagde het, ook maar een hand tegen hen op te heffen....

In het aangrenzende dorp begon men de opstandelingen af te maken. Kon deze heer Carac nog werkloos blijven toekijken? Nu, zie je, ligt hij daar onder die stenen zerk. Indertijd ondernam hij met zijn kleinzoon en de ontboden soldaten een soort drijfjacht. Ze drongen met de pistolen in de hand huizen en erven binnen, en schoten zonder genade iedereen neer, die hun voor de voeten liep. Die roes van bloed duurde een paar weken. Toen hij vervolgens meende, dat hij de mensen de doodsschrik in voldoende mate op het lijf had gejaagd, zodat ze voortaan niet meer zouden vergeten zijn bevelen zonder morren ten uitvoer te brengen, stelde hij zich er mee tevreden, de mensen te laten geselen en aan palen gebonden naar de stad te laten brengen, naar Turnu...."

Het kerkhof is groot. Boven op de heuvel straalt in het licht van de zon een blauwglazen grafteken. Je kunt het ook vanuit de stad, tussen de acacia's en de populieren door, zien schitteren.

„Dit canaille," zo voegt oom Papegaai er aan toe, „heeft mijn moeder neergeschoten. Af en toe kom ik hier, om op zijn graf te spuwen. En als ik daarvan walg, spuw ik er naast, in het onschuldige gras."

We gaan verder tegen de heuvel op, naar het blauwe glazen bouwwerk. We landen daar aan. Het blauwe glazen huis is omringd door een lage schutting. Een stenen paadje leidt van het hek naar het huis. Rechts en links liggen bloemperken, die in het najaar hun welbekende geur verbreiden, maar nu, in de lente, vlammend rood in bloei schieten. We kijken door de glazen wand in de crypt. Aan de achterwand hangt een levensgroot portret, dat de overledene — een

jonge man — voorstelt. Hij zal zo om en bij de twintig jaar geweest zijn.... Een knappe, jonge man. Hij had gewelfde zware wenkbrauwen en een kort kneveltje. Boven het portret bevindt zich een opschrift:

CALIN CATALIN BÂZÂC

— Een Meteor —

Hij verscheen!

Hij straalde!

Hij verdween

L'esprit a tué la matière *)

„Dat was de zoon van apotheker Bâzâc, die naast de „Bruid” woont,” zegt Papegaai. „Hij is twee jaar geleden uit het erkervenster gesprongen....”

Naast de boekhandel „In de Vergulde Papegaai”, tegenover de „Engel”, staan twee huizen van twee verdiepingen, de bezienswaardigheden van de stad. Het ene waarin zich de apotheek van Bâzâc bevindt, en het tweede, waarin de „Bruid” is gevestigd — dat is de winkel van Atanasië Gusja, een broer van mijn baas. Die winkel is van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan één stuk door geopend. De gebroeders Gusja doen elkaar geen concurrentie aan, want in de „Engel” worden alleen doodkisten, lijkwaden, kaarsen en wierook verkocht, terwijl in de „Bruid”, de andere winkel, witte sluiers, gouddraad, witte pumps, witte confectie-japonnen, die de vrouwelijke klanten zo maar hoeven aan te trekken, en dergelijke worden verkocht, waarmee men een bruid van top tot teen kan uitdossen. De bruiloftskleuren worden de jonge vrouwen op de plaats zelf aangemeten; achter de winkel bevindt zich een kamertje, waarin twee ateliermeisjes werken...

„De Bruid” had vooral in het najaar veel cliën-

* „De geest heeft de stof vernietigd” (Vert.)

tèle, als na het breken van de maïs op het platteland het seizoen van de bruiloften begon. De bedienden dragen net als bruidsjonkers een kokarde van gouddraad in hun knoopsgat en hangen de hele dag op de drempel van de zaak. Ze lokken de boeren naar binnen, om Atanasië Gusja een grotere omzet te bezorgen. Als ze zin hebben in grapjes, plagen ze een oud vrouwtje, dat in zalige herinnering aan haar lang vervlogen jeugd voor de etalage staat en alles met grote ogen bekijkt. Er stond daar een als bruid opgedofte pop, die het treurige lot te beurt was gevallen, nooit een bruidegom te hebben gevonden. Haar gezicht was gebarsten en haar rood geschminkte lippen verbleekt.

„Komt u toch eens naar binnen, astublief, zeer geachte jonge dame, we hebben witte pumps en myrtetakken!”

„De duivel zal je halen....,” bromt het oude wijfje dan en sloft verder.

„Mijn broer Mielu heeft het veel beter,” klaagt de eigenaar van de „Bruid”. — „Ik verkoop voor bruiloften, maar hij voor begrafenissen. En er wordt hier meer gestorven dan getrouwd....”

De begrafenissen in de stad zijn inderdaad nogal talrijk. De popes van de vier kerken kunnen de vele begrafenissen, lijkfeesten en rouwmissen nauwelijks met zijn allen aan. Bizar is het sterftecijfer onder de kinderen. De benedenstad — en dat is meer dan de helft van de hele plaats — wordt ieder voorjaar overstroomd door de rivier. De straten, tuinen en huizen komen vol met water te staan. Op de verlaten erven en in de tuinen vormen zich na de overstroming moerasplekken, die daar voortrotten, tot ze in de winter door de sneeuw worden bedekt. Door moeraskoorts ondergraven, sterven dan de kinderen; in de „Engel” worden heel wat kinder-doodkistjes verkocht.

Catalin Bâzac is oud geworden bij de verkoop van pillen, zalven en ouwels. Hij verkocht smeersels, waarmee je de luizen kunt uitroeien, die

zich in het hemd. In de deuren van de apotheek
ten en in de plaatsen van de andere deuren.
ten. 's Vrijdags als het vierde van de week, is
apotheek vol met boeren. Nadat de boeren
zij de met grote tegels bedekte vloer. De boeren
leggen kijken ze naar het kleine raampje van de
de toonbank. Het is glanzend glas.

„Wat moet ik jou geven, dokter?”

„Ouwels. Mijn kleinzoon heeft een oogen-
maag. Ik geloof dat het wuizen is.”

„Wat hebt u nodig, dokter?”

De vrouw loopt dicht naar de kleine apo-
theker toe en fluistert hem in het oor.

„Eczeemalf....”

Het personeel van de boeren, dat op de kas-
tellen passen, de koeken-, schaap- en vachtver-
ders, zij allen komen hier, om smeersels te kopen
tegen de luizen. De apotheker geeft hun die in
kleine doosjes.

„Maar wassen moet je je toch ook,” zegt hij
neerbuigend.

„Wij wassen ons proper, zoals het hoort. Wij
zijn toch ook mensen. Wij hebben intussen geen
hemden genoeg om telkens een schoon aan te
kunnen trekken. En als je dat niet kunt, helpt het
wassen ook niet. Je lichaam is gewassen, en het
vuile hemd gaat er weer over aan. Linnen is
geweldig duur, en uw luizenmiddeltje is ook
duur, alleen wij moeten ons werk voor een koop-
je doen....”

In de apotheek nemen de boeren hun mutsen
af en houden die in de hand. In andere winkels
houden ze de muts stijf op en loven en bieden.
Maar hier, in de apotheek, betalen ze zonder om-
haal, wat de apotheker vraagt. In de apotheek
kun je niet pingelen.

De apotheker is een klein, min manneke.
Alleen zijn hoofd is groot en kaal. Hij draagt een
bril. Hij heeft ook een vrouw gehad. Zij overleed
van verdriet, een jaar na de dood van haar zoon.

„Jawel,” zo vertelt oom Papegaai verder. „hij
is met een paraplu van het balkon gesprongen...”

„Waarom met een paraplu?”

„Hij wou weten, of je met een paraplu kon zweven.”

„Was ie dan gek?”

„Helemaal normaal was ie niet....”

„Ik snap niet, hoe de mensen er toe komen, zo lichtvaardig met hun leven te spelen. Niemand kan immers vluchten voor zijn dood.”

„Sommigen doen het zichzelf uit zwakte of lafheid aan,” zegt oom Papegaai. „Niet iedereen heeft de moed, de strijd tegen de misère van het leven op zich te nemen.”

„Wat voor misère kan nou een apothekerszoon gehad hebben!”

„Zolang de jonge Bâzac op het lyceum ging, was hij de beste van de klas. Hij was de trots van zijn familie. - Mijn zoon, zei de apotheker, wordt nog eens een groot geleerde, — iedereen nam het graag aan. De jongen had een gelijkmatig karakter en een helder verstand. Zijn vader stuurde hem op studie naar Frankrijk. Hij wilde een ingenieur van hem maken, zoals er geen tweede in het hele land zou bestaan.... De jongen had in Frankrijk zijn grote liefde gevonden. Toen brak de oorlog uit. De zoon van de apotheker was genoodzaakt, thuis te komen. Hij kon zijn bruid niet meenemen. Dat heeft hem gek gemaakt. Eerst was hij ontzaglijk neerslachtig, daarna bekreep hem een wanhoop zonder einde. Hij sprong uit het erkerraam op het trottoir neer en bleef met verbrijzelde ledematen liggen. Hij steunde en kreunde nog een paar dagen, toen stierf hij. Het portret van Calin Catalin Bâzac laat hem zien als een knappe jonge snuiter met stralende ogen. Maar die ogen heeft ie alleen overgehouden op het portret....”

„Laten wij het kerkhof naar de hel wensen en liever de stad in lopen....”

Wij slenteren de helling weer af. Het voorjaar gaat ten einde. De acacia's staan al in volle bloei. De doornhaag van het kerkhof is wit. Ze is over-

dekt met een bedwelmend en geurend bloesemschuim.

De zon gaat in het westen onder. Ik loop langzaam. Ik loop barrevoets en pas goed op, dat ik niet zwik. Mijn vodden en lompen ben ik kwijt.

Eens op een dag kwam mijn nichtje Ditsa uit Secara in de stad en zag mij bij toeval voor de winkel van Banica Vurtejanu staan. Ze stapte op me toe en bekeek mij van top tot teen. Ze mat me enkele malen met de ogen, die onder dikke wenkbrauwen onderzoekend op mij werden gevestigd. Haar wenkbrauwen zijn nog dikker en langer geworden.

„Hei, Darië, wat voer jij hier uit?”

Ze heeft geen gespleten hazenlip meer, alleen maar een klein wit streepje herinnert er aan. Ze is een fors vrouwspersoon geworden met brede heupen en grote handen, een vrouw geschapen voor het zware werk....

„Ik verkoop teer, zout en touwen. Wat heb je nodig?”

Ik probeer te lachen. Ditsa komt heel dicht bij me en legt haar hand op mijn gezicht. Dat heeft ze al eens eerder gedaan, lang geleden, op een nacht, toen er een hevige storm woedde.

„Zeg Darië, wat verdien je hier?”

„Kost en inwoning,” zei ik en sloeg de ogen neer. „Mijn kleren zijn alleen nog maar goed voor de vuilnisbelt.”

„De volgende week Vrijdag kom ik weer. Dan kun je me verwachten,” zei Ditsa. Ze gaat naar de wagen en brengt mij een grote homp brood.

„Misschien heb je wel honger. Pak aan, eet.”

Daarna verdween ze. Na een week kwam Ditsa weer terug in de winkel, waar ik bediende. Ze reikte mij een pakje.

„Ik heb een hemd en een broek voor je meegebracht. En ook een gebreid hesje. Van Pantilië. Deze vodden moet je weggooien....”

Mijn haar is in maanden niet geknipt, het hangt me tot in de nek en over de oren. Ik liep altijd blootshoofds, verwilderd en met vervuilde

„Waarom met een paraplu?”

„Hij wou weten, of je met een paraplu kon zweven.”

„Was ie dan gek?”

„Helemaal normaal was ie niet....”

„Ik snap niet, hoe de mensen er toe komen, zo lichtvaardig met hun leven te spelen. Niemand kan immers vluchten voor zijn dood.”

„Sommigen doen het zichzelf uit zwakte of lafheid aan,” zegt oom Papegaai. „Niet iedereen heeft de moed, de strijd tegen de misère van het leven op zich te nemen.”

„Wat voor misère kan nou een apothekerszoon gehad hebben!”

„Zolang de jonge Bâzac op het lyceum ging, was hij de beste van de klas. Hij was de trots van zijn familie. - Mijn zoon, zei de apotheker, wordt nog eens een groot geleerde, — iedereen nam het graag aan. De jongen had een gelijkmatig karakter en een helder verstand. Zijn vader stuurde hem op studie naar Frankrijk. Hij wilde een ingenieur van hem maken, zoals er geen tweede in het hele land zou bestaan.... De jongen had in Frankrijk zijn grote liefde gevonden. Toen brak de oorlog uit. De zoon van de apotheker was genoodzaakt, thuis te komen. Hij kon zijn bruid niet meenemen. Dat heeft hem gek gemaakt. Eerst was hij ontzaglijk neerslachtig, daarna bekroop hem een wanhoop zonder einde. Hij sprong uit het erkerraam op het trottoir neer en bleef met verbrijzelde ledematen liggen. Hij steunde en kreunde nog een paar dagen, toen stierf hij. Het portret van Calin Catalin Bâzac laat hem zien als een knappe jonge snuiter met stralende ogen. Maar die ogen heeft ie alleen overgehouden op het portret....”

„Laten wij het kerkhof naar de hel wensen en liever de stad in lopen....”

Wij slenteren de helling weer af. Het voorjaar gaat ten einde. De acacia's staan al in volle bloei. De doornhaag van het kerkhof is wit. Ze is over-

dekt met een bedwelmend en geurend bloesemschuim.

De zon gaat in het westen onder. Ik loop langzaam. Ik loop barrevoets en pas goed op, dat ik niet zwik. Mijn vodden en lompen ben ik kwijt.

Eens op een dag kwam mijn nichtje Ditsa uit Secara in de stad en zag mij bij toeval voor de winkel van Banica Vurtejanu staan. Ze stapte op me toe en bekeek mij van top tot teen. Ze mat me enkele malen met de ogen, die onder dikke wenkbrauwen onderzoekend op mij werden gevestigd. Haar wenkbrauwen zijn nog dikker en langer geworden.

„Hei, Darië, wat voer jij hier uit?”

Ze heeft geen gespleten hazenlip meer, alleen maar een klein wit streepje herinnert er aan. Ze is een fors vrouwspersoon geworden met brede heupen en grote handen, een vrouw geschapen voor het zware werk....

„Ik verkoop teer, zout en touwen. Wat heb je nodig?”

Ik probeer te lachen. Ditsa komt heel dicht bij me en legt haar hand op mijn gezicht. Dat heeft ze al eens eerder gedaan, lang geleden, op een nacht, toen er een hevige storm woedde.

„Zeg Darië, wat verdien je hier?”

„Kost en inwoning,” zei ik en sloeg de ogen neer. „Mijn kleren zijn alleen nog maar goed voor de vuilnisbelt.”

„De volgende week Vrijdag kom ik weer. Dan kun je me verwachten,” zei Ditsa. Ze gaat naar de wagen en brengt mij een grote homp brood.

„Misschien heb je wel honger. Pak aan, eet.”

Daarna verdween ze. Na een week kwam Ditsa weer terug in de winkel, waar ik bediende. Ze reikte mij een pakje.

„Ik heb een hemd en een broek voor je meegebracht. En ook een gebreid hesje. Van Pantilië. Deze vodden moet je weggooien....”

Mijn haar is in maanden niet geknipt, het hangt me tot in de nek en over de oren. Ik liep altijd blootshoofds, verwilderd en met vervuilde

haren. De wind, die stofwolken opwervelt tussen de huizen, bracht ze nog meer in de war. Ik nam zonder dat de baas het merkte een stuk zeep weg en stopte het in mijn hemd.

„Staat u mij toe, baas, dat ik een uurtje weg blijf?”

Het was niet bijster druk in de zaak en daarom vond hij het goed.

„Ik wou graag even mijn familie opzoeken.”

„Ga je gang!”

Met het geschenk van mijn nicht ga ik dwars door de stad, langs het station en het kleine bosje over de brug naar de grote weg, die door het bos loopt. Ik loop door de Zigeunerkolonie, ik kom bij de rivier. Ik ga onder de brug zitten, trek mijn kleren uit en neem een bad. Langer dan een uur zeepte ik mij met de zeep in en spoelde mij af. Daarna liep ik het diepere water in en begon met één voet te zwemmen. Het water was koud, maar de krachtige bewegingen warmden mij. Vervolgens klom ik weer tegen de kant op en trok de spullen aan, die Ditsa voor mij had meegebracht. De oude vodden smeed ik in het water. Het hemd en de broek waren mij veel te groot; ook het hesje, dat mijn neef Pantilië had toebehoord, was mij veel te wijd. Maar de nieuwe kleren waren mij zo bijzonder naar de zin, alsof het de mooiste ter wereld waren. Ik vond ze schitterend. Op de terugweg stapte ik bij een kapperswinkel naar binnen. De Turkse kapper knipte mij met het machientje een mandje vol haren af.

„Ik heb geen geld, baas. Maar morgen krijg ik geld van mijn chef, dan breng ik het u.”

De Turk kent me.

„Best, breng het morgen maar.”

De volgende dag bracht ik hem het groen uitgeslagen muntje van tien bani met een gat er in.

Het kerkhof ligt nu ver achter ons. Ook de stad. Over het stadje is de warme, blauwe avond neergezweefd.

„Laten we naar het bal gaan,” zegt oom Pape-

gaai. „Laten we ons eens een beetje gaan amuseren.”

„Vooruit maar. Waar is het bal?”

„Beneden in het dal, naast het huis van de Dudescu's.”

In ons dorp, in Omida, werd tussen Kerstmis en Pasen, in de school wel eens een bal op touw gezet. Het bal vond plaats op Zaterdagavond, zodat de door het dansen uitgeputte mensen op Zondag uit konden slapen. Wij, kinderen, moesten steeds de banken uit het schoollokaal naar buiten sjouwen en de vloer met warm water schrobben, tot ze spiegelglad was. Aan de zoldering bevestigden wij kleurige papieren slingers. Ook de barsten in de muurkalk bedekten wij met bonte stroken papier. De gietijzeren kachel in de hoek poetsten wij tot hij glom en de stenen trappen dweilden wij schoon.

Uit zeven dorpen kwamen de notarissen met vrouwen en dochters, de belastinggaarden, de popes en alle mensen, die stadse kledij, gesteven boorden en stijve hoeden dragen. De herige lui ontmoeten elkaar op ons bal. Uit de stad is een troep muzikanten ontboden. Ze werden met een wagen van het station gehaald. Van het gemeentehuis en de post werden lampen geleend en naar het schoolgebouw gebracht, om het helder als daglicht te doen stralen. Het werd donker. Het dansen begon. Het duurde tot in de vroege ochtend. Wij klauterden op de heining en tuurden door de ruiten. De muziek speelde en de paartjes dansten tot ze duizelig werden. Ze amuseerden zich reusachtig.

„Die lui hebben maar alles. Ze eten en drinken, ze werken niet en hebben zakken vol geld.”

Enig voordeel hebben wij er toch van. Tegen de morgen, als het bal afgelopen is, gaan ze naar het café en vermaken zich daar verder. Maar wij gaan naar huis, kruipen in bed en dromen. Mooi zijn die dromen niet altijd.

„Waar vindt het bal plaats, oom Papegaai?”

„Naast Dudescu....”

„Daar is toch geen zaal.”

„Jawel, in het huis naast Dudescu; daar is een reuzenbinnenplaats, die door de eigenaar is besprenkeld en daarna schoon gebezemd.”

Oom Papegaai en ik bleven aan de kant staan. De muzikanten speelden juist de Donauwals. Je kon de muziek huizenver horen. Uit alle delen van de stad kwamen jongens en meisjes opzetten. Ook Dobrica Tunsu was er en baas Banica met zijn drie dochters. De ene dochter, Boboaca komt op mij toe:

„Wat voer jij hier uit?”

„Ik kom eens naar het bal kijken....”

„Ga naar huis. Jij hoort hier niet.”

„Ja, ik ga naar huis — ik hoor hier niet....”

Op de brede straat schijnt zilverig maanlicht.

De baas woont in de nabijheid van het station, in een laag huis met drie kamers. Een pracht van een huis. Eens ben ik in de achterste kamer geweest. Daar stond een breed bed, met een blauwe zijden spreij overtrokken. Daar slaapt de baas met zijn vrouw. Tussen de vensters en de spiegel staat een ijzeren wastafeltje en daarboven hangt een dikke lampebol.

In het andere vertrek slapen de vijf dochters van de baas, net als ze dat bij ons in het dorp doen, alle vijf op een rij in een breed bed. Alleen bij ons thuis is het bed gevlochten van rietmatten, en dit bed is voorzien van stromatrassen. Ze slapen er in dezelfde volgorde, waarin ze op de wereld zijn gekomen. De oudste op de ene, de jongste op de andere kant, — daartussen een leeftijdsverschil van dertig jaar.... Geen van hen is getrouwd. De baas scheen ondanks zijn handigheid geen gezeten burger te zijn. Hij en zijn vrouw droegen verstellde hemden, en ook de jongste meisjes droegen gelapte rokjes. Alleen de volwassen, huwbare dochters waren keurig gekleed, als ze 's Zaterdags fier door de stad slenterden, tot aan de banketbakkerij naast het monument van generaal Mantu, die zijn klein-

kinderen zoveel bouwland en bosterrein had nagelaten.

In dezelfde kamer sliep ook in een ijzeren le-
dikant, zoals ik het vroeger al eens bij notaris
Stanescu had gezien, de Benjamin van Banica.

's Avonds droeg ik Banica junior op mijn rug
naar huis. Ik liep te langzaam voor het schele
mannetje, hij stootte me met de hielen in de rib-
ben:

„Vort, peerd — vort, muildier — vort ezel....”

Hij trok mij aan mijn haar en mijn oren. Zo-
lang ik bij Banica Vurtejanu werkte, was mijn
gezicht aanhoudend geschamd, alsof ik met kat-
ten gevochten had.

De tafel werd gedekt in de tuin. Het was een
lange planken tafel, waaroverheen een grauwig
laken werd uitgespreid; er om heen stonden goed-
kope stoeltjes. Aan het hoofd van de tafel zat de
baas, aan het benedeneinde de bazin.

Het oudste meisje deed het eten op. Altijd
maar soep. Groentesoep en gehakt. Altijd maar
weer hetzelfde. Of wacht eens.... van tijd tot
tijd ook wel eens bonen. Ik stond naast de tafel.
Wat de anderen op hun borden lieten liggen,
werd in een schotel gekrabd. En dat kreeg ik.

Misschien heb ik wel weerzin gevoeld, maar
de honger deed wonderen. Ik ken van thuis nog
het sprookje van de oude koning, die, nadat ze
hem een dag of wat hadden laten verhongeren,
met smaak zure appels at. Ach wat zou ik in
het huis van Banica ook graag zure appels ge-
ten hebben. Dan zou mijn walging wel verdwij-
nen. Maar er zijn geen zure appels in de stad. Er
zijn helemaal geen appels in de stad.

Het witte, meer dan één verdieping hoge huis,
waarin elke middag op de piano werd gespeeld
— ik kwam daar al gauw achter — behoorde
aan de familie Martsian. Het meisje, dat piano
speelt en daarbij dikwijls zucht, is de enige doch-
ter van Eraclië Martsian, die vier landgoederen
rijk is. Juffer Semila is longlijdstster. Ze speelde

iedere dag. Ze werd ook elke dag zwakker, steeds meer teerden haar krachten uit. . . . Ze ging haar dood inderhaast tegemoet. Ze was eigenlijk al volslagen uitgeput. In de stad wachtte men op haar overlijden. Steeds weer hoorde ik:

„Als de dochter van Eraclië Martsian dood gaat dan zullen we iets beleven, wat we van onze levensdagen nog niet hebben gezien. . . .”

De eigenaar van de landgoederen was een gepensioneerde overste. Hij vertelde in de club, dat hij een regiment huzaren klaar had staan voor de begrafenis van zijn dochter, die haar met nuziek naar haar laatste rustplaats zouden vergezellen. De stad heeft geen garnizoen. De meisjes misten met smart de betreste uniformen en de ruitersporen. Mismoedig flaneerden ze op zomerse dagen met de studenten die vakantie hadden, in de winter hadden ze de kantoorklerken. .

De melodie pijnigde en behekste mij. Het was een verrukkelijke pijn, die mij midden op de dag omhoog droeg, hoog boven de aarde, weg van het vat met teer, de brokken zout en de bossen touw, naar een verre, wijde wereldruimte. . . . Daarbij vergat ik dan helemaal, de boeren bij de mouw te pakken en de winkel binnen te trekken, om hen iets te laten kopen.

„Wat voer je uit, idioot? Ben je in slaap gesukkeld?”

„Nee, meneer Banica.”

Het waren niet de scheldwoorden, maar iets van heel andere aard, dat mij er toe dreef, om mijn loon te vragen en het huis van de Banica's vaarwel te zeggen. In de derde kamer, die maar drie pas lang en breed was, stond een van ruwe planken getimmerd bedstel, waarop een smerige kapotte deken en een met stro gevuld kussen lagen. Daar sliep ik.

Ik sliep diep, maar onder mijn bed stond een emmer. En wat zou dat? Kan een emmer een doodmoeie jongen beletten te slapen? Misschien niet. Maar deze emmer liet mij toch niet insla-

pen en verpestte voor mij het leven in het huis van deze baas volkomen....

Stil en zacht daalt de nacht op de voorstad neer. De lichten in de huizen zijn gedoofd. Van verre hoor je het snuiven van een trein, die op het station rangeert, of het fluitje van een politieman in de straten. Ik sliep vast en diep.

Plotseling wordt mijn slaap gestoord. Uit de kamer van de meisjes komen de stappen van naakte voeten naderbij. Ik hoorde de deuren piepen en in het onvolslagen maanlicht, dat vaag door de ramen viel, naderde een gestalte in een lang doorschijnend hemd mijn bed.

Dat is Margareta, — zo dacht ik — met de brede tanden. Margareta is de oudste dochter van de baas. Ze tast onder het bed, ze neemt de emmer.... Ssssjjj.... Daarna schuift ze de emmer weer onder mijn bed terug en verdwijnt.

Ik probeer weer in te slapen, ik dommelde ook ietofwat. Daarna al weer voetstappen, weer een gedaante, dit keer klein, kogelrond, breed. Dat is Fifi, het bruintje, die een zwart kneveltje op de bovenlip krijgt. Ze is het evenbeeld van mevrouw Banica.

Toe maar, Darië! Doe je best maar om te slapen.... Ik doe mijn best. Ik slaap in, maar reken maar uit: vijf meisjes zijn er en elk meisje kwam een paar keer per nacht om de emmer een bezoek te brengen, en dat duurde zo totdat de dag aanbrak....

Ik wende aan de geluiden. Maar de bijtende, scherpe stank hield mij wakker. Die kwam uit de emmer, steeg naar mijn neus en schrijnde me tot de ochtend de oogleden rood....

„Meneer, ik wou graag mijn loon hebben!”

„Heb je nou al genoeg van ons?”

„Dat niet, baas, maar ik wou toch graag mijn loon.”

Bij mijn weten had hij mij zeven maal twintig lei moeten betalen. Maar ik kreeg minder uitbetaald. Ik aanvaardde het lijdzaam.

Met het geld in de hand ging ik op weg. Ik wist

ook al, waar ik naar toe wilde. Ik liep langs het huis van Dudescu, hield een ogenblikje in om uit te rusten, liep daarna weer door. In de laatste winkel aan de rand van de stad kocht ik een stuk vers brood en een zak met pruimen. Ik liep over het weiland en at onderwijl. Zo liep ik over de weiden, over landwegen en achterpaden, totdat het avond werd. En nu ben ik thuis. Mijn moeder staat bij de haard en maakt het avondeten klaar. Na haar genezing heeft ze nog eens een kind ter wereld gebracht — Stella, mijn jongste zusje. Ze houdt de kleine onder het werk aan de borst.

„Goeienavond, moeder!”

„Ben je teruggekomen?”

„Ja, ik ben terug.”

„Te voet?”

„Ja, lopend....”

„Heb je honger?”

„Ja, ik heb honger....!”

„Wacht nog even, dan komen de anderen ook.”

Ik wachtte, tot de anderen thuis waren. Niemand verbaasde zich. Niemand verbaast zich ooit bij ons thuis over mijn komen en gaan. Ze vroegen niet, waar ik geweest was, ze vroegen niet wat ik had uitgevoerd, ze vroegen niet waarom ik weer teruggekomen was, ook niet waarom ik weer aan de huiselijke haard zat, één mond aan tafel meer bij al hun armoe.... Ik nam een oude schapenpels van de spijker, wikkelde mij er in en ging buiten, aan de zoom van het erf liggen slapen.... Zo diep, als had ik in mijn leven nog niet geslapen. Alleen duurde het heel lang voor ik insliep. Ik streed met allerlei gedachten, voor de slaap mij overweldigde en met zijn dromen omhulde.

De wind ruiste in de bladeren. In het midden van het erf stond niet meer de populier, waaronder ik ben opgegroeid. Ik keek op naar de hemel en zocht met mijn ogen naar het slanke silhouet van de populier. Ik sloot de ogen en wachtte op het suizen van zijn bladeren. Maar ik zag en

hoorde niets. Ik zag alleen de sterren, die aan de lucht fonkelen, en rondom mij de krumme, knoestige acaciastammen. De vochtigste atmosfeer doordrong mij tot op het merg. Alsof ze de afstotende herinneringen aan de soldaat mijn ziel wou wassen. Ik droomde.

Het was midden Augustus. Het noemen en horen was al achter de rug. Het dorp stond voor het zware werk van het najaarsploegen en het trekken van de maïs.

Ik dacht: ik heb zeven stukken van twintig in een punt van mijn zakdoek geknoopt. Die ik op mijn borst bewaar, zodat geen mens ze mij kan afnemen. Ik betastte het geld. Niemand in huis mag weten, dat ik geld heb. Men zou mich zo mij werpen en ieder zou zijn aandeel roepen. Over een maand begint het schooljaar in de stad. Mijn lang gekoesterd verlangen zal worden vervuld. Van zeven twintiges kan ik zeven maanden leven. Dat is voldoende. Voor kleren en boeken heb ik ook nog geld nodig. Geld... Ah! van waar te donder met dat geld, ik zal er mij wel aan slaan....

Ik zal naar Turuu gaan om te leven. In Turuu heeft niemand gezien hoe ik de kleine branden op de rug gesjouwd heb. Mijn handen dragen nu nog de merktekens van het ploegen, maar mijn nagels beginnen toch al weer te groeien en raken mij al haast weer in de vingertoppen. Als ze helemaal volgroeid zijn, heb ik wat te rustende herinneringen aan het loerend leven verga-ten. Ten slotte zullen mijn nagels weer glad worden en geen spoor meer van het loerend ver-tonen.

Ja. Wat ik hier vertel gebeurde op een dag midden in Augustus. Waarin voor ik eigenlijk nog precies wat er was overtuigd. De dag hadien begon er bij ons thuis een grote bedrijvigheid.... Het lijkt wel, of de grond mijn inneren aan te heet onder de voeten wreef. Morgen is het de dag van Maria Hemeivaan. De maandag van mijn moeder. Maar Ion denkt niet aan mijn moeder.

chten het
en Bulga-
eren nog
ij. Stefan
wist, wat

bad, naar
ien beide

it uit de

astbeslo-
eld nodig
e verdie-
oudt mij
eling een

ig als je

nge tijd
vend en
een en-
dat hard

g met de
druk om.
gezegd,

en geld."

mij toch

reet niet,
bben ge-
s vervlo-
e manier
te gaan.
adden bij
rtien da-
s. Ze na-

hij denkt er ook niet aan, dat het haar naamdag is....

Op die dag is er in Turnu een grote jaarmarkt. Het hele jaar denken de meisjes aan de jaarmarkt en alle pretjes, die daar bij horen. Zes maanden van de voren maken ze al plannen, hoe ze zich daar zullen vermaken. Zes maanden daarna vertellen ze nog steeds, wat ze daar hebben beleefd, wat ze hebben gezien en wat er met anderen gebeurd is.... Ook mijn zuster Ritsa loopt als op naalden....! Ook zij zou zo graag naar de jaarmarkt willen gaan. Ze is groter geworden. Van mijn zusters is zij de enige, die rond en dik is. In het voorjaar zal ze worden opgenomen in de hora. Iedere Zondag gaat ze met de jongens de heuvel op. Mijn broer Ion is verleden jaar al tot de hora toegetreden. Meisjes en jongens, die in de hora zijn opgenomen, hebben verlof, naar de jaarmarkt in Turnu te gaan en te doen en te laten, wat hun in het hoofd opkomt.

Mijn klein zusje Elisabeta liep van de een naar de ander en smeekte:

„Broer, breng je een porceleinen pop voor me mee? — Zuster, breng je een porceleinen pop voor me mee?”

Mijn kleine broertje Stefan verlangde niet naar speelgoed; hij maakt dat allemaal zelf. Een stok waarop hij rijdt, is voor hem een wild paardje, dat vlammen uit zijn neusgaten blaast. Aan het uiteinde van de stok bond hij een van de vuilnisbelt opgeraapt oud vod. Dat is de vlag van zijn regiment. In de zomer vonden bij ons manoeuvres plaats; mijn broertje zag de soldaten en de vlaggetjes.... Met zijn vriendjes van gelijke leeftijd speelt hij nu soldaatje en hij verlangt geen speelgoed. Hij wil iets ander hebben:

„Broer, breng je casj voor me mee....?”

Casj is een meelspijs, of liever een soort gelei. Het meel wordt gekookt, daarna gekoeld en gesuikerd, en verschaft op die manier een weke zoete substantie, die heerlijk smaakt. Casj is een grote versnapering. Vroeger maakten alleen de

Turken en de Bulgaren het, en verkochten het hier. Maar sinds de oorlog zijn Turken en Bulgaren verdwenen. Toch denken de kinderen nog steeds aan de casj en ze vragen om casj. Stefan vroeg ook om casj, zonder dat hij zelf wist, wat het was.

Ritsa en Ion mochten mee naar de stad, naar de markt. Ze vroegen om geld. Ze draaien beide om mij heen.

„Zeg, Darië, heb jij geld meegebracht uit de stad?”

„Geen duit.”

Ik probeer sterk te blijven. Ik ben vastbesloten, hun geen cent af te staan. Als ze geld nodig hebben, moeten ze het zelf maar zien te verdienen. Als ik eens geen geld heb, onderhoudt mij ook geen mens, geeft ook mij geen sterveling een cent. Ion kijkt me vol afschuw aan.

„Inhalige schraper, je bent net zo gierig als je grootmoeder in Cărloman....”

Mijn zuster Ritsa is veel wreder. Lange tijd kijkt ze naar mijn linkervoet, die gehavend en bloedig is als altoos. Daarna smijt ze mij een enkel woord naar het hoofd, een woord dat hard is als steen:

„Lampoot....!”

Vroeger trof mij dit woord als een slag met de zweep, nu maak ik mij er niet meer druk om. Men heeft het al zo dikwijls tegen mij gezegd, dat ik er al aan gewoon ben.

„Laat maar, van mij krijg je toch geen geld.”

„Je hebt dus geld?”

„Nee. En als ik het had, kreeg je van mij toch niks.”

Vol ergernis laten ze me staan. Ik weet niet, wat ze hebben gedaan, of hoe ze het hebben gedaan, maar 's avonds was hun ergernis vervlogen. Ze hebben zich op een of andere manier geld verschaft, om naar de jaarmarkt te gaan.

Later hoorde ik, dat ze het geleend hadden bij pope Bulbuc: ze zouden voor hem veertien dagen werken bij het breken van de maïs. Ze na-

men ieder twee lei voorschot. Een kaartje met de trein kost negentig bani, ze hielden dus allebei nog een lei en tien bani voor inkopen over. Met dat geld kunnen ze aardig wat doen.

Ze hebben het mij niet vergeven, dat ik hun geen geld wilde lenen. Ze waren blij, dat ze geld hadden, maar mij vergaven ze niets. Ze keken naar mij, alsof ze mij wel dood konden knuppelen.

Ion, Ritsa, het halve dorp — nee, het hele dorp — is in rep en roer vanwege de jaarmarkt. Morgen begint die in Turnu en ze willen er met alle geweld naar toe. En een aantal mensen zullen ook werkelijk gaan....

Alleen Polina, de vrouw van mijn neef Niculaë Dimozel, heeft geen zin om naar de jaarmarkt te gaan. Ze was er verleden jaar. Ook het jaar daarvoor is ze er met haar man geweest. Nu kan ze niet gaan. Mijn neef Niculaë Dimozel ligt languit op zijn bed, star ijskoud, met opgezette krop. Mijn moeder zegt tegen me:

„Je neef Niculaë Dimozel is vanmorgen vroeg gestorven.”

„Wat scheelde hem?”

„Hij heeft vergif ingenomen....”

Niculaë had een vrouw uit de stad getrouwd. Hij zorgde, dat ze steeds elegant gekleed ging. Ook hijzelf ging steeds goed gekleed. Hij liet een huis voor zich bouwen aan de hoofdstraat. Hij liet het op naam van zijn vrouw zetten.

„Je moet het huis op mijn naam laten zetten, Niculaë; als jou iets overkomt, moet ik toch niet met lege handen achter blijven. Je hebt me uit de stad weggehaald en naar dit dorp gebracht. Ik wil er tenminste iets voor terug hebben, dat ik terwille van jou zoveel lijden moet.”

Had hij anders kunnen handelen, dan haar dit genoeg te doen? Neen, dat zou onmogelijk geweest zijn.... Zo werd het grondstuk door Niculaë betaald en op naam van zijn vrouw gezet. Ook het huis werd door mijn neef bekostigd

en op naam van zijn vrouw overgeschreven.

„Wees maar niet bang, Niculaë, ik zal je er waarachtig niet uitgooien....! Wij kunnen toch zo goed met elkaar opschieten....”

Ja, ze konden goed met elkaar opschieten. Mevrouw deelde de lakens uit en mijn neef Niculaë gehoorzaamde gedwee, zoals zij dat verlangde. Hoe hadden ze dan niet met elkaar kunnen opschieten? Bovendien hadden ze elke dag leukere dingen op tafel, mooie kleren, schoenen...

Mijn neef had een slechte gewoonte. Dat kwam vanwege zijn keel. Een slechte gewoonte, die ook andere mensen hebben. Een gewoonte die vooral in ambtenarenkringen nogal eens voorkomt. Hij werkte op het bureau van de post zolang hij het nodig achtte. Daarna merkte hij eensklaps dat zijn keel droog was. Kan een mens in de zomer de hele godganse dag achter een schrijftafel over een stuk papier zitten te zweten, als hij een uitgedroogde keel heeft? Vooral, als je weet, dat je die keel met weinig moeite bevochtigen kunt? Nauwelijks voelde hij dan ook droogte in zijn keel, of hij stond op van de schrijftafel en zei tegen Voicu de postloper:

„Let op, of het hoofdbureau soms opbelt....”

Het hoofdbureau was gevestigd in Turnu. Van daar kwamen bij ons en in de dorpen aan de Calmatsui brieven, telegrammen en telefoongesprekken....

Hij hoefde alleen maar de straat over te steken; vlak tegenover het post-station bevond zich de kroeg van Toma Ocî, die doorlopend open is.

„Een moerwijntje, Toma!”

Hij kielte de moerwijn door de keel. Daarna nog een. En pas dan begon hij zich in zijn sas te voelen.

„Nog eentje, Toma!”

Met de bolhoed achter op het hoofd keerde hij terug naar zijn schrijftafel. Hij cijferde en schreef. En weer kreeg hij een droge keel. En weer stak hij de straat over naar de kroeg. In het

begin waren zijn uitstapjes naar de kroeg niet zo veelvuldig. Maar mettertijd werden ze alsmaar talrijker. Twee of drie maal in de morgen, twee tot drie keer in de middag — en dan nog ééns voor het slapen gaan.... Toen werden de bezoeken in de kroeg nog drukker. Daarna ging hij elk uur zijn dorst lessen. Later ééns per half uur, eindelijk zelfs ieder kwartier. Hij mocht nog zoveel tractement hebben, als je het elke minuut met tien centen tegelijk naar de kroeg brengt, is het nooit toereikend. Gewoonten neem je makkelijk aan, maar je kunt er moeilijk van af. Een mens, die wilskracht heeft, kan ze laten varen. Maar Niculaë Dimozel, mijn neef, scheen de opvatting te huldigen, dat niemand zijn slechte gewoonten moet afzweren....

Eens op een dag verscheen bij verrassing de inspecteur.

„De kas open!” beval hij. Mijn neef ontsloot de kas.

„Tel het geld na, astublief!”
Hij telde het na.

„Het tabaksmagazijn open!” zei de inspecteur, en telde vervolgens de pakjes tabak. *)

„Laat mij de afrekeningen, de postzegels, de stempels en de wissels zien.”

Hij controleerde alles. Ten slotte vergeleek hij de diverse posten met de boeken. Hij cijferde ook. Mijn neef Niculaë Dimozel stond naast hem als iemand, die ter dood veroordeeld is. De inspecteur was een oude vriend van hem.

„Kijk eens aan, vrindje, ik wil je niet in het ongeluk storten. Er ontbreken tweeduizend en twee en twintig lei aan de kas. Ik blijf hier nog twee dagen. Jij probeert het geld bij elkaar te brengen en deponeert dat in de kas terug, anders ben ik genoodzaakt, een rapport op te stellen en het

* In vele landen heeft of had de staat het tabaksmonopolie; meestal kan men bij de poststations ook tabak kopen en bij de tabakshandelaren ook postzegels, enz. (Vert.)

voorstel te doen, jou wegens het verduisteren van staatsgelden te laten arresteren."

Mijn neef dankte hem. Hij ging naar zijn vrouw en vertelde haar naar waarheid, wat er aan de hand was.

„Nou, en? Waarom zeg je dat tegen mij? Kan ik er iets aan doen? Jij hebt het geld verzopen, jij moet zorgen, dat het weer terugkomt...."

„Maar hoe dan? Ik heb geld geleend, toen ik het bouwland kocht. Ik heb een lening gesloten, om het huis te laten bouwen. De schulden heb ik afbetaald met mijn geld en het huis heb ik op jouw naam gezet. Ik heb alles bestreden uit wat ik verdiende. Ik kan op dit moment nergens zo'n groot bedrag bij elkaar lenen. Ik krijg zoveel niet in ruil voor mijn simpele handtekening. Denk eens even; het gaat om tweeduizend twee en twintig lei. Er bestaat maar één oplossing: Ik ga naar de bank om geld op te nemen en jij, als eigenares van het huis, treedt op als mijn borg. We belenen het huis...."

„Mijn huis?.... Voor jou zal ik mijn huis op het spel zetten? Hoe haal je het in je hoofd? Dan zou ik toch zeker wel compleet gek moeten zijn. Ik denk er niet aan! Zie zelf maar, dat je uit de knoop komt...."

„Polina, denk er goed over na! Je hebt tot morgen de tijd. Denk er goed over na."

Mevrouw dacht goed na tot aan de volgende dag; hoewel niet over de vraag, op welke manier ze geld op het huis zou kunnen lenen. Ze verkleedde zich, zette haar hoed op, nam haar tasje en ging met haar nauwe rokken aan, waarin haar voeten aan elkaar geklonken lijken, naar het station. Ze nam een kaartje, ze klauterde in de trein en spoorde naar haar familie in Rusj...

Mijn neef Niculaë Dimozel hield zich ferm en was één en al vertrouwen. Hij wachtte op de terugkeer van zijn vrouw. Ieder uur kwam er een trein, waar ze mee had kunnen terugkeren. Maar ze kwam niet terug. Mijn neef ging naar de kroeg. Niemand wist iets van het hele geval. Als steeds

vroeg hij om een moerwijntje. Daarna nog een en steeds opnieuw een. Steeds een achtste liter tegelijk. Nadat hij zijn keel voldoende gespoeld had, ging hij terug naar het postbureau. De inspecteur was er niet meer. Hij was naar het stationscafé gegaan, om er te eten.

Mijn neef Niculaë Dimozel zocht en scharrelde in de keuken, tot hij in een of andere pot een groot stuk soda vond. Hij nam het, loste het op in een glas water, stak een sigaret op, rookte die tot het laatste puntje op, stak weer een sigaret op, en toen nog een en toen nog een. Hij rookte een heel pakje sigaretten op. Hij rookte tot aan de grijze ochtendschemering.

Er was niemand meer in huis. Niemand kwam er bijna binnen. Mevrouw Polina bewaakte het met de stok in de hand. Voor je je schoenen niet met de pijnlijkste zorg had geveegd, mocht je niet over de drempel. Maar nu zat Niculaë Dimozel te roken en tipte de as gewoon op de vloer. Hij smeet de cigaretteneukjes op het tapijt. Toen het ochtend werd, lagen er meer dan honderd cigaretteneukjes op het tapijt — half opgerookte nauwelijks aangeraakte, maar allemaal nog met vuur er in. Hij trapte er even op met de punt van zijn schoen en liet ze verder branden; het tapijt smeulde met de restjes tabak. Toen de dag aanbrak, dronk hij de soda-oplossing schoon uit. Hij krepeerde er niet meteen aan. Misschien heeft de oplossing hem keel, tong, ingewanden eerst nog met een zacht vlammetje verschroeid....

Men vond hem opgerold op het bed, met de vuist in de mond. Men belde mevrouw Polina op en deelde haar mee, wat er was gebeurd.

„Niculaë heeft in de afgelopen nacht vergif ingenomen,” kreunde de notaris door de telefoon.

„En? Is-ie dood?” vroeg mevrouw Polina aan het andere uiteinde van de draad.

„Tot mijn groot leedwezen moet ik u meedelen.... dat hij is overleden.”

Mevrouw Polina brak het gesprek af.

Ook tante Dida, de moeder van Niculaë, werd op de hoogte gesteld. Ze kwam om haar zoon te zien, die nu languit, met opgezwollen hals, op zijn bed lag. Ze jammerde en schreide uit alle macht. Ze hield telkens weer op met jammeren en vroeg dan, handenwringend:

„Waar zal ik mijn kind van moeten begraven?”

„Jank niet, ouwe, ik zal zijn begrafenis betalen,” zei Polina, die uit de stad teruggekomen was.

„Geen mens zal zich verbazen,” zei mijn moeder, „als Polina na de begrafenis van Niculae het huis verkoopt....”

Ik ging naar het station; ik liep langs de spoorbaan naar het station. 's Namiddags gaat er een trein in de richting van de Donau. Ik nam een kaartje. De trein reed binnen en ik stapte in. Ook de notaris en de schoolmeester stapten in. Ze reden naar de jaarmarkt. Op Maria-Hemelvaart heerst er een grote drukte op de spoorlijn. Ieder wil naar de stad, voordat de boeren deze met hun wagens versperren. De heren vouwden hun kranten open, lazen en praatten over het gelezene.

„We gaan dus toch meedoen aan de oorlog.”

Ze waren blij, dat wij mee zouden doen aan de oorlog. Ze hadden al weer vergeten, dat pas drie jaar geleden alle soldaten waren opgeroepen, naar de overzij van de Donau gebracht en op de Bulgaren losgelaten, vanwaar ze met de cholera teruggekeerd waren. Waarom vergeten de mensen hun grootste rampen toch zo snel?

De locomotief puft smook uit, zoals de mensen de rook van een cigaret. De hitte is wat afgenomen. Het heeft in lang niet meer geregend. De velden zijn dor en hard. Zo ver het oog reikt, zie je alleen gele stoppelvelden, tot in de diepten verzengd door de zon.

Af en toe passeren we maïsvelden, hoger dan de langste mens, welker loof nog groen is. In de

verte staan acacia-bosjes. Rondom het kasteel van Secara ligt een groep bomen. Een nieuw kasteel, dat de bojaar heeft laten optrekken in plaats van het slot, dat in 1907 door de brand verwoest werd.

De trein giert voorwaarts. De zon staat al diep in het Westen. Ik zie de Donau. De tegenoverliggende oever is rotsig, onvruchtbaar en grijs. Nu zijn we gauw in de stad. We rijden langs de wijngaarden. We rijden er razend snel voorbij....

Op het balcon staande, klem ik mij aan de ijzeren stangen. Als mijn handen en voeten uitgleden, zou ik ter aarde storten en mijn nek breken. Ik houd me nog steviger vast.

VII: JAARMARKT

In mijn vroege jeugd was ik dikwijls op de jaarmarkt geweest. Zolang mijn vader nog ossen had, laadde hij ons kinderen op de dag van Maria-Hemelvaart met zijn allen op de boerenkar en reed met ons naar de jaarmarkt.

Dit keer kwam de jaarmarkt mij uitermate rijk en wonderlijk voor. In de eerste plaats was er het grote circus. Links en rechts kleine kramen en kiekkasten. Voor het circus stonden luchtschommels en vlak daarnaast werptenten en draaimolens met houten paardjes. Met beide handen grijp ik naar mijn geld. Ik betast het, of het er nog is.

Ik wil ook zo'n kiekkast eens bekijken. Maar voor die tijd wil ik iets kopen. Ik heb nu voldoende leren pingelen. Mij zal niemand een loer draaien.

In een kraampje paste ik allerlei mutsen op, tot ik een geschikte ontdekte. Ik heb drie en

dertig pelsmutsen door mijn vingers laten draaien, tot ik eindelijk de goeie gevonden heb. Ik leg die even op zij. Dan pas ik een gehaakte boerenhes van dikke, zuivere schapenwol. Ik zoek ook een zwarte broek uit van stevig maaksel en goede stof. Zelfs met een bijl zou je die in één klap niet kunnen openrijten. Verder zoek ik een paar schoenen uit met stevige zolen. Met mijn knokkels en met een steen onderzoek ik de hardheid, of ze soms niet van papier vervaardigd zijn.

De koopman bekijkt me verbaasd:

„Waarom onderzoek je die zolen zo grondig?”

„Ik wil niet voor de gek gehouden worden.”

„Ik zal jou niet voor de gek houden.”

Hij mag zeggen, wat hij wil, ik geloof hem toch niet....

Wij begonnen met de handel. Voor het hele stel kleren, dat ik had uitgezocht, meende de inhalige koopman, die maar weinig klandizie had, zesenvieftig lei te moeten vragen. Ik kijk hem vierkant in de ogen. Ik kijk hem uitdagend in de ogen.

„Ik geef u voor alles bij mekaar zestien lei.”

De koopman neemt de uitgezochte goederen op de arm en maakt aanstalten, of hij ze weer in de kraam wil opbergen, elk in zijn vak.

„Als u dat wilt, kunt u ze rustig meenemen,” zeg ik, zonder mij iets van hem aan te trekken. „Ik geef geen cent meer!”

Hij vervloekt mijn moeder, en ik vervloek de zijne. Ik sta klaar, om er vandoor te gaan, zodra hij mij te lijf wil. Maar ik weet, dat hij nog heel lang en heel veel zal schelden, maar mij niet te lijf zal gaan. Hij houdt de kledingstukken nog altijd op de arm.

„Zesendertig lei geef je?”

„Zestien heb ik toch gezegd....”

Ik heb er echt behagen in, nu eens voor koper te spelen. Dat heb ik geleerd van baas Motsatu, die om één bani een heel godsliederlijk uur kon staan pingelen. Ik heb het ook geleerd in de

„Engel”, waar men minderwaardige rommel voor het afleggen van de doden verkocht — de schoenen van voeringleer, de zolen van papier, de pakken van losse stof, de hoeden van karton, en dat alles tegen de onbehoorlijkste prijzen. Ook bij Banica heb ik nog iets opgestoken. Hij verkocht touwen en koorden per gewicht en maakte ze daarom vooraf flink nat, om sneller aan zijn gewicht te komen. Zijn weegschaal had vervalste gewichten en de pot, waarin hij de teer woog, bezat een dubbele bodem, die met pek was gevuld. Met alle mogelijke en onmogelijke middelen proberen de kooplui, de kopers te verlakken en hun het geld uit de zak te kloppen. De kooplui bedriegen niet iedereen; alleen de arme mensen moeten het ontgelden. Ik zie er nogal sjofeltjes uit, ik moet dus oppassen....

„Geef twintig lei en kruip anders in je moer!”

„Ik wil achttien geven, en daarmee basta!”

„Negentien dan!”

„Dat kan ik niet!”

„Ga in vrede....!”

Ik keer hem de rug toe en bekijk het circus. Op het planken podium, dat voor de tent staat opgeslagen, verschijnen thans muzikanten. Een slaat de trommel en trekt daarbij gekke gezichten. Een tweede blaast de grote hoempa, zo hard, dat hij bijna barst. Naast hem duikt, als was zij aan de aarde ontsproten, een vrouws-persoon met kort rokje en rode schoentjes op. Haar haren zijn met veren versierd. Haar borsten zijn bloot en haar gezicht is geschminkt.

Iemand tikt me op de arm. Ik keer mij om:

„Komt u even naar mijn kraam terug, astublijf.”

Ik houd mij van de domme. „In welke kraam?”

„U kunt de door u uitgezochte spullen krijgen.”

„Misschien koop ik ze morgen wel.”

Hij pakt me bij de schouders vast en duwt

mij voor zich uit. Ik liet mij duwen. Met innig welbehagen liet ik mij duwen, waarbij ik deed, als had ik voor de door mij uitgezochte kledingstukken niet de minste belangstelling meer.

De koopman kijkt mij aan met veelzeggende blik:

„Geef mij achttien lei en neem de boel mee!”

„Achtien lei? Ik heb toch gezegd van zestien.”

„Achtien heb je gezegd, je moer zal vervloekt zijn!”

„Meneer, ik heb gezegd: zestien. En hoe kan ik weten, of u intussen de door mij uitgekozen spullen niet voor andere hebt ingeruild?”

„Kijk ze na, astublief!”

Ik onderzoek ze stuk voor stuk. Hij heeft er niet mee geknoeid. Ik haal een stuk van twintig te voorschijn en laat het hem zien:

„Geef me vier lei terug.”

Hij geeft mij maar drie terug.... Nu ja, die ene mag hij dan houden. Met de gekochte spullen onder de arm loop ik langs de straat en verlaat de markt. Ik duik ergens in de heesters, om mij te verkleden. Ik zie er meteen anders uit. Ik heb alleen geen kousen; de schoenen zullen mij de voeten wond schuren....

Hindert ook al niet, de wonden zullen wel weer dicht trekken. Het hemd wikkel ik in een stuk papier.

Met spoorkaartje en kleding heb ik tot nog toe zeventien lei en negentig bani uitgegeven. Ik wil nu nog voor mijn plezier twee lei en tien bani uitgeven, dan is het twintigje op. Ik ga in de draaimolen. Ik ga ook in de luchtschommel. Ik ga naar het circus en kijk toe, hoe twee reusachtige kerels worstelen. Of ze wel in ernst tegen elkaar knokken? Ze lijken meer op monsters dan op mensen. Hun hoofden zijn kaalgeknipt en hun lichamen zitten vol met vetkussens. Onder hun lage voorhoofden verdwijnen de ogen vrijwel in het beurs geslagen ge-

zicht. Hun massieve lichamen worden door zware benen getorst. Ze hebben zich ingevet met olie. Ze proberen elkaar van weerskanten aan te pakken, maar hun handen zijn te glad en glijden weer weg. Ze weten niet, waar ze elkaar te pakken moeten nemen. Ze zien er uit, alsof ze tweelingen waren. De duivel mag het weten. De ene draagt een kort blauw, de ander een kort rood broekje. Ze bewerken elkaar met de vuisten, waar ze elkaar maar kunnen raken. Ze hebben dikke vleeslagen op hun botten. Hoe ze elkaar ook van over en weer op stompen en stoten tracteren, ze voelen toch geen pijn.

Als twee hanen stappen ze dan weer om elkaar heen. Eindelijk lukt het hun, elkaar bij de heupen te vatten. Ze rollen op de grond. Het zweet loopt in stromen bij hun lichaam neer...

In het voorjaar, als de velden al droog zijn, maar het ploegen nog niet begonnen is, of in het najaar, voor het begin van de regentijd, gaan de jongens naar het weiland en dagen elkaar uit. Ze gooien alleen hun jasjes uit en daarna gaat het, in Gods naam, van dik hout zaagt men planken. De zwakste van elk vechtend paar blijft languit op de weide liggen. Ook de jongere jongens worstelen, om hun krachten op de proef te stellen....

De worstelaars verlieten de piste en er kwamen drie dwergjes voor het licht. Een man, een vrouw en een kind. Het waren veeleer afstotende misgeboorten met zware hoofden. Ze spelen met borden, die ze boven op stokjes laten rondzwieren.... Ze zijn helemaal niet interessant. Ik zou dat kunststukje ook wel klaar spelen, al ben ik geen dwerg. Ik heb die kunst al jaren her van een regimentskind geleerd.... Een regiment infanterie sloeg destijds zijn tenten op het weiland dicht bij het kerkhof op. Bij het aangrenzende dorp, Stanicuts, kampeerden langs de met riet en struiken begroeide oevers van de beek de huzaren. De hele godganse zo-

mer hielden de soldaten daar hun oefeningen. In het najaar werden er grote manoeuvres gehouden. Als de officieren 's avonds in hun nauwsluitende uniformen om de tafel zaten, speelde de regiments-kapel.... De soldaten zaten, hurkend op de aarde, hun eten zonder lepels uit de etensbakjes te vingeren. Voor hen werd er geen muziek gespeeld. Als er een stierf — en er stierven er heel wat door ziekte en mishandelingen — dan zong de veldprediker bij hun lijken zijn geestelijke vertroosting.... De soldaten, die stierven, werden naakt begraven, zoals ze uit hun moeders schoot waren gekomen.

„Waarom naakt?”

„De soldatenkleren zijn eigendom van de staat.”

Met de soldaten werden tevens enkele kinderen, — wezen van soldatenvrouwen — onderhouden, die ook uniformen droegen. Ze zagen er uit als dwerg-soldaatjes. Ze werkten in de veldkeukens, hielden de tenten en ook de latrines schoon. Na tafel wisten ze de etensbakjes. De ouderen leerden op de fluit en de trompet blazen, de kleinen de trommel en de grote pauk slaan. Iedereen, die er zin in had, sloeg de arme kleinen, waar hij ze raken kon, met de vlakke hand, met de vuist, met de rijzweep of met een knuppel, net zoals het viel.... Ongelukkige bloedjes....! Het regimentsbrood was bitter. De regimentskinderen zijn wezen.... Ze speelden ook met ons en leerden ons dingen en ondeugden, die we voordien niet kenden. Een grote, forse jongen kon messenwerpen; ze bleven dan vastzitten in de plank, waarop hij mikte. Hij kon ook een bord laten draaien op een stok, zonder dat het op de grond viel. Hij kon ook goochelen. Hij kon een bal inslikken en weer uit zijn oren te voorschijn laten komen. Hij heette Alicu Alip. Hij was vroeger bij een circus en had daarmee door allerlei landen gezworven. Eens op een nacht ging hij er vandoor en sloot zich, door honger gedreven, bij het

regiment aan. Hij kwam van de regen in de drop. Ik sloot vriendschap met hem. Spelenderwijs leerde ook ik zijn kunststukjes. Bij God, het was niet moeilijk....

Ik dring door de menigte heen en loop het circus uit. Ik koop een paar warme olieballen en verorber die. Ik drink een glas gele limonade. Bah.... het is lauw! Koud water had me beter gesmaakt. Op de jaarmarkt zou je van dorst kunnen sterven, niemand geeft je daar een slok water. Ik ga naar een groot circus, een Duits circus. Daar hebben ze een olifant, een giraf met lange hals, twee gestreepte zebra's en een oude tandeloze leeuw met ruige manen.

De clowns buitelen over elkaar en kramen onzin uit, die ik niet versta; ze spreken Duits. Sommige mensen lachen, anderen proberen te lachen, nog anderen doen net, als vonden ze het prachtig. Ik vind alleen de vier paarden maar mooi, vier sneeuw witte paardjes, die voor een kleine wagen gespannen de piste binnenrennen. Hun bestuurder zwaait 'n lange zweep. De paarden zijn niet van teugels voorzien; ze springen op commando, ze blijven ook op commando staan.

Paardjes, die voor een klein wagentje gespannen zijn en zonder teugel over berg en dal rijden, hebben we bij ons in de streek al eens eerder gezien. We zagen ze in Furculesti, bij de bojaar Ipolit Draculea. Deze bojaar, Ipolit Draculea van Furculesti, was een zeer merkwaardig mens. De mensen vertellen — maar men vertelt zo veel — dat de bojaar een groot verstand heeft, maar het enkel voor domme streken gebruikt: hij liet, God weet waar vandaan, zes kleine gestreepte paardjes komen, die hij voor een rijtuigje spande. De halsters glinsterden en fonkelden, maar de teugels ontbraken. De bojaar reed met zijn zesspan als een dolleman over zijn landgoed en door de aan-

grenzende dorpen. De paardjes struikelden nooit, ze waren nergens bang voor en smeten hun meester ook nooit in de greppel. Als onderdanige slaven gehoorzaamden zij de bevelen van de bojaar. Als Ipolit Draculea bemerkte, dat een van de vrouwen bij zijn verschijnen niet gauw genoeg opstond, of dat een boer zijn pelsmuts niet gauw genoeg afnam, dan schreeuwde hij: „Stop!” en de paardjes bleven staan. De bojaar kwam uit zijn rijtuigje, en diende de boer of de vrouw zoveel oorvegen toe, tot ze tegen de vlakke gingen.... De mishandelde sleepte zich dan een paar pas verder en trachtte op te staan.

„Kom hier!” riep Ipolit Draculea. „Hier heb je een leu. Als je me soms wilt aanklagen, omdat ik jullie zonder reden sloeg, dan zal men jullie één leu schadeloosstelling toekennen. Hier heb je dus een leu.... Ik betaal mijn boete vrijwillig....”

Sommigen, die deerlijk in de knel zaten of die door de misère helemaal geen trots meer bezaten, namen die leu aan.... Maar de hardnekkigen antwoordden:

„Houdt uw leu maar, bojaar. Ik heb die niet nodig....”

Ipolit Draculea verbaasde zich, stapte weer in zijn wagen, zette de paardjes aan en reed als de duivel in eigen persoon door dik en dun, als was het zijn bedoeling de dieren dood te jagen.

Op de binnenplaats van zijn kasteel stonden grote kooien met zware ijzeren tralies, waarin hij ettelijke soorten apen, grote wolven uit bossen en bergen, beren uit het hooggebergte en andere wilde beesten hield, die hij zich van ver over het grote water liet sturen, alsmede nooit aanschouwde vogels met bonte veren. In kisten met glazen deksels zaten slangen — sommige wel een arm dik en een meter lang...

Om de beesten te verzorgen hield hij er mensen op na, die precies wisten, wat en hoeveel ze elk beest moesten geven.... Voor deze wilde

dieren gaf hij het hele inkomen uit, dat zijn landgoed hem opbracht. De wilde beesten werden zijn verderf. Eens op een dag werd hij door een van zijn giftige slangen gebeten....

De muziek speelt een wals. De paardjes gaan op hun achterpoten staan en dansen net als de bojaren en de herige lui. Het is al gauw middernacht. Een angstwekkende rust en duisternis dalen over de jaarmarkt. De droom is ten einde. Rondom het kermisterrein liggen bossen en duisternis. De wind steekt op. Hij laat de vlaggen op de masten van de tenten fladderen. Misschien is er een onweer in aantocht! Neen, dat bracht niet het einde van de jaarmarkt.

In de café's speelt men als bezeten. Ver weg kwamen muzikanten, toneelspeelsters en zangeressen. In een kroeg zie ik mijn zwager Alvitsa, zwaar beschonken. Een zangeres zit op zijn knieën. De violen gieren en de zangeres zingt voor mijn zwager:

Kus me, kus me, galgebrokje,
Licht je schortje en je rokje,
Gun me nog zo'n heerlijk schokje....

Mijn zuster Evangelina is er ongelukkig aan toe! Sinds ze getrouwd is, treft haar de ene tegenslag na de andere. Ze werd in zekere zin tegen haar bedoeling de vrouw van Alvitsa, ze werd immers geroofd en ontvoerd. Het is waar, hij bezat een huis, landerijen en vee en is ook een mooie kerel. Maar bij de soldaten is hij volslagen verpest. Hij diende bij de huzaren. Met Pasen kwam hij thuis: hij droeg een donkere, nauwsluitende uniform met rode tressen en langwerpige, koperen knopen. Zijn broek had brede strepen. Aan zijn glimmende laarzen zaten sporen en rozetjes en ze kraakten flink. Zijn kneveltje is spits aan de uiteinden en zijn ogen fonkelden. De vrouwen draaiden als behekst om hem heen. Hij begon een minnehandel met de dochter van Cuculeasa.

Bij de huzaren was hij oppasser van een offi-

cier. Hij werd een waanzinnige kaartspeler en begon ook te drinken. Hij verkocht zijn ossen.. Van de opbrengst kocht hij mooie kleren voor zijn liefje, de rest verspeelde hij met de notaris en de pope in de kroeg. Mijn zuster heeft één kind op de arm en een tweede onder het hart. Ze was bleek en kreeg leverschade in het gezicht. Tijdens zijn dienstdienst had hij zijn hele grondbezit verhuurde. Hij kwam thuis, verkocht alles en verkwistte het geld. Daarna kwamen de ruzies en er vielen klappen. Hij wilde Evangelina dwingen, ook haar grondbezit te verkopen....

Nu handelt hij met de Grieken in tarwe, maïs en koolzaad. De kinderen van Evangelina hangen bij ons thuis rond. Ze komen des morgens, eten bij ons en gaan 's avonds weer naar huis.

De zangeres had een brede neus. Waarschijnlijk platgeslagen door een of andere mannenvuist. Haar neus glimt van poeder en smeersel.

Ik sluit me aan bij een groepje mensen, die in hevige opwinding verkeren. Te middernacht zal de algemene mobilisatie bekend worden gemaakt. Ons land komt in oorlog.... Vanuit Nicopoli zal de stad beschoten worden. Velen zijn van mening, dat de Bulgaren geen vèdragende kanonnen bezitten. Ik sluip weg van het kermisterrein en verlaat de stad....

Thuis lagen ze allemaal in diepe slaap. Ik ga op het erf onder de moederboom liggen en wacht tot het middernacht wordt....

Nu is het middernacht.

Het is weer net als drie jaar geleden....

Plotseling breekt klokgelui de stilte van de nacht. Wild luiden de klokken. Disj, de oude veteraan, blaast op zijn trompet in het duister. Het dorp ontwaakt.. De vrouwen rennen naar buiten. Ze beginnen te jammeren.

„O Ion, o Ion, moet je nu al weer opkomen!”

Mijn vader ging naar het gemeentehuis. Hij kwam al spoedig terug.

„We zijn in oorlog,” zei hij.

Gaat er iemand van ons gezin weg? Nee, niemand. Vader is te oud — Ion net te jong.... Maar er gaan allerlei familieleden, neven en ooms.... Uit elk venster schijnt het lamplicht. Op ieder erf hoort men schreien en klagen.

De nacht is voorbij. Zonder onweer, zonder regen. Een lauwe dag breekt aan.

Op het station komen lege goederentreinen aangereden.

Met meer begrip dan drie jaar geleden zie ik van ver weg vermoeide groepjes mannen naar het station gaan, met koortsig heldere ogen en grauwe gezichten, voortgedreven door gendarmes met de bajonet op het geweer. Vaders lopen naast hun zoons, vrouwen in vodden van kleren, met slaapogen en bleke, beschreide gezichten, begeleiden met de knapzak hun zoons en hun mannen naar de trein. Naast hen lopen de kinderen mee. De moeders letten nauwelijks op hen. De ogen van de vrouwen zien alleen degenen, die moeten vertrekken.

„Zul je goed terugkomen, Codin....”

„Kom terug, Stefan....”

De mannen zwijgen, alsof ze kramp in hun kaken hadden. Daarna zegt een van hen:

„Dit keer zal het een toer worden.”

Iedereen denkt hetzelfde: dit keer zal het een toer worden.

Het is een droge dag, net of er as in de atmosfeer hangt.

Steeds weer komen er lege treinen aan, om volgepropt met mensen weg te rijden.

Er gaat een dag voorbij, er verstrijken twee dagen, er verstrijken er drie. Bij het station zie je steeds een zee van hoofden. Een aldoor stromende bron van mensenmateriaal! Steeds maar komen hier mensen bij elkaar en vertrekken. In plaats van hen, die zijn weggebracht, duiken er, als uit de aarde opgeschoten, weer anderen op.

Bij de mannen, die naar het front gingen, ontwaarde ik ook mijn neef Iancu. Hij was

mannelijker geworden. Zijn gezicht was gebruint door wind en zon, maar zijn lichaam zag er nog broos uit.

„Ga jij toch weg, Iancu?”

„Ja, ik moet ook....”

„En ik meende nog wel, dat je vrij van dienst was. Heb je me niet zo iets verteld?”

„Ik was ook vrij van dienst. Maar de commissie heeft zich naderhand bedacht. De oorlog zal lang duren en een toer worden. Er zullen heel wat mannen sneuvelen. Maar goed, dat jij de leeftijd nog niet hebt.... Anders —”

Anders zou ik ook, met zovelen, in een trein gestompt zijn en weggereden. Velen zullen in deze oorlog sneuvelen... Mijn neef Iancu dacht niet aan zichzelf, hij sprak steeds maar over de dood van andere mensen. En toch kwam hij na een week al om, nog voor hij in de vuurlinie zat....

Eens op een dag bleef het station leeg en verlaten staan. In het dorp waren vrijwel geen mannen meer, alleen vrouwen, oude wijfjes en grijsaards.

Van de herige lui blijven de notaris, de pope en de belastinggaarder. In oorlogstijd is het bijzonder belangrijk, dat de belastingen stipt op tijd worden ingevorderd.

Doorlopend hoor je zeggen: De oorlog verblindt veel geld.

Wiens geld? Het geld van het volk natuurlijk! De vrouwen moeten nu hard werken, om de belastingen op te brengen....

De oorlog woedt ver van ons af. Maar van de kant van de Donau horen wij toch het donderen van de kanonnen. Enkele granaten vielen op de stad. Een paar huizen brandden af. De verschrikte bevolking verliet de stad en overstroomde de dorpen. Ook bij ons kwamen er velen. Er is haast geen huis, waarin niet een gezin uit de stad geherbergd wordt. 's Morgens lopen ze te hoop voor het gemeentehuis en beginnen met hun gewee klaag.. Ze hebben geen

wittebrood. Ze slapen op rieten bedden; ze worden geteisterd door vlooien. Iedereen, die een toevlucht heeft gevonden op het platteland, scheldt op de boeren, scheldt op zijn gastheer en gastvrouw, op alles in het dorp, op alles in de wereld, omdat de boeren hun huizen nu een keer zo ongemakkelijk hebben ingericht. De deftige lui uit de stad eisen van de boerinnen, dat deze voor hen wassen. Maar of de duivel er mee speelt, de boerinnen weigeren hun handen in de tobbe te steken, om de vuile was van de deftige dames op te knappen, ook al is die van zijde. Dat veroorzaakt grote wrijvingen onder de vluchtelingen.

Van het front kwamen briefkaarten, die inderhaast op de knie waren gekrabbeld. De buren brengen ze bij mij, en laten ze zich voorlezen.

Ik lees ze. Ze hebben zowat allemaal dezelfde inhoud: „Jullie moet weten, dat ik gezond ben. Hoe is het met ons vee? Pas goed op de ossen. Laat de ossen vooral niet te gronde gaan. Wij rukken op.”

In het begin kwamen deze en dergelijke berichten binnen. Later kwamen er ook andere: over terugtochten. Onze legers drongen over de bergpassen Transsylvanië binnen.* De soldaten hebben de vijand onder de knie en jagen hem het land uit. Maar toen kwamen er van een ander front Duitse troepen, met kanonnen, machinegeweren en vliegtuigen. Spoedig was de oorlog beslist. Met de blote hand kan ook de dapperste soldaat niet met succes vechten. Op het gemeentehuis kwamen berichten binnen, dat velen van ons gevallen zijn. De vrouwen gaan in de rouw. Ze spijkeren, zodat een ieder het kan zien, een stukje zwart laken aan de wand. Ze zouden aan de graven willen knielen

* Transsylvanië of Zevenbergen hoorde in deze tijd (1914—1918) aan de Oostenrijk-Hongaarse monarchie. Thans aan Roemenië. (Vert.)

om te schreien, maar de graven zijn ver weg en liggen op onbekende plaatsen. De pope houdt op het kerkhof lijkdiensten bij lege doodkisten, waarin alleen een paar kledingstukken van de gesneuvelden liggen. Schoenen of laarzen, of ook, waar anders de voeten rusten, een broek en een pelsmuts.

Op het graf komt dan klein en bescheiden een nieuw kruisje.

„Ik wil weten, waarheen ik op hoogtijdagen met het wijwater moet gaan, waar ik kan schreien....”

Op Zondagmorgen, lang voor zonsopgang, gaan de vrouwen met aarden potten in de hand en met wierook in hun corsage naar het kerkhof. Ze vallen bij de graven op de knieën neer, ze steken de wierook aan en bewaaieren daarmee het graf. De vrouwen bewenen degenen, die al in de andere wereld zijn. Het hele dorp geurt naar wierook. De wind waait de wierook uiteen en droogt de tranen op.

„Waarom winnen de Duitsers steeds van ons?”

„Wij hebben geen wapens....”

In het dorp kwamen de eerste invaliden aan — blinden, mannen met één arm of één been.

„Een granaatsplinter heeft beide benen van Tataica weggerukt. Hij is in het hospitaal bezweten....”

„Gutsa Rosju heeft geen handen meer. Hij vroeg de soldaten hem dood te schieten, want hij kon de pijn niet langer verdragen. Hij bleef krimpen, tot hij leeggebloed was....”

„Ion Ududuï kreeg een schot in de buik. Hij liep met zijn eigen darmen in de handen naar de ambulance. Hij plofte neer en stond niet weer op....”

„Titsa Uje is thuis gekomen. Met een halve arm is Titsa weer thuis gekomen....”

„David Floroiu heeft vier van zijn zeven zoons verloren. God geve dat tenminste één van de zeven weer levend terugkomt....”

De oude Floroiu heeft als teken van rouw een zwart stuk laken op zijn lichte pelsmuts genaaid. Zijn gezicht ziet er uit, of het uit steen gehouwen is. Hij huilt niet, klaagt niet. Hij houdt zijn stok met ijzeren greep fors in de hand, als zocht hij de schedel van een schuldige uit, waarop hij straks de stok kan laten neersuizen.

Door de straten loopt met een lege mouw Titsa Uje. De boeren staan om hem heen en drinken nagenoeg zijn woorden in.

„Deze oorlog zal nog lang duren. Hij zal zolang duren, tot de Duitsers verslagen zijn. Ze hebben de vreselijkste wapens. Machinegeweren, en vooral ontzettende kanonnen. De machinegeweren maaien onze soldaten neer, net als de maaimachine van Beca de rijpe halmen.... Wij hadden geen wapens. Met lege handen stuurden ze ons naar het front. Met oude geweren, zonder voldoende patronen, in rottige uniformen, bijna naakt moesten we naar het front, — als schapen ter slachtbank.”

„De oorlog zal het gezicht van de hele wereld veranderen,” zegt Dumitru Dumitrescu....

De plaatsvervangende prefect van ons district is ook naar ons dorp gevlucht. Met het Duitse circus is het slecht afgelopen. De mannen en de geschminkte vrouwen werden in de nor gegooid. De olifanten en de giraffen gaf men aan de boeren aan de Olt. De paarden werden ingepikt door de plaatsvervangende prefect Alister Mânzu, die ze voor zijn wagentje spande. Hij vertrouwde ze niet en bond hun de teugels aan. Ook sloeg hij ze met de zweep op hun gevoelige rug. De plaatsvervangende prefect is nog zeer jong, bijna een snotneus. Hij reist alle dorpen in de streek van de Calmatsui af. In elk dorp vormt hij een vorderings-comité. De paarden worden op een hoop gedreven en in kudde naar de stad gebracht. Vandaar uit gaan ze met de trein naar het front, waar ze voor kanonnen en uitrustingswagens worden gespannen. De mensen sterven in de oorlog. Ook de beesten gaan er aan. De kogels zijn

niet kieskeurig. Ook de granaten niet. De vorderingscommissie requireert ook runderen, vooral ossen....

„Wat denk je, dat de soldaten niet hoeven te eten? Ze hebben vlees nodig....”

„Als het vlees tenminste maar bij de soldaten terecht kwam, als alles maar niet in de keuken van de officieren bleef hangen.”

Wie drie hemden heeft, geeft er twee van aan de soldaten. Wie er twee heeft, geen een. Wie maar één hemd heeft.... De meesten bij ons in het dorp hebben maar één hemd....

„Jullie zijn arm hè....! Omdat jullie zo donders lui zijn....”

De plaatsvervangend prefect Alister Mânzu verbaast zich over de armoede van de dorpsbewoners. Hij verbaast zich en vloekt hun daarna de huid vol.

„En wat geven de bojaren om de oorlog te steunen?”

„Wat geeft Gerasië?”

„Wat geeft Gogu Cristofor?”

„Wat geeft overste Piënaru?”

„Wat geeft State Pantazi?”

„Wat geeft Afanazië?”

De boeren stellen hun vragen met scherpe nadruk.

„Ook zij zullen hun bijdrage offeren, maak je geen zorgen. Ik geef hun niets cadeau.”

„Wanneer....?” vragen de boeren.

„Later! Als we 't nog moeilijker krijgen....! Nu kom ik bij jullie inzamelen. Later neem ik hun vee, graan en kledingstukken af.... Maak je daarover niet bezorgd....”

„Moeten wij dus alleen de lasten van de oorlog op ons nemen, mijnheer?.... Wij alleen....?”

„Zijn jullie dan soms niet het volk, het land?”

„Bij ons weten zijn we dat niet....”

De gezichten van de mensen staan al mismoe-diger. Er kwam een bericht, dat de vijand het front doorbroken heeft. De soldaten sneuvelen bij duizenden tegelijk. De vijand rukt naderbij.

Daarna zegt men weer, dat de Duitsers bij de Olt tot staan zijn gebracht.

De Olt! Alsof ik niet wist, hoe het daarmee gesteld is. Je kunt er op verscheidene plaatsen te paard doorheen waden. Hoe kan zo'n luttele versperring nu een zo machtig leger tegenhouden?

De Duitse soldaten marcheren nader. Ze bevinden zich al in de noordelijke streken van ons district. De telefoondraden zijn doorgeknipt. Morgen rukken ze ook hier binnen.... Morgen....

's Nachts kwam op het station een trein met gewonden aan en reed niet verder. Wij gaan er naar toe en brengen ze op karren naar het dorp. Wij ontruimen de school, dragen de banken naar het plein en spreiden stro op de vloer. Wij dragen de gewonden van de karren naar binnen en leggen ze op het stro. Ze zijn vuil, ongeschoren en hebben grote wonden aan het lichaam, op hun handen en aan hun voeten.

Dokter Ganciu moest ook mee in de oorlog. Ook Ciresj, de verpleger en ziekenoppasser, vertrok.... Wij kinderen doen ons best, hen te vervangen. Wij bedelen het dorp af om schone handdoeken, en scheuren die in repen. Wij wassen de wonden van de mannen uit en verbinden ze.... De gewonden hebben vertrouwen in ons. Velen van hen worstelen met de dood. Ze willen maar één ding, — water. Steeds weer willen ze drinken. Hun lippen zijn droog, bloedeloos, gekloofd en gezwollen, ze kunnen nauwelijks het woord stamelen.... Water! Water!

Dat is dus de oorlog! Nu weet ik wat het zeggen wil: oorlog. Nu weten wij allemaal, wat dit woord „oorlog” inhoudt....

Iedere morgen nemen wij de gestorvenen bij hoofd en voeten en brengen ze naar buiten. We leggen ze op een wagen en rijden ze naar het kerkhof, waar wij nieuwe graven delven. Als er vijf zijn bezweken, leggen wij er vijf in één graf. Als er vijftien bezweken zijn, graven wij een kuil voor vijftien lijken.

Wij begraven de doden zonder doodkist. De

pope stottert er een gebedje bij. De misdienaar zwaait met het wierookvat, dat al lang geen wierooklucht meer geeft. En dat is de hele rouw-ceremonie.

De notaris neemt de soldijboekjes van de doden mee en schrijft hun namen in het gemeentehuis op een lijst. Sommigen sterven languit gestrekt, anderen krommen zich geheel in elkaar. Sommigen vertonen een vredige gezichtsuitdrukking, alsof de dood hun de zo lang begeerde rust had gegeven, die ze in het leven nooit hebben gevonden. Anderen hebben een sombere, wrokke en gefolterde trek om de mond. Misschien hebben ze schrikkelijk met de dood geworsteld.

„De Duitsers hebben Dorobanti bezet,” zo vertelt men in het dorp. „Ze komen hier nu ook gauw!”

De morgen is mistig en vochtig. Het is de eerste dag van de grote Vasten. In de nacht beginnen de grote Vastendagen voor Kerstmis.

Ik slenter door het dorp en kwam pas tegen de middag thuis om te eten. Wij wachten op vader. Hij komt nog niet. We gaan zitten om onze honger te stillen, die nooit te stillen is. Mijn broer heeft een kip geslacht. Het is juist op de hoogtijdag. Mijn moeder heeft er een heerlijke schotel van gemaakt. Wij eten kippenvlees met maïspap. Het smaakt ons heerlijk. Ik neem een kippenboutje in de hand, ik eet het schoon en lik mij de lippen af.

„De Duitsers zijn er. Ze staan al op de heuvels.”

Alles loopt uit de huizen en gaat naar de spoorbaan. Op een steenworp afstand van ons komen voorzichtig vier Duitsers te paard naderbij. Ze hebben glimmende helmen op het hoofd. De staarten van hun paarden zijn zo lang, dat ze langs de aarde vegen.

Enkele van onze soldaten bevinden zich nog bij het station. Wij horen schieten. . De Duitse verkenners laten de paarden rechtsomkeert maken en rennen weg. Een van de glimmende helmen rolt daarbij op de grond. We hollen er naar toe

en rapen het ding op. Wij zetten de helm op een stok en brengen die als een kostbaarheid naar het dorp terug. Notaris Stanescu werpt zich op ons en rukt ons de helm uit de handen. Het is iedereen al sinds enige tijd zonneklaar, dat mijnheer de notaris er naar zal streven, met de naderbij stormende vijand goede betrekkingen aan te knopen.

„De Duitsers komen hedenavond in ons dorp aan. Ze zullen naar de helm vragen. Wij zullen die uitleveren.”

Hij brengt de helm naar het gemeentehuis en veegt er het stof zorgvuldig af.

Na een uur rijdt één Duitse cavallerist tot aan het schoolgebouw. Alle inwoners van het dorp zijn nu op straat. Honderden omringen de Duitser. De mensen gapen hem aan. Het paard is geel, zit vol schuim en trilt en beeft. De soldaat op het paard is sinds weken niet geschoren. Het paard wasemt zwaar. De baard van de Duitser is geel als het vel van zijn paard. Zijn ogen hebben een groenige glans. Een blonde Duitser. Eerder oud dan jong. In de rechterhand houdt hij een geladen pistool. Het paard siddert als espenloof. Als espenloof trilt ook de baardige Duitser.

Uit de menigte komt een van de mensen uit de stad naar voren, die Duits kan spreken. Hij laat zich in tot een gesprek met de buitenlander. De Duitser wil weten, of er nog soldaten in het dorp zijn.

„Nee, ze zijn weg....”

De Duitser overtuigde zich nog van het feit, dat de gewonde soldaten, die hij door het venster van de school kon zien liggen, geen wapen bezitten.

„Nee, ze hebben geen wapens....”

Pope Bulbuc komt met een glas melk aandra-gen en reikt dat de vijand. De Duitser wil de melk niet drinken. Hij is bang dat er vergif in zitten zal. Pope Bulbuc neemt er een slok van. Hij veegt er met de punt van zijn baard doorheen. De cavallerist begon hem te vertrouwen.

Hij neemt het glas aan en drinkt het leeg. Hij

vraagt om nog een glas... en daarna nog een. Daarna laat hij zijn paard zwenken en galoppeert weg.

Niet lang daarna kwam er op het station een ruiterspatrouille aan. Vlak daarop bezetten de Duitsers het hele dorp.

Wij klauteren op de schutting en slaan de vijanden gade. De Duitsers zijn oud of piepjong. De oudjes zaten desondanks stevig in de zadel. De jongen waren nauwelijks ouder dan Ion en ik. De Duitsers tussen twintig en vijftig moeten allemaal gesneuveld zijn. De vijanden zien er uitgeput uit. Hun gezichten zijn grijs door de slapeloze nachten, die ze achter de rug hebben. Ze zijn ongeschoren en hun ogen liggen diep in hun kassen. De paarden zijn tot aan de schoften toe met drab bespat. Ze zien er ook moe uit, hoewel ze stevig zijn, met zware poten en dikke staarten. De officieren beginnen te commanderen. De soldaten stappen van de paarden af en binden ze aan de heiningen. Ze beginnen de bakovens te stoken. Groepjes soldaten verspreiden zich op de erven, ze gaan naar de pluimvee-zolders. Ze graaien de kippen, ganzen en eenden er uit en verdwijnen daarmee. De angstige kippen kaken, de eenden snateren luid.

De mensen zwijgen als de aarde zelf. De burgemeester, de pope en de notaris gaan de Duitsers tegemoet en melden de commandant, dat het dorp zich ordelijk zal gedragen. De plaatsvervangende prefect Alistar Mânzu is naar Moldavië gevlucht, waarheen, zoals wij te weten komen, ook onze in lompen geklede, verhongerde troepen inderijl zijn teruggetrokken....

„De grote slag zal plaats vinden aan de poorten van Moldavië.”

„Ook de Russische legers zullen daar aan onze zijde vechten....”

„We krijgen de Moffen er nog wel onder....”

„We zullen ons land van hen bevrijden....”

Diegenen onder de vluchtelingen uit de stad, die Duits spreken, hebben weer moed gevat. Ze

slenteren langs de hoofdstraat en babbelen met officieren en soldaten. De vijanden zijn uitgehongerd als wolven. Ze eten de zwarte soep, die men in hun etensbakjes schept. Ze verzwelgen die gulzig, eten hun brood er bij op en gaan weer naar de ketel, waar men hun bakjes met kippensoep vult, zo dikwijls zij dit willen. Kippen, ganzen, eenden, kalkoenen, alles wat ze maar op de boerenerven hebben kunnen grijpen, gaat in hun kookpotten. Bij de watermolen in het dal hebben ze vier ossen vandaan gehaald, ze slachten die aan de kant van de weg, ze villen de karkassen en laden het vlees op wagens. De eigenaars van de ossen, twee baardige boeren uit Stanicuts, stonden er bij en draaiden hun pelsmutsen om en om in de handen. Ze schreiden als had men hun kinderen vermoord:

„O, mijn lieve, goede ossen! Wat zal er van ons terecht komen, zonder jullie?”

In deze nacht doet niemand in het dorp een oog dicht.

De Duitsers brachten hun paarden op de erven, legden stro of maïsloof op de grond en sliepen naast hun rijdieren.

In deze nacht trekken patrouilles door het dorp. Overal staan schildwachten. Het was een nacht zonder maan. Ook vertoonde er zich geen enkele ster. Witte wolken glijden laag over de aarde.... Winterse mist hult de vlakte in.... Winterse mist spint ook de dorpen in.

Tegen de ochtend vroor het ook. De wind blies de nevels uiteen en boven het landschap rees de kleine, ronde zon, de kille winterzon. Ze klimt en klimt tegen de hemel.

De Duitse troepen zijn vertrokken in Oostelijke richting. Bij hun aftocht braken ze de goederenwagens op het station open en namen alles mee, wat ze konden gebruiken. Na het vertrek van de troepen gingen de mensen naar het station, en haalden tafels, stoelen, aardewerk en dekens uit de trein. Het waren de treinen met het hebben en houden van de vluchtelingen, die naar Molda-

vië hadden moeten vertrekken en die door een vergissing in de richting van de Donau waren gestuurd.

Mijn broer Ion loopt het water om de tanden. Hij weet, dat er zich op het station ook een paar wagons met drank bevinden. De Duitsers hebben ze open gebroken. Nu dragen vrouwen en kinderen kruiken, mandeflessen en korven vol flesjes weg.

Mijn moeder staat op de drempel.

„Wie naar buiten wil, moet over mij heen!”

Niemand van ons gaat mee ter plundering.

Mijn broer wilde toen uit het raam klimmen. Het raam had ijzeren tralies.

Na de Duitse troepen, die vertrokken waren, kwamen de volgende dag Duitse en Oostenrijkse soldaten van de etappe met wagens aan. Zij bezetten het huis, waarin tot dan toe de gendarmes hadden gewoond en dat Niculaë Mielusjel op de dag daarvoor had verlaten, niet zozeer uit angst voor de vijand, dan wel uit angst voor de wraak van de dorpsbewoners. Anderen bezetten het station.

De mensen in het dorp gooiden alle angst over boord. Vele Oostenrijkse soldaten spreken Roemeens, ze komen uit Transsylvanië. Ze sluiten vriendschap met de boeren. Sommigen zijn invalide: ze lopen kreupel, ze hebben gekwetste handen, zonder vingers. Ze laten duidelijk merken dat ze spugen van de oorlog. Ik hoor ze zeggen:

„Wij zijn door de keizer en de graven in de oorlog gejaagd, de duivel zal ze halen!”

De commandant van de Oostenrijkse etappe-dienst was onderofficier Ganz, een koperslager uit Transsylvanië. Bijna heeft hij vergeten, dat hij soldaat is. Hij deed niet anders dan de ovens, de kachels en de pannen van de bevolking repareren.

Moeilijker is het met de Duitsers. De commandant van de Duitse post is een grote, rooie, vette snuiter met een dun kneveltje en hij heet Rudolf Burger. IJverig loopt hij in het dorp rond. Men

deelde hem in bij de etappe, omdat hij aan het front na een veldslag zijn geheugen ten dele verloren had. Ook Burger spreekt Roemeens. Later hoorden wij, dat onderofficier Burger lang voor het uitbreken van de oorlog banketbakkersleerling in Pitesti is geweest.

Het duurde niet lang, of de soldaten van Burger begonnen in het dorp graan, vee en kledingstukken te vorderen. Ze roofden de koperen emmers en koperen kookpotten van de mensen weg. Met het koperen gerei werden ook de klokken van de dorpskerk naar de Duitse wapenfabriek gestuurd.

Het front week steeds verder terug, tot voorbij Boekarest. Wij hoorden, dat de Duitse troepen ergens ver weg, aan de grenzen van Moldavië, tot stilstand waren gebracht. Aan hun zijde vechten nu ook de Turken tegen ons.

„Wat hebben wij met de Turken te maken?”

De notaris licht ons in:

„De Turken zijn nu de bondgenoten van de Duitsers en vechten met hen tegen ons en tegen de Russen.”

Nu komen er heel andere kranten in het dorp, aan één kant in het Duits en aan de andere kant in het Roemeens. De notaris krijgt ze toegestuurd en leest ze op het gemeentehuis hardop voor, zodat ieder het nieuws kan horen.

Deze kranten brengen uitsluitend berichten van overwinningen, die de Duitse legers op alle fronten behaald hebben. Met vele loffelijke woorden wordt ook gewag gemaakt van de bojaren die met de Duitsers gemene zaak maken. Ik begriep er niet veel van, maar ik luister naar het voorlezen en doe mijn best, de toestand te bevatten.

De gewonden, die in leven waren gebleven, heeft men uit de school naar de stad gebracht. Sommigen stierven nog onderweg. In de school bleef een lucht van bloed en etter hangen. Iedere ochtend horen we:

„Vannacht is Radu van Tanase thuis gekomen;

ook de zoon van Ciuca en die van Badoï zijn weer terug." Iedere nacht komen er soldaten thuis, die bij de terugtocht van het leger zijn weggelopen en die nu in de maïsschuren en de kelders worden verstopt.

Rudolf Burger kwam er achter. Men beweert, dat de notaris, of misschien de vrouw van de slager, Mitsa, die een Duitse uit Turnu is en naar ons dorp kwam vluchten, het hem heeft verklikt. Mitsa treedt voor de Duitsers als tolk op.

Rudolf Burger vaardigde het bevel uit:

„Vanmiddag moet iedere soldaat, die uit zijn regiment gedeserteerd is, zich op het gemeentehuis melden. Niemand mag zich langer schuil houden. Wij zullen niemand interneren, we willen alleen weten, hoeveel het er zijn. Wij beschouwen hen als gevangenen en zullen ze 's avonds bewaken, zodat ze niet naar het front terug kunnen keren. Als een van hen verdwijnt, wordt zijn hele familie gearresteerd.”

Disj, de oude veteraan, stak de trompet en riep de mensen op naar het gemeentehuis. Daar maakte de notaris het bevel van de Duitsers bekend.

De soldaten meldden zich aan. Er waren er zesentachtig! Zesentachtig man uit één enkel dorp liepen vol afschuw voor de oorlog weg van het front....

„Waarom zijn jullie naar huis teruggekeerd?”

„We hadden genoeg van de oorlog. De onderofficieren sloegen ons. De officieren schoten ons vanuit de dekkingen in de rug, om ons tot de aanval te dwingen....”

„Dat is een leugen!” brulde Mirea Savu, die door Burger als nieuwe burgemeester aan het hoofd van de gemeente is neergezet. „Jullie hadden nog stervend het vaderland moeten verdedigen....!”

„Kalmpjes aan met het vaderland, burgemeester! Heb jij als soldaat gediend?” vraagt Petre Zgamâie.

„Ik heb niet gediend. Ik was enig kind en wij hadden bouwland, dat bewerkt moest worden.”

„Houd dan je bek. Jij had met de soldaten naar het front horen te gaan, om je bouwland te verdedigen! — Wat moest ik daar verdedigen?.... Mijn luizen....?”

„Je bent nog altijd een loslippig sujet, Zgamâie. Ik ken jou nog uit de tijd van de boerenopstand....”

„Heel goed, dat je me kent....”

Mirea Savu is een korte, vierkante kerel. Hij heeft veel land en vee. Hij smeekte de Duitsers hem tot burgemeester te benoemen, zodat hij zijn have en goed kon vrijwaren tegen vordering. Hij verkocht zich in ruil daarvoor compleet aan hen. 's Avonds roept hij jonge vrouwen, wier mannen in de oorlog zijn, bij zich op het gemeentehuis en gooit ze achterover op de tafel of op de vloer....

Degenen die hem ter wille zijn, vrijwaart hij van belastingen. Zijn eigen vrouw mocht hem maar één kind baren, zodat na zijn dood zijn eigendommen niet hoeven te worden verdeeld....

De schoolmeester uit de kleine kolonie was reserve-officier. Hij ging naar het front en liet een jonge vrouw en twee kleine kinderen achter.

De schoolmeester in de kleine kolonie had een knappe vrouw! Ze had als meisje gestudeerd en is de dochter van een kleine grondbezitter. Ze werd te Boekarest in een meisjes-pensionaat opgevoed; ze spreekt ook Duits. Eerst kreeg Ganz haar in het vizier, daarna zag Burger haar. Ganz kreeg een paar stokslagen op zijn bast. Hij saludeerde in stramme houding en verdween.

In het huis van de schoolmeester Bivolaru amuseert zich nu iedere nacht commandant Burger. Het getier duurt er tot aan de morgenschemering. Dikwijls zag men 's nachts de vrouw van de meester, in uniform gekleed, met de Duitsers rondwandelen.

De vrouwen praten over haar en draaien haar de rug toe, als ze haar op straat tegenkomen.

In het dorp weet men nu, dat meester in gevangenschap is geraakt en ergens in Duitsland in een kamp zit.

Iedere week komt er een lange brief van hem, in een open enveloppe. De notaris leest die brief, de burgemeester leest die brief en ook de postboode leest hem. Het hele dorp komt te weten, wat er in staat.

De meester is ziek en heeft geen hoop meer, dat hij ooit in het vaderland terug zal keren. Hij schrijft zijn vrouw, dat ze goed voor de kinderen zorgen moet en zegt haar, hoeveel hij vroeger van haar heeft gehouden en hoeveel hij nog altijd van haar houdt. Hij drukt haar op het hart, dat zij een goede en fatsoenlijke vrouw moet blijven.

Het huis van Toma Ocî is uitgestorven. In een handomdraai kan de mens er aan gaan. Eerst ging de kroegbaas zelf dood, en een dag of wat later volgde zijn vrouw hem. Zijn oudste dochters trokken naar de stad en gingen daar de baan op. Familie van de vrouw nam de kleintjes in huis. Mitica bleef heer en meester van huis en café.

„Wil je nog in de stad gaan leren, Mitica?”

„Hoe kan ik dat, nu mijn vader er niet meer is....?”

„Wat ga je nu beginnen?”

„Ik verkoop alles en vreet de boel op....”

„En daarna?”

„Dat zal dan wel blijken....”

Hij verkocht de maïs-opslag, de korenschuren, hij verkocht het brandhout op het erf. De beesten kon hij niet verkopen, want die waren al weggehaald. Iedere dag slachtte hij een kip, die hij zelf klaar maakte. Na een tijdje liep er geen kip meer op het erf. Om te kunnen eten, verkocht hij de vergunning. Daarna verkocht hij alles wat los en vast zat op het erf, tot de planken van de schutting toe. Hij versjacherde het voor een prik, bijna voor niets. Hij had al vroeger de toonbank, de glazen en de vaten verkocht. De kleren van zijn ouders gaf hij weg aan de Zigeuners. Wie had ook de kleren van teringlijders willen kopen?

„Heb je nog wat te eten, Mitica?”

„Niks heb ik meer....”

„Zou je dan niet ergens werk gaan zoeken?”

„Daar voel ik niks voor.... Ik werk niet. Mijn vader was herberghouder. Ik ben de zoon van een herbergier. Hoe kan ik dan uit werken gaan....?”

„Maar wat ga je dan doen?”

„Niets. Ik wacht met geduld af.”

„Hoe lang?”

„Totdat ik omkom....”

Ik dacht, dat hij een bittere grap maakte. Maar Mitica Ocî maakt geen grappen. Het najaar verdween en nu is het winter. We zitten in het hartje van de winter. In een kamer zonder vensters of ramen spreidde Mitica Ocî stro op de vloer uit. Hij ging op het stro liggen en wachtte. Naast hem staat een kruik met water. Van tijd tot tijd brengt hij de kruik naar de mond. Hij drinkt een slokje en zet de kruik weer neer. Daarna blijft hij opnieuw roerloos liggen. In het dorp zegt men:

„Mitica Ocî is op het stro gekropen en wacht, tot hij dood gaat.”

„Is Mitica dan ziek?”

„Welnee. Hij is niet ziek. Hij wil alleen absoluut dood.”

„Hoe kan hij nou doodgaan, als hij niet ziek is?”

„Als hij niet eet, gaat ie op een keer wel dood. Hij, de zoon van een herbergier, krepeert van de honger.”

„Dat kan toch niet! Je kunt een mens toch maar niet zo laten verhongeren.”

De armoede in het dorp is vreselijk. De Duitsers hebben alles, wat er te graaien viel, gegraaid. Ze hebben zelfs in de grond gespit, om te zien of er geen maïs begraven was! Maar de boeren waren daar op verdacht, en hebben dus hun voorraden zo knap verborgen, dat de Mof geen koreltje graan te pakken kreeg. De boeren, de buurlui in de eerste plaats, nemen een stuk brood, kaas en een schotel maïspap en gaan naar de kroeg, waar ze Mitica in zijn lege kamer opzoeken. Ze vinden hem.

„Hier, Mitica mijn kind, ik breng je een hompje brood....”

Mitica blijft roerloos liggen. Hij geeft nauwelijks antwoord.

„Ik neem geen aalmoezen aan, oom Panaite!”

„Dan ga je dood, Mitica!”

„Dat wil ik toch ook....”

„Is het geen schande en zonde....?”

„Niks. Mijn verlies is geen zonde en schande. Nu mijn vader dood is, wil ik ook sterven. Ik zou niet willen, dat iemand mij ziet werken. Ik ben de zoon van een herbergier, begrijpen jullie dat dan niet? Hoe zou ik me weer kunnen verlagen tot gemeen alledaags werk? Moet ik soms knecht worden bij deze of gene? Moet ik in regen en wind op het land staan ploeteren? Liever wacht ik op de dood....!”

„Wacht maar. Mitica, de dood komt toch wel.”
Er verschijnt een vrouw, die hem zoekt.

„Hier kind, ik heb een kannetje melk en drie eieren voor je meegebracht; ook een stukje maïs-koek. Eet dan toch....”

De vrouw van Tântsu, de weduwe van de armste man in het dorp, bracht eten mee voor Mitica Ocî....

„Dank je, tante, ik eet niet. Ik wil dood.”

„Je gaat ook dood, Mitica.... op deze manier.”

Hij zei geen woord. De ogen liggen hem diep in de kassen en hun glans verdoft al. Zijn kinnebak zakt omlaag. De mensen komen, staan bij het door hem uitgebroken raam — hij heeft de kozijnen verkocht — en kijken lange tijd naar hem; daarna halen ze de schouders op. Er is nauwelijks iemand in het dorp, die Mitica niet heeft opgezocht en hem niet iets eetbaars heeft gebracht. Sommigen legden doodgewoon het eten naast hem op het stro in de mening, dat de honger hem wel baas zou worden en tot een beter inzicht zou laten komen. Maar hij veranderde niet van houding. Nu kan hij haast geen woord meer uitbrengen. Zijn stem klinkt, als kwam ze onder uit een kuil. Hol en machteloos....

„Wil je nog steeds niet eten, Mitica?”

„Nee, nog steeds niet....!”

„Maar je zult dood gaan, Mitica.”

„Dan ga ik maar dood.”

Hij doet de ogen dicht en wil met niemand meer praten. Sinds drie weken heeft de zoon van Ocî nu niets anders tot zich genomen dan wat water. De wind blaast door ramen en deuren. De wind giert.

Op een morgen vond men Mitica dood. Zijn wens was vervuld. Hij ruste in vrede.

„Wat moeten we met Mitica beginnen, mijnheer de notaris?”

„Met mijn neef?”

Mitica was een neefje van de notaris.

„Wat zullen we met hem doen? Begraven....”

Op de vliering van de lege kroeg vond men een paar planken. Als Mitica geweten had, dat ze er lagen, had hij ze nog verkocht. Nu maakte men er een doodkist van en Mitica werd in deze kist in het graf neergelaten.

Zonder pronk of praal werd Mitica begraven....

De tijd gaat. De tijd gaat langzaam, maar hij gaat. Weer heeft het gesneeuwd. De sneeuw ligt hoog.

De Duitsers vonden bij de bojaar in Saiele een tot aan de nok met tarwe gevulde schuur. Rudolf Burger beveelt:

„Hier moeten morgen driehonderd wagens klaar staan, om de tarwe naar het station te rijden.”

De notaris maakt een lijst op van de voerlui. De deserteurs hoeven niet mee te doen. Ook de rijkere mensen in het dorp zijn vrij van dit corvee, want ze hebben zich vrijgekocht. De vrouwen van de soldaten, die in Moldavië tegen de Duitsers vechten, worden voor het werk opgeroepen. Driehonderd vrouwen, oude en jonge, gaan bibberend naast de ossewagens langs de dorpsstraat.

De notaris onderzoekt de wagens. Na de con-

trole over de eindeloze karrenreeks ging de colonne in de richting van Saiele over de heuvels. Op de met sneeuw versperde wegen moeten de vrouwen eerst de sneeuwbergen wegruimen. Dikwijls struikelen ze bij het werk en vallen. Ze staan weer op. Ze storten tranen op vrouwenmaniet en vloeken op mannenmanier.

De koude is vreselijk. Handen en lippen springen open. De wind snijdt met de scherpte van een lemmet in de met lappen omwikkelde voeten en in de gezichten. Vooruit maar! Vooruit!

In de kroeg van Buciuc zitten de notaris, de burgemeester en de oudsten van het dorp. Ze drinken en vermaken zich. Het gelag wordt betaald door de dorpsoudsten, die het corvéé hebben afgekocht.

Ook Rudolf Burger duikt hier op. Ook hij drinkt zijn glaasje wijn....

Nu is het voorjaar. Pasen komt naderbij. Mijn broer Ion komt met een nieuwtje thuis.

Eerst vertelt hij het alleen aan mijn moeder.

Er gebeuren zonderlinge dingen bij ons thuis! Er zijn elf kinderen in deze woning. Twee uit mijn vaders eerste huwelijk. Twee, Ion en Evanghelina, uit het eerste huwelijk van mijn moeder: daarna wij, die de een na de ander uit dit huwelijk geboren zijn, kinderen van beide ouders. En toch, als er over Gheorghe wordt gesproken, die als kind nog naar de stad ging, om te studeren, of over Leana, die tegenover ons in het huis van Rimonta woont zegt mijn moeder steeds „vaders kinderen”. Heeft ze het daarentegen over Ion en Evanghelina, dan vergeet mijn moeder nooit met enige nadruk te zeggen: „mijn kinderen.”

Wij vragen haar:

„Zijn dat dan alleen jouw kinderen, moeder? Van wie zijn wij dan?”

„Jullie zijn ónze kinderen; jullie horen ook van vader.”

Mijn vader barst nu en dan in geweldige driftbuien uit. Dan dreigt mijn moeder hem:

„Houd je maar gedekt, Ion trouwt straks en dan ga ik bij hem inwonen.... Ik laat jou hier.... Ik laat jullie allemaal hier....”

Van alle jongens, die moeder ter wereld heeft gebracht, beschouwt ze Ion alleen als haar zoon, de zoon bij wie ze, als het leven met vader niet langer gaat, in zal kunnen trekken, om haar laatste jaren bij hem te slijten.

Zo denkt ze in boze ogenblikken, op dagen vol ellende en mismoedigheid. En nu nadert de dag, waarop Ion zal gaan trouwen.

„Met wie wil je dan trouwen?”

„Ik heb een meisje gevonden in Stanicuts.”

Ion's keuze was mijn moeder niet naar de zin. Sedert jaren al overwoog ze, Ion te laten trouwen met de lelijke dochter van Iancu Ban, die bouwland en een huis bezit. Iedere moeder in het dorp doet haar best, haar zoon met een meisje te verbinden, die have en grond heeft. Maar zulke meisjes zijn niet dik gezaaid. Ik weet niet, hoe het zo komt, dat de rijke meisjes, die grond bezitten, altijd zo lelijk moeten zijn.

Mijn broer wilde van het meisje van Ban niets weten.

„Wil je de dochter van Iancu niet?”

„Ze heeft zulke dikke lippen.”

„Hoe moet het meisje er dan uitzien, waar jij mee trouwen wilt?”

„Dat zul je wel merken....’

„Van wie is het een dochter?”

„Het is een dochter van Stanica Saftu, uit de Servische buurt.”

Stanicuts is een nieuw dorp, ten noorden van Omida gelegen, aan de Calmatsui. De bevolking is voor de helft Roemeens, de andere helft bestaat uit Serven. Toen het dorp werd gesticht, kwamen er van de kant van de Donau ook Serven op af.

De Serven zijn klein, met zwarte haren en ogen. Ze dragen nog altijd hun nationale kledij. In het begin verstonden ze geen woord Roemeens, maar met de tijd hebben ze de taal aardig, onder de

kníe gekregen. Nu spreken ze net zo als alle anderen, maar je kunt ze nog steeds aan hun klederdíracht herkennen. Onder elkaar spreken ze uitsluitend Servisch. Lange tíjd bleven ze onder elkaar leven en trouwden ook niet met Roemenen. Maar mettertíjd zíjn Servische meisjes met Roemeense jongens getrouwd. De Roemeense boerenzóons hebben graag een Servisch bruidje.

„Hoeveel grond heeft ze?”

„Weet ik het! Jullie moeten er maar eens op afgaan en daar naar vragen.”

„Is ze mooi?”

„Ze is míj naar de zíjn.”

Míjn broer Ion is lang en slank als een sparreboom. Zíjn gezicht heeft scherp getekende trekken en zíjn ogen zíjn pikzwart. Boven op zíjn smalle líp zit een kneveltje, dat híj graag met de vingers opstrijkt.

Ook wíj komen het nieuwtje te weten. Wíj zíjn blij, en ook weer niet blij. Wíj zullen weer één persoon meer aan tafel hebben. En waar zal Ion moeten slapen?

Vader vindt een antwoord op díe vraag:

„We kunnen het voorhuis door een dun tussenschot in tweeën delen en op díe manier krijgen we er een kamer bíj.”

„Hoe zei je ook weer, dat haar vader heet?”

„Ze is een dochter van Stanica Saftu.”

„Een fatsoenlíjke kerel. Maar híj heeft een massa kinderen. Ik ken hem,” antwoordt vader.

„Híj is ondertussen geweldig gierig!”

Míjn zusje Rítsa vraagt:

„En hoe heet je Servische vrouw?”

„Oleanca. Maar we zullen haar Lina noemen. Met díe naam spreek ik haar ook aan.”

Níemand heeft iets tegen haar, maar geen mens wíl haar zíen. Onze ouders begríppen ons wel en leggen onze gevoelens geen hindernissen in de weg.

„Wanneer breng je haar híer, Ion?”

„Morgenavond....”

„Goed. Maar we zeggen je meteen: een gewel-

dig bruiloftsfeest kunnen wij niet aanrichten.”
„Ik wil een vrouw hebben. Wat de bruiloft betreft, dat zal ook wel in orde komen.”

De dagen werden warmer, de sneeuw smolt. Het water, dat door de aarde niet meer kon worden verwerkt, stroomde naar de beek. De weilanden wasenden en groenden. De armoë in het dorp is als een nachtmerrie. De schuren zijn leeg. Het is moeilijk, brood te vinden, en even moeilijk om maïsmeel te ontdekken. Maar we zullen toch nog wel zoveel bijelkaar schrapen, dat we een brood en wat gebak kunnen maken, als Ion morgen met zijn bruid verschijnt.

’s Middags pakt mijn moeder een paar kippen, mijn broer slacht ze, moeder plukt ze, en ze gaan de kookpot in.

In de bakoven brandt het vuur. In de baktrog ligt het deeg te wachten. Al spoedig daarna verbreidt zich door ons huis de geur van vers brood en de lucht van kippensoep.

De avond breekt aan. Het is Zaterdag. Meisjes en jongens lopen te hoop bij onze heining. Sommigen komen zelfs het erf op. Avendrea is er ook bij. Hij heeft zijn fluit bij zich, maar blaast er nog niet op.

Bij het kleine hekje, dat van ons erf naar de spoorbaan leidt, verschijnt Ion stralend van vreugde, met zijn bruid aan de hand. Wij allemaal, vader en broers en zusters, nichten en neven komen om haar staan en spreken ons „hartelijk welkom!”....

Moeder wacht haar op de drempel op. Haar gezicht betreft. Het meisje, dat door Ion aan de hand wordt voortgetrokken, is klein en tonnerond. Alleen haar ogen schitteren vol leven, als die van een vurig jong paardje. Ze is niet in het minst verlegen. Ze kijkt ons in de ogen en lacht. Ze lacht alsof ze zot was. Haar tandjes zijn klein, net kattetandjes. Klein en wit als melk. Ze is mijn moeder helemaal niet naar de zin. Maar zij reikt haar toch de hand en zegt:

„Goeden avond, mijn kind. Kom binnen asjeblief....”

Het meisje stapt naar binnen.

Op het erf speelt Avendrea op zijn fluit. De hora begint. In gewone tijden zouden de vrienden van Ion met pistolen geschoten hebben. Maar nu mag dat niet. De boeren hebben hun pistolen en geweren begraven, voor de Duitsers verschenen.

Op de velden aan de overzij van de spoorbaan zoeken de paarden naar jong gras. Mijn vader gaat er op af met een houten hamer, om de pin, waaraan de paarden vastgebonden zitten, te verzetten. De honden hollen achter hem aan.

We hebben twee windhonden, sinds mijn broer volwassen is. In de winter, als de sneeuw zacht is, gaan we daarmee op de weilanden hazen jagen. Als het ons meeloopt, komen we met twee, drie hazen thuis. Maar we komen ook dikwijls met lege handen terug, juist zoals we zijn weggegaan, fluitend en zonder buit.

In de herfst springen de hazen uit het dorre gras, dat zo geel is als hun pelsjes en lopen huppelend weg. De windhonden gaan hen achter de vodden, halen ze in en grijpen ze bij het nekvel. Wij volgen te paard. Wij stijgen af, nemen de honden de doodgebeten hazen af en gooien die in een zak. We gaan verder met onze wakkere, fiere windhonden. In de winter, als de sneeuw op de velden ligt, is de hazenjacht met honden veel prachtiger. De eindeloze landen liggen wit, de hemel is doorschijnend als blauw kristal. De zon heeft tanden en bijt toe. De hazen springen op van het pad of uit de heesters. Ze zijn dik en vet, hun lopers zakken diep in de sneeuw weg. Ze kunnen niet goed weggkomen. Ze laten zich makkelijk vangen.

Midden in de winter kwam eens bij verrassing een warme dag. Het smeltende sneeuwwater droop van daken en bomen. Tegen de morgen motterde het dunnetjes. Maar eensklaps sloeg de wind om en blies ijzig kil. IJzel hing aan de bo-

men en twijgen. Wij sprongen te paard en reden tot ver buiten het dorp. Wij gaan met de windhonden jacht maken op trapganzen. Trapganzen zijn vet en kunnen niet vliegen. Ze lopen, maar de honden halen hen al gauw in en wij grijpen ze. Van één trapgans kun je wel twee, drie dagen eten, als het ons lukt, er een buit te maken.

De trapgans is een zeldzame steltloper. Nog zeldzamer zijn de wolven. Ze vinden geen schuilholen meer, om er hun jongen te verbergen. De grond is overal in bedrijf gebracht. Hun resten alleen de grote bossen aan de Donau, de Olt en de bosstreek bij Adâncata. Ook de adelaars hebben deze streek verlaten. Gieren, valken en buizerds bleven. Nu en dan duikt er nog eens een vos op, in het bijzonder bij de kristalheldere bronnen in het ravijn van Baneasa. Vaak sluipen de vossen, als de honden niet waakzaam zijn, om de kippenhokken. Eens lukte het Avendrea en Ion een vos in het ravijn te vangen. We lieten de paarden grazen op de stoppelvelden. Tegen de avond brachten we de paarden naar de drinkplaats. De steile helling van de heuvel heeft een massa gaten, holen, vossengangen. Daar zagen we, hoe een vuurrode vos door het gras sloop en in een diepe gang verdween.

„Blijf hier op de loer liggen. Wij gaan gauw even naar huis,” zei Avendrea.

Hij reed in galop naar huis en kwam terug met een krans van scherpe paprikapeulen. Wij zamelten rijsjes en droge mest en maakten een vuurtje voor de ingang van het vossenhol. Wij gooiden de krans van paprika in de vlammen. De dikke bijtende smook drong diep in de vossengang door en bereikte ook de neus van de vos. De vos verdroeg het een tijdje, maar kwam toen blaffend en huilend naar de uitgang. Met opgeheven stokken wachtten we hem op. Toen hij zich vertoonde, knuppelden we hem dood. . . . Het vel werd door Avendrea op de weekmarkt in de stad verkocht. De bontsnijders zullen er wel een pelsmuts, een kraag of een mofje van hebben gemaakt.

De vluchtelingen, die na het bombarderen van de stad bij ons kwamen, droegen kragen van vossebont of lamsvel op hun jassen, maar de vrouwen hadden mofjes, om geen koude vingers te krijgen. Als je zoveel vossekragen en mofjes ziet, bedenk je meteen, hoeveel vossen er wel moeten zijn gedood en gevild.... Geen wonder, dat ze zo zeldzaam zijn geworden.

De vluchtelingen slenteren op de straat voor het gemeentehuis. Ze zitten uren lang in de kroeg of in het koffiehuis van Lenca, waar ze kaartspelen om geld. Het sneeuwt en de straten moesten worden geveegd. De armsten van de bevolking werden gedwongen, dit werkje als corvée voor de heren op te knappen. De spoorrails zijn gedeeltelijk ondergesneeuwd. De treinen konden niet verder. Het dorp kreeg bevel, de rails schoon te houden. De boeren vegen het traject.

„Waarom worden de mensen uit de stad ook niet opgeroepen voor het sneeuwruimen?”

„Hoe kan ik die lui nu oproepen? Het zijn deftige mensen. Die kunnen niet met scheppen en schuifhouten omgaan en sneeuw ruimen!”

„Vreten, dat kunnen ze wel....”

De dorpsbewoners konden de stedelingen niet meer uitstaan. Ze hielden er ook niet van, dat deze zo veel praatten. Indertijd hadden ze beweerd, dat de Duitsers ons land nooit zouden kunnen binnendringen en nu beweerden ze het tegendeel, namelijk dat de Duitsers nooit meer weg zouden gaan, en dat niemand hen kon verslaan. Wij luisteren naar hen en halen de schouders op. Vadertje Burdulea is nu een stokoud manneke geworden. Meer dan dertig zoons, schoonzons en kleinzons van hem vechten nog aan het front. Hij kan nog goed zien. Ook hoort hij nog goed. Alleen bij het lopen moet hij op een stokje leunen. Hij kon zich niet inhouden, naar het gemeentehuis te gaan en daar te verklaren:

„Eens op een nacht zullen de Mofsen verdwijnen. Des avonds zul je ze nog zien en 's morgens zijn ze weg. En het zal ons niet spijten....”

In plaats van de naar Moldavië gevluchte Alistar Mânzu — niemand weet, of hij daar in leven den lijve is angekommen —, kwam er een andere prefect, Mititsa Bosuanca. Hij is klein, pokdalig en heeft kromme benen. Hij was officier en werd door de Duitsers gevangen genomen. Hij liet zich bepraten, zich bij hen aan te sluiten. Hij is de zoon van een garen- en bandkoopman in Turnu. Hij zei tegen de mensen:

„De Duitsers zijn sterk, mensen — — ze zijn enorm sterk. Ze zullen alle landen veroveren. Het is raadzaam voor ons, hun vrienden te blijven.”

„Zoals een ruiter het goed meent met zijn paard,” zei lachend de oude Burdulea. „Wij zijn het paard en zij zitten ons op de rug.... Wij liggen onder en zij boven. Dat zal zo een tijdje duren. Maar eens op een dag begint het paard te steigeren en smijt zijn berijder in de greppel. Die breekt dan zijn nek wel. De Turken waren hier vroeger toch ook sterk en machtig. Maar de Christenen hebben ze bijna uit de hele Balkan weggejaagd.... Ja, ja, ook de macht van de Duitsers zal niet lang meer duren.”

„Indertijd,” antwoordde de uit de stad gevluchte leraar Lambe Rigopol, „indertijd waren de Russen sterk. Maar nu maken ze daarginder revolutie. Ze hebben de tsaar weggejaagd, de soldaten hebben de wapens weggesmeten en willen niet langer vechten. Ze eisen het land van de bo-jaren voor zich op.... Ze maken revolutie....!”

„Of ze gelijk hebben. Ze waren natuurlijk de oorlog en de verdrukking meer dan zat....,” oppert Titsa Uje. Zijn lege mouw bungelt er slap bij.

De nieuwe prefect wordt woedend:

„Het komt me voor, dat de broodkruimels jul-lie weer steken. Ik zou je in de nor kunnen laten gooien.”

„Maar daardoor kunt u toch de Russische revolutie niet tegenhouden, mijnheer de prefect!”

De mensen vertellen elkaar, dat aan de overzij

van de Moldavische grens en in heel het reusachtige gebied, dat Rusland heet, revolutie is uitgebroken. Het volk heeft de tsaar van zijn gouden troon gestoten; de bojaren vluchten naar alle windstreken....

Alles leeft in spanning, wat daar ginds nog meer zal gebeuren.

Voorlopig merken ze alleen, dat de Duitsers moe en vol bekommernis om zich heen kijken. De soldaten, die naar het front van Moldavië gestuurd zijn, waren allemaal te oud, of allemaal veel te jong. Maar degenen, die er nu naar toe moeten, zijn nog ouder of nog jonger dan degenen, die een week geleden zijn gestuurd.

„Loopt het de Duitsers daarginder mee?”

„Het loopt hun mee, zoals in het verhaaltje: Moeder! — Wat is er? — Het gaat niet goed met onze koe! — Waarom niet? — Vader brengt haar vel over de arm van het weiland mee naar huis!”

In deze winter laten wij het jagen met de honden. De Duitsers hebben het verboden. Mijn vader heeft de houten pin verzet, waar de paarden aan vastgebonden zaten, en hun een betere weideplek gegeven. Met de hamer over de schouder komt hij langs het landpaadje weer thuis.

Sinds een poosje is Franz, een soldaat van het Duitse commando, de boeman geworden van het dorp. Hij is nog maar korte tijd bij ons. Hij is klein, draagt een baard en kreupelt met de linkervoet. Hij jaagt de mensen de stuipen op het lijf. Hij loopt door het dorp, als had hij doorlopend een alcoholroes. Wie hij tegenkomt, slaat hij met de zweep in het gezicht of op de rug, of waar hij die persoon maar raken kan.

Hij is aan één stuk door in grimmige stemming. Vijf van zijn broers zijn in de oorlog gegaan. Vier zijn er gesneuveld, en hij, de vijfde, is invalide. Hij hoopte, dat men hem na zijn verwonding naar Duitsland terug zou sturen. Maar het lijkt wel, of de Duitsers geweldige verliezen geleden hebben. Ze kunnen niemand

missen, hem ook niet; hij kwam bij de etappen-dienst.

Zijn gallige stemming over dit feit en zijn grimmigheid viert hij bot op degenen, die hem voor de voeten lopen. Hij vloekt aanhoudend. De vluchtelingen uit de stad, die Duits verstaan, zeggen, dat hij zelfs zijn keizer vervloekt, die brand en verderf over de wereld gezaaid heeft. Is dat mogelijk?

Hij komt langs de straat en loopt tegen mijn vader op. Hij begint te schreeuwen, grijpt mijn vader bij de schouder vast en stompt hem voor zich uit naar het wachtlokaal....

De hora eindigt onverhoeds. De jongens en de meisjes stuiven uiteen, alsof men met een catapult in een spreekwagentroep geschoten had.

Ik verlaat het groepje en loop achter de Duitser aan. Hij brengt mijn vader naar de Kommandantur. Ik blijf op het erf staan en hoor, hoe Franz mijn vader afranselt.

De Duitser verkeert blijkbaar in de mening, dat mijn vader hem met de hamer te lijf wilde gaan.

Ik smeekte de slagersvrouw, die als tolk optrad, of ze tegen de Duitser wilde zeggen, hoe de vork in de steel zit. Ze kon maar met moeite besluiten, hem uitleg te geven van zijn vergissing. Het wilde haar haast niet over de tong te zeggen, dat Franz geen enkele reden had, om mijn vader te slaan.

Met een gezicht vol bloed treedt mijn vader op de slagersvrouw toe:

„Mevrouw Mitsa, zorgt u dat ik vrij kom. Ik bezorg u een gans.”

„Maak er twee van....!”

„Goed. Ik zal er twee van maken.”

De slagersvrouw gaat tussen de Mof en mijn vader in staan. De woorden bruisen haar gewoonweg van de lippen.

Eindelijk laat de Duitser zich vermurwen. Hij maakt een gebaar dat we kunnen gaan. Wij verdwijnen. Mijn vader loopt voorop, ik er achter.

De bruiloft is verstoord. Slechts enkele buren blijven nog. In zijn woede drinkt mijn broer Ion snel na elkaar een paar glazen brandewijn. Zijn wangen gloeien. Zijn ogen fonkelen, alsof er een wolf in hem ontwaakt was! Razend van toorn loopt hij de kamer op en neer.

„Ik sla die kerel dood!”

Woeste vervloekingen rollen hem van de lippen.

„Wees maar liever wat koest; wat helpt het, of je er twee of drie dood zou slaan? Ze zouden je toch neerknallen. En wie heeft daar enig voordeel van....?”

Mijn vader wast zich het bloed van het gezicht en mijn moeder strooit meel op zijn diepe wonden.

Ook de buren gingen. Wij bleven alleen. We gaan in de kamer liggen en proberen te slapen. Mijn broer heeft voor zich en zijn bruid een slaapplaatsje gemaakt in het voorhuis.

Wel bekome het hun!

De nacht leunt met haar donkere rug tegen het venster. Je kon het donker wel met een mes snijden, zo ondoordringbaar was het. De volgende ochtend kwam soldaat Franz bij ons op het erf. De twee windhonden lagen bibberend van kou op hun strooien nest. Hij ging er naar toe, trok zijn pistool en schoot ze morsdood. Wij renden naar het erf. De poten van de honden krampten nog een keer. Mijn vader en Ion beefden van woede; ze stonden op het punt zich op de Mof te werpen. Mijn moeder riep hun kalmerende woorden toe; maar ze schreide er bij.

De hele dag liep Franz de soldaat door het dorp en schoot alle jachthonden dood. Hij gaf bevel, dat de doodgeschoten honden op het schoolplein moesten worden gebracht. We sloep-ten er onze dode honden aan een haak naar toe.

Franz riep de twee Zigeuners Buzulica en Oantsa en gaf hun opdracht, de honden te villen.

Gradina, de vrouw van Oantsa, liep naar de prefect:

„Bojaar, red mijn man van deze schande! Ik kus u de voeten!”

„Een bevel van het Duitse gezag is heilig!”

Buzulica en Oantsa begonnen de honden te villen. Ze zoutten de huiden en hingen ze vervolgens over touwen, om ze te laten drogen. Daarna begroeven ze de cadavers van de honden. Maar daar was de historie niet mee afgelopen. Daarmee begon ze pas....

De molen aan de stuwdam wordt al lange tijd niet meer gebruikt.

„Kan iemand in het dorp zeep zieden?” vroeg Burger....

„Iedere vrouw hier kan dat,” antwoordde de burgemeester.

De Duitsers lieten grote ketels uit de stad komen en richtten in de molen een zeepfabriek in. De boeren moesten al hun honden doodknuppelen en naar de zeepziederij brengen. Twee man waren natuurlijk niet voldoende voor zoveel honden. Buzulica en Oantsa konden al dat werk niet aan.

„Iedereen, die nog een hond heeft, moet het beest doodslaan en gevild naar de molen brengen,” luidde thans het bevel....

De hele omtrek hangt nu vol met gezouten huiden, die in de zon zijn uitgespannen, om te drogen. Onder de ketels brandt doorlopend het vuur, en in de ketels koken de honden in loog van as. Boeren en boerinnen moeten in de zeepfabriek werken. Dat is een nieuw soort dwangarbeid. Ze maakten voor de Duitsers hondenzeep en — ze vervloekten de Mof tot in de hel.... Als de Duitsers nu al beginnen, zeep te fabriceren van honden, dan zal het niet lang meer duren, of ze zullen hondenvlees vreten ook. Dat zal niet lang meer kunnen duren....

De Duitsers sturen pakjes naar de Heimat, pakjes met eieren. Tussen de eieren is tarwebloem gestrooid. In elk pakje zit wel een kop tarwe.

„Bij hen thuis moeten ze verrekken van de honger....”

„De Duitsers zullen de oorlog verliezen. Gauw — heel gauw ook.”

„Gaaf u met hen mee, mijnheer de prefect?”

„Met hen? Waarom zou ik met hen meegaan? De Duitsers blijven hier ten eeuwigden dage.”

Maar de hoogmoed van dit heerschap begint al aardig af te zakken. In zijn hart brokkelde het geloof aan de onoverwinnelijkheid van de Mof meer en meer af. Maar hij kijkt er met geen woord van. Toch voelen de mensen heel wel, hoe het met hem gesteld is....

Het hele dal van de Calmatsui is doortrokken met de geur van de honden-zeepziederij. De zeep wordt in kisten verpakt en naar Duitsland gestuurd. De goederentreinen laten een spoor van dikke stank achter....

Het lijkt wel, of enkele vrouwen in ons dorp helemaal vergeten hebben, dat zij mannen bezitten, die aan het front zijn.

Maanden en maanden zijn voorbijgegaan sinds de mobilisatie. Van de andere kant van het front komen geen berichten door en ook gaat er geen regeltje naar toe.

Wij horen hier en daar, dat de ene veldslag op de andere volgt. De kranten, die men ons op het gemeentehuis voorleest, schilderen, dat de soldaten in Moldavië niet door kogels vallen, maar aan de typhus bezwijken. Maar goed, dat wij niet naar Moldavië gevlucht zijn....

„Verlang jij niet naar je man, Ileana?”

„Natuurlijk, oom Naë, maar wat moet een vrouw beginnen?”

„Zal ik vanavond een beetje bij je komen, een praatje maken?”

„Kom maar....”

Er gingen lelijke praatjes over een vrouw, toen over nog een tweede, over een derde, — over vele. Tante Mitra, de vrouw van Mihalache Gagi, fronsst het voorhoofd.

„Zal ik je vanavond eens komen opzoeken, Mitra?”

„Doe het liever niet! Ik hits de honden op.”

Ik ga met Turturica naar het gedeelte van ons dorp, waar de hoeve van tante Mitra ligt. Ze staat bij de heining:

„Waar ga je naar toe, Darië?”

„Naar Manoiu....”

„Als je terugkomt, klop dan bij mij aan.”

„Ik kom terug met Turturica.”

„Klop gerust allebei bij mij aan, mijn kind....”

De Manoiu's wonen in het noordelijk deel van het dorp. Vader en zoon zijn in de oorlog. Thuis zijn alleen nog de blinde moeder en drie dochters....

Wij praten en stoeien wat met de meisjes.

Volwassen jongens hebben geluk bij de vrouwen en meisjes. Wij hebben weinig succes. Het blijft bij grappen.

Wij kloppen aan de heiningpoort van tante Mitra. Wij kunnen het niet over ons verkrijgen, meer dan één keer aan te kloppen.

„Hier ben ik lievertjes kom binnen....”

Ze opent de houten poort, neemt ons bij de hand en trekt ons mee naar de stromijt.

Tante Mitra sluit mij in haar armen en laat mij niet meer los. Wij glijden tussen de strobundels.... Het is, of ik in een diepe, diepe afgrond verzink.... Ik sta op, het duizelt mij.

Na mij verzinkt ook Turturica....

„Komen jullie morgenavond weer bij me?”

„We komen morgen terug.”

„Breng nog maar meer jongens mee.”

We gaan met gloeiende gezichten, we gloeien van schaamte....

Ons voorhuis is in tweeën gedeeld door een tussenschot. De wand is gevlochten van wilgentakken en de openingen zijn met leem bestreken. Oom Preda heeft een deur en een raam in de muur aangebracht. Oom Preda is iemand, die om zijn leugenachtigheid door iedereen scheel wordt aangekeken. Hij liegt of het gedrukt staat, maar hij kan ook geweldig werken. Binnen een paar dagen is de kamer voor mijn broer en zijn vrouw klaar. Ook voor het bed is gezorgd.

Er ontstond ruzie bij ons thuis. In de Paasnacht kwam er ruzie.

Wij wachten niet, tot de klokken voor het feest begonnen te luiden. We gingen vroeg naar bed en stonden om elf uur op. Wij staken de lamp aan, wasten ons en trokken onze goeie kleren aan, Iedereen stopt een paar rode eieren onder z'n hemd. Die eten we op, als we in de kerk ter communie geweest zijn.

We stonden allemaal op, wasten ons en kleedden ons aan.

Ion en Lina liggen in diepe slaap. We kloppen aan hun deur, om hen wakker te maken.

„Moeten jullie niet naar de kerk?” vraagt moeder.

Slaperig antwoordt Ion:

„Nee. We gaan niet, moeder.”

„Waarom ga je niet? Moeten we voor jullie het heilig avondmaal mee naar huis brengen?”

Mijn broer vertoonde zich met de pels over de schouder op de drempel.

„Nee moeder, breng het heilig avondmaal vooral niet mee naar huis. Lina en ik doen daar niet aan mee.”

Mijn moeder begrijpt hem niet.

„Waarom willen jullie het heilig avondmaal niet?”

„We doen er nu een keer niet aan.”

„Wat zijn dat voor goddeloze praatjes?”

„We zijn Adventist geworden.”

„Sinds wanneer?”

„Al een hele tijd....”

Mijn moeder laat het hoofd zakken. Vader probeert een grapje te maken.

„Ik heb nooit geweten, dat we heidenen onder ons dak hadden....”

Het nieuws zit hem verder volstrekt niet dwars.

Pope Bulbuc staat nog niet met ons op minzame voet. Hij zegt nooit iets tegen ons. Hij haat ons. Maar eens probeerde hij, de kloof te overbruggen. Dat was vier jaar geleden.

Mijn broer Gheorghe was juist klaar met zijn studie op het priesterseminarie. Pope Bulbuc liet hem een telegram sturen door mijn oom, Nicolaë Dimozel, de postambtenaar; in het telegram stond:

„Kom onmiddellijk, vader stervend....”

De pope had het telegram met de naam van mijn moeder ondertekend. Het werd verzonden. Gheorghe kreeg het een uur na zijn laatste examen. Hij leende geld van vrienden, nam een spoorkaartje en reisde huiswaarts. Wij werden midden in de nacht wakker gemaakt, doordat hij aan de poort in de heining klopte....

Slaperig deed mijn vader open. Gheorghe smeed zijn koffer midden in de kamer neer en brak in verwensingen uit. Slaapdronken bekeek ik hem.

Hij was groot en knap. Hij droeg een stijf zwart pak. Hij rukte zich de muts van het hoofd en smeed die op de grond. Hij schreeuwde, wat er maar in hem opkwam:

„Waarom houden jullie mij voor de gek, te duivekater!”

Wij begrepen volstrekt niet, wat hij bedoelde.

„Wie houdt jou voor de gek?”

Mijn broer Gheorghe haalde het telegram uit zijn zak en zwaaide er mee.

„Hier staat het: Kom onmiddellijk, vader stervend.”

„Ik heb geen telegram gestuurd. Zoals je ziet ben ik gezond als een vis. Dat heeft de pope vast en zeker met Dimozel klaargestoofd. Ik zag ze met zijn beiden bij Toma Ocî zitten en de koppen bij elkaar steken.”

De pope heeft een huwbare dochter, waar hij mijn broer gelukkig mee wil maken. Langzaam werd Gheorghe kalm en beraadslaagde met mijn vader.

„Als ik er nu toch ben, zullen we morgen naar de pope gaan en over mijn huwelijk met Dumitra gaan praten.”

Wij schoven nog een beetje dichtër naar elkaar

toe, om aan het uiteinde van het familiebed plaats te maken voor Gheorghe.

De volgende morgen stonden we stom van verbazing, toen we zagen, hoe Gheorghe uit een tuitetje wat rose spul op een smal borsteltje deed en daarmee zijn tanden poetste.

De aanstaande pope trok zijn zwart pak aan, borstelde het af en ging met mijn vader naar Niculaë Dimozel. Ze praatten een tijdje met hem, en daarna ging Dimozel alleen naar de pope.

's Middags gingen vader, Gheorghe en Dimozel gedrieën naar de pope. Tegen de avond kwamen ze weer thuis. Mijn broer lachte zich bijna dood. Hij vertelde:

„Die pope is me een mooie! Hij ontving ons, als waren we zijn dikste vrienden van het begin van de schepping af. De vrouw van de pope dekte de tafel. Ze schonk ons eerst een brandewijntje. Wij dronken brandewijn. Ze bracht kippensoep op tafel. Wij aten kippensoep. Toen kwam er gebraden vlees en wijn. Wij aten vlees en dronken de wijn. Dumitra had koekjes gebakken. Dumitra was rood geschminkt en liep opgewonden de kamer in en uit. Ze ziet er achterlijk uit. Ze zucht en slikt hoorbaar in haar benauwdheid. Ik keek haar aan en speelde voor verliefde jongeling. Ten slotte ging Dumitra weer naar de keuken, om dessert en koffie te halen.

„U wenst dus, eerwaarde, dat ik uw schoonzoon worden zal.

„Ja, dat is mijn wens.

„Ik moet dus met Dumitra trouwen?

„Ja, dat zou ik graag willen, Gheorghe mijn zoon.

„En wat krijgt ze zo al mee, eerwaarde — behalve zichzelf?

„Twee hectare grond, Gheorghe.

„Eerwaarde Bulbuc, dat is niet erg veel.

„Laat dan eens horen wat jij zou eisen, Gheorghe.

„Niet zo heel veel, eerwaarde.

„Bijvoorbeeld?

„Niet veel, zei ik. Geeft u haar vijftien hectare bouwland mee.

„Ik heb toch zelf maar twintig!

„Dat weet ik, eerwaarde.

„En wat nog meer?

„Wat nog meer, eerwaarde? Bouwt u een nieuw huis voor ons, geeft u ons uw ossen, koeien en paarden en als toegift nog — uw baantje.

„En ik dan? Wat moet ik dan uitvoeren?

„U blijft bij mij als hulppastoor, eerwaarde Bulbuc....

„Zeg, Gheorghe, wat zijn dat voor grappen?

„Nee, eerwaarde, dat is geen grap. Hoe zou ik nu zin in grapjes hebben?

„Gheorghe, mijn vriend, heb je soms een glaasje te veel op?

„Misschien heb ik wel een beetje te veel gedronken, eerwaarde, maar ik heb deze rekening al opgemaakt, voor ik nog over de drempel van uwe heiligheid stapte.

De eerwaarde pope begon te kronkelen en te trappelen, alsof men hem levend aan het spit braadde.

Dumitra stond in het voorhuis en hoorde woord voor woord. Ze begon te snotteren en rende het erf op. Ze liep tot aan de wilgebomen bij het moeras, om zich daar met haar harteleed te verbergen.

„En pope Bulbuc?”

„Zijn gezicht werd asgrauw. Hij begreep nu, dat hij zwaar voor de mal gehouden werd. Hij gaf ons nog een paar glaasjes wijn, en toen stonden we op en namen afscheid van hem.”

Broer Gheorghe haalde een foto uit de binnenzak en liet ons deze zien:

„Kijk eens naar dat meisje. Daar ga ik mee trouwen. Ze heet Maroara.”

Wij bewonderden het portretje. Het stelde een meisje voor met grote verwonderde ogen en dikke vlechten, die haar tot over de schouders hingen.

's Avonds reisde Gheorghe terug naar Boeka-

rest. Al gauw schreef hij ons, dat hij in het huwelijk was getreden. Sindsdien heeft geen mens hem meer gezien. Nu is hij priester in een dorpje in de bergen.

Sinds die dag haat de pope ons nog erger dan vroeger. Hij haat ons eigenlijk niet, hij veracht ons niet, maar hij kijkt ons niet meer aan. Op Driekoningen vermijdt hij ons huis, juist zoals vroeger. En ook daaraan zijn we al gewend.

Een jaar of wat geleden kwamen er Adventisten bij ons in het dorp.

Wat zijn dat voor mensen? Ik kwam het gauw te weten.

In Secara was de zoon van onze pope, die met zoveel hangen en wurgen gestudeerd had, priester geworden. In Saiele werd mijn neef Laur Dandescu pope, en hij trouwde met Dumitra, de dochter van pope Bulbuc. De pope van Baneasa is al oud. Een jaar geleden was hij nog een beste kerel, maar nu is hij veranderd.

In die drie dorpen zogen de popes de bevolking uit: ze vroegen hoge vergoedingen bij bruiloften, doopfeesten en begrafenissen. Voor je de pope het geld niet in de handen stopt, laat hij de doden niet uit je huis dragen.

De boeren kwamen bij elkaar, maakten ruzie met de pope, reisden toen naar de stad en dienden een klacht in. De aartsdiaken in de stad foeterde hen geweldig uit en zei:

„Wat willen jullie eigenlijk? Waar moeten de popes dan van leven? Van hun klein tractementje? Die mensen gaan toch onder beslommeringen gebukt! Als het jullie naar de zin is — goed; zo niet, ook best. Wie wil, kan trouwen zonder pope, kinderen groot brengen zonder doop, en de doden ter aarde bestellen zonder pope!”

De aartsdiaken is een grote, zware man. Hij komt uit Saiele in het dal van de Donau. Hij rijdt in een koets, Als hij in de koets klimt, zakken de veren door, als moesten ze doormidden breken. Zelfs als de paarden stapvoets lopen

zijn ze met zweet overdekt. De aartsdiaken heeft een pens zo dik als een opgestopte zak.

De arme boertjes, die de klacht hadden ingediend, keerden grimmig naar huis terug.

De gebroeders Iovitsoiu waren in het najaar naar Boekarest gespoord en kwamen pas in het voorjaar weer terug. Ze brachten in hun knapzak een paar boeken mee. Ze riepen de mensen uit het dorp bij elkaar en zeiden tegen hen:

„Alles, wat de popes in de kerk vertellen, is er vlak naast. In de Heilige Schrift staat het allemaal anders. De heilige boeken hebben een heel andere betekenis.”

Sindsdien zijn er boeren, die geen voet meer in de kerk zetten. Ze laten hun pas geboren kinderen niet dopen. Ze trouwen en sterven en halen er geen pope bij. Alleen een van de gebroeders Iovitsoiu slaat de bijbel open en leest een stukje voor.

De popes schrokken zich een beroerte. De nieuwe leer verbreidde zich snel. De helft van het dorp is overgegaan naar het nieuwe geloof. De popes zochten hulp en troost bij de aartsdiaken. Deze liet door de prefect gendarmes tegen de afdwalers in 't geweer brengen. De ketters werden gearresteerd en naar de prefectuur in de stad gebracht.

De prefect tierde en raasde tegen de mensen, maar ze bleven met kind en kraai trouw aan het nieuwe geloof. Men gooide hen in de gevangenis en gaf hun alleen water te drinken. De boeren zaten in het donker en zongen aanhoudend hun godsdienstige gezangen.

De stedelijke bevolking liep uit naar de gevangenis, ging onder de raampjes staan en luissterde naar de zingende mensen. De prefect zag zich genoodzaakt, hen bij nacht en ontij onder gewapend geleide weg te sturen.

Na enkele dagen zongen alle arrestanten — paarden- en kippendieven — de liederen van de Adventisten, zodat men ze tot ver buiten de muren van de nor kon horen. Maar ook de directeur

van de gevangenis zong deze liederen in koor met zijn gevangenen mee.

Nu liet de prefect de mensen in de wachtposten van de gendarmerie opsluiten. 's Ochtends klappen, 's middags klappen, 's avonds klappen en klappen midden in de nacht....

Desondanks waren de mensen niet bereid af te wijken van hun nieuwe leer. Halfverhongerd, in vodden en lompen, liet men de Adventisten ten slotte maar weer lopen. De vervolgingen door de prefectuur hadden de grote massa niet afschrikt. Integendeel, het aantal Adventisten groeit van dag tot dag.

„Wat willen deze Adventisten eigenlijk?”

„Ze willen helemaal niets! Ze geloven, dat de maan, de sterren en heel de rest door God geschapen zijn. Ze verkondigen, dat men op deze wereld goed, fatsoenlijk en waarheidslievend leven moet. Ze zijn er van overtuigd, dat na hun dood de poorten van het paradijs ook open zullen gaan voor hen, die er mee ophouden, de popes kerklasten te betalen.... Ze achten het overbodig, nog langer naar de kerk te gaan, op de wanden waarvan uitgedroogde en stompzinnige heiligen geschilderd zijn.”

Mijn nieuwe schoonzuster Lina had het verlangen, nog voor haar huwelijk Adventiste te worden. Na de bruiloft ging ze alleen naar Saiele en trad toe tot het nieuwe geloof, zonder het vooraf tegen haar man te zeggen. Er was niet veel moeite voor nodig, om ook mijn broer Ion tot haar zienswijze over te halen. Ze hielden hun overgang naar dit Adventistengeloof geheim. Pas in de Paasnacht waren ze gedwongen, het geheim prijs te geven.

Moeder denkt dikwijls terug aan onze grootvader met z'n lange gele baard, zoals hij 's avonds met het gebedenboek in de hand bij het olielampje zat te lezen. Onze moeder heeft met de popes niet veel op. Maar ze waarschuwt ons altijd, goed en menswaardig te zijn, niet te stelen en niets te begeren, wat van anderen is. Moeder gelooft er

heilig in, dat God steeds en overal aanwezig is. In de lucht, die wij inademen, in het gras dat groeit, in de sterren, in de zon — en overal. Naar de kerk gaat ze oudergewoonte, de traditie zit diep in haar geworteld.

„Als mijn ouders, mijn grootouders en mijn overgrootouders zo hebben gedacht, dan is dat vast en zeker juist,” zegt mijn moeder. Daarom wordt ze zeer geschokt door de godsdienstige ommekeer bij Ion.

Wij komen in de kerk. We slagen er nauwelijks in, binnen te dringen. In de kerk hangt een stemgegons als in een bijenkorf. Op de kandelabers branden was- en vetkaarsen. De droppels kaarsvet lekken op ons neer, op onze haren, schouders, ruggen, en worden daar hard. Achter in de kerk naast het altaar, stijgt rook uit de wierrookvaten. Deze rook is wel dik, maar de geur van de wierook is heerlijk en neemt iets weg van de stank der mensenmenigte.

De godsdiensttoefening is nog niet afgelopen. Achter de wand van het grote altaar staat de misdienaar en brokkelt kleine stukjes brood in een met wijn gevulde schaal: Het heilige Paasbrood.

„Christus is opgestaan!”

„Waarlijk, Christus is opgestaan,” — antwoordt het hele dorp. Ik trap iemand op de voet en iemand trapt mij op de voet en drukt die bijna tot moes. De menigte dringt ter communie.... Om bij de misdienaar te komen, die achter het altaar staat, moet men langs de pope. De pope zalft ieder's voorhoofd met de gewijde olie en laat zich de hand kussen. Daarna gaan de mensen verder en komen in de sacristie. Iedereen neemt de houten lepel, doopt die in de wijnschotel en brengt hem daarna naar de mond. Men kauwt op het stukje brood en slikt het in. Als dat gebeurd is, mag elk zijn rood geverfde eieren opeten. Dat is dan het einde van de grote Vasten.

De pope liet de lange tafels dusdanig opstellen,

dat allen langs hem moesten, die het avondmaal wilden nemen. Niemand kan bij het avondmaal komen, zonder vooraf door de pope gezalfd te zijn. Naast de pope ligt op tafel een groot openge-slagen boek. Als er een gezinshoofd bij de pope komt, dan haalt hij een leu te voorschijn en reikt die de pope. Als je betaald hebt, is de weg ter communie open. De pope zalft de een na de ander, nadat de misdienaar zijn naam in het grote boek heeft aangetekend, en laat vervolgens elk lid van het gezin één voor één door naar de communie-schaal. Als de communie achter de rug is, kom je door een zijdeurtje weer in de frisse lucht. Wie zin heeft, kan nog een beetje bij de kerk blijven napraten, en wie dat niet wil, gaat inderhaast naar huis, om zijn maag vol te stoppen.

Wij dringen op, om des te gauwer bij de pope te kunnen zijn. Maar voor ons uit loopt Pavel Iliutsa met vrouw, zoon en schoondochter. Pavel Iliutsa heeft maar één zoon, Raiciu. Deze is enkele weken voor Pasen getrouwd. Nu komt Pavel aan de beurt. Hij haalt een leu uit zijn zak en geeft die aan de misdienaar. Ook zijn vrouw gaat naar het altaar. Ook de zoon van Pavel maakt aanstalten, maar de pope weerhoudt hem:

„Eén leu....”

„Mijn vader heeft toch al betaald....”

„Jij moet ook betalen; je bent nu zelf hoofd van een gezin.”

„Maar ik ben nog niet ingezegend. Ik zal later wel betalen.”

„Nu betalen, of geen communie!”

„Eerwaarde ik heb geen leu. Ik zal een andere keer wel betalen.”

„Ik ken jullie, dieventuig — Als je nu niet betaalt, zie ik je in een jaar lang niet in de kerk. En in die tijd vloeit er heel wat water door de Donau.”

„Ik heb geen geld, eerwaarde....”

„Als je geen geld hebt kom je ook niet bij het avondmaal!”

De jonge man draait zijn hoed om en om in de handen en weet niet, wat hij nog antwoorden

moet. De pope heeft hem voor de ogen van het hele dorp te pronk gezet. De menigte dringt op en roept:

„Laat hem maar door, eerwaarde. Het begint al te schemeren — Hij zal vroeger of later wel betalen.”

Mijn vader staat naast ons. Hij kookt over van woede. Hij draait zich om en zegt hardop:

„Als de pope mij dit hier zou aandoen, sla ik hem in de kerk op zijn donder. Ik zou hem laten zien, wat heilige communie is. De duivel en zijn moer mogen hem halen.”

De mensen, die deze woorden hebben gehoord, roepen:

„Laat hem toe tot de communie, eerwaarde!”

De pope wordt woedend:

„Bij God en de duivel! Wat tieren jullie tegen mij? Ik zalf geen mens meer en ik reik geen communie meer uit....”

Hij wendt zich naar de voorzanger:

„Ga met het Paasbrood naar de sacristie en sluit de deur. Als de mensen niet voor deze man betalen, is de godsdienst oefening hiermee ten einde....”

De mensen zijn verontwaardigd. Tussen de pope en de menigte vliegen de verwensingen over en weer, net grote vleermuizen. Met zijn eigen lichaam verspert hij ons de weg ter communie. Hij steekt de handen omhoog — in de ene hand houdt hij het crucifix, in de andere het vaatwerk voor de heilige olie, en schreeuwt:

„Als jullie niet gauw bedaren, vervloek ik jullie, boerenhengsten!”

Vol afschuw keren zich de boeren van de pope af. Ze beheersen zich en gaan een paar pas terug. Iedereen zoekt in zijn geldbuidel, en in een hoed wordt de door de pope geëiste leu bij elkaar verzameld. Ze brengen de misdienaar het bedrag in muntjes van vijf bani. De pope gaat weer terzijde en begint weer te zalven. Wij gaan naar het heilige brood en eten er van. Mijn vader kauwt er op en spuwt het daarna uit.

„Mij zie je nooit weer in de kerk, pope Bulbuc! Zelfs niet als lijk!”

De pope antwoordt niet. Hij haast zich, de mensen te zalven. Boven het dorp zweeft nog het tinkelen van de Paasklokken.... De ochtend vindt ons volgegeten en in zalige slaap....

Tussen Ion en de rest van de familie rijzen dagelijks geschillen. Mijn broer bukt niet. In zijn ogen gloeit een nieuw vuur. Vroeger hield hij niet van al wat met de godsdienst te maken had. Nu is hij geheel vervuld van zijn nieuwe overtuiging.

Als kind heeft men hem dikwijls geslagen, omdat hij geen lezen en schrijven wilde leren. Hij heeft nauwelijks de letters kunnen leren. Nu zit hij met een boek op zijn knieën, uren aaneen, en spelt letter voor letter, woord voor woord; en dagelijks leest hij beter. Hij koopt een lei, een griffel en een spons. Hij leert schrijven. Hij spoort ook zijn vrouw aan, opdat zij zal leren lezen en schrijven.

Moeder bewondert hun ijver. Maar in het diepste van haar hart is ze nog steeds zeer terneergeslagen. Ze is aanhoudend neerslachtig. Ion en zijn vrouw zijn in haar ogen heidenen. Voor Ion en zijn vrouw is er geen plaatsje meer bij ons aan tafel. Ze geeft hun niet uit dezelfde borden te eten, ze kookt ook voor hen niet in dezelfde pannen als voor ons. Het jonge paar heeft een lemen kruik gekocht, waaruit zij alleen drinken. Mijn moeder spreekt met de een noch met de ander. Slechts één keer zei ze tegen mijn broer Ion:

„Het liefst zou ik je nooit meer zien! Je mag ook niet op mijn begrafenis komen, als ik dood ga.”

Mijn vader verwikkelde zich weer in schulden. Hij onderhandelde met timmerlui en liet op het stukje grond, dat Ion van zijn vader in Stanicuts had geërfd, een huisje bouwen. Nauwelijks was het huis onder de kap, of Ion betrok het al met zijn vrouw.

Na hun vertrek rookte mijn moeder enkele da-

gen lang de kamer met wierook uit en besprenkelde dagelijks de wanden met wijwater.

„Waarom ben je zo gebeten op mijn broer?”

„Hij heeft zijn geloof overboord gegooid. Christus kan maar één gezicht hebben. Maar Ion gelooft, dat Christus ettelijke gezichten hebben kan. Dat geloven de heidenen ook.”

Ik zie, dat er voor mij geen plaatsje meer aan tafel is. Sinds ik mank loop, houdt men mij voor iemand, die nergens toe deugt. Kan ik achter een ploeg lopen? Zal ik een volwaardig mens worden, als ik een keer volwassen ben? Misschien wel, maar niet in dezelfde mate als iemand die gezond van lijf en leden is.

Ik ben naar de stad gegaan en met een beetje geld terug gekomen.

Ik heb kleren gekocht voor de winter. Ik bereidde er mij op voor, naar de stad en daar op school te gaan. Maar de oorlog heeft een streep door mijn rekening gehaald. De school bleef dicht. Overal bleven de scholen gesloten. Het overgespaarde geld moest ik uit zijn schuilhoek halen en aan mijn vader geven.

Nu verdien ik niets meer. Ik ben mijn ouders alleen tot last. Vader en moeder spreken er niet over, maar herhaalde malen kon ik merken, dat mijn broers en zusters mij met schuinse blikken aankijken. Aan tafel heb ik het gevoel, dat men de happen telt, die ik in de mond steek.

Ik kom mij zelf als een vreemde voor. Ik denk: Waar moet ik voor de donder dan naar toe....?

VIII: DE WERELD IN

Ten zuiden van ons dorp ligt Cârloman, daarna komt Putineï, iets verderop Secara, en op zij daarvan Dracea. Ik ben al eens in die buurt ge-

weest. In Dracea ligt een groot landgoed. Misschien kan ik wel werk krijgen bij bojaar Ghinescu. Voor de oorlog zag ik de vrouw van de bojaar van Dracea herhaalde malen op het station: Zij is groot, slank, uitgedroogd, heeft zwarte ogen en haren en in haar mondhoeken een zweem van een kneveltje....

Ik zal langzaam lopen. Sinds ik mank ben, loop ik steeds heel bedaard, om niet te zwikken en te struikelen.

Ik ga dwars door het bouwland. Ik vermijd stenige, stugge wegen. Langs de zachte landpaadjes gaat het best. Daarom loop ik met voorliefde langs deze achterpaadjes.

's Middags kom ik in Dracea aan. Ik bel aan bij het herenhuis. Een bediende maakt open.

„Hei, wat wil jij?”

„Ik zoek werk....”

„Hier is geen werk!”

„Is mevrouw Ghinescu er niet?”

„Wie bedoel je, Hare Edelheid?”

„Jawel, Hare Edelheid....”

„Ze is gevlucht. Naar Moldavië is ze gevlucht.”

„En wie gaat dan over het landgoed?”

„De rentmeesters”

„Kan ik niet met een van hen spreken?”

„Maak, dat je weg komt. Versta je me!”

Hij grijpt de steel van een tuinhark en wil daarmee mijn ribbenkast bewerken. De steel is lang.

Ik loop verder langs de weilanden naar Ologi. Daar ken ik ook een bojaar, Jenica Diacu. Hij is wel bojaar, maar geen echte. Hij heeft weinig land, maar wel een huis vol huwbare dochters. Ik bel aan bij de voordeur.

„Ik zou bojaar Diacu graag willen spreken.”

„Hij is in Moldavië.”

„Hij ook al?”

„Waar was je dan nog meer?”

„In Dracea. Hebben jullie hier toevallig werk voor me?”

„God sta ons bij.... Alleen in Clocociov werken ze nog.”

Ik loop door naar Clocociov. Laat op de namiddag kom ik daar aan.

De boerengebouwen staan op een uitgestrektheid van zeven hectare. Vooraan in het dorp staat het kasteel. Het is ettelijke verdiepingen hoog en bezit een toren. Zelfs in de stad zie je zo iets niet. Naast het kasteel liggen lage, langgerekte gebouwen. Daar woont het personeel. Naast de personeelswoningen liggen hoge, ruime stallen. In een vleugel van het kasteel, in drie kleine vertrekjes, is het kantoor.

„Zou ik iemand mogen spreken?” vraag ik aan een vrouw, die water put bij de pomp.

„Wie wou je dan spreken?”

„Iemand van het kantoor.”

„Ga meneer Lascar maar zoeken.... Hij is daarginds.” En ze wijst naar het kantoortje.

„Binnen!”

„Goedenavond.”

„Goedenavond.”

Aan een tafel van perenhout zit een kleine, oude meneer met wit haar. Hij draagt een bril en schrijft iets op papier.

„Wat wil je?”

„Ik zoek werk.”

De oude meneer neemt zijn bril af, poetst die schoon en zet ze weer op zijn neus. Hij bekijkt mij van top tot teen.

„Kom je hier niet vandaan?”

„Nee, ik kom uit de streek van de Calmatsui.”

„Ben je op school geweest?”

„Jawel, ik heb de school bezocht....”

„Hoeveel klassen heb je doorlopen?”

„Vijf.”

„Kun je mooi schrijven?”

„Ik schrijf in elk geval heel leesbaar.”

„Ga op die stoel zitten. We zullen eens een proef nemen.”

Ik ga zitten, leg mijn muts op mijn knie, neem een stuk papier, inkt en pen. Ik schrijf enkele zinsneden op en reik hem die. De oude man leest ze en oppert:

„Je schrijft uitstekend. Ik zal het even aan de bojaar laten zien.”

Op de schrijftafel stond een belletje. De oude heer scheld en er kwam een bediende binnen.

„Wat kan ik voor u doen, meneer Lascar....?”

„Breng deze jongen naar de keuken en laat hem wat eten geven. Hij blijft bij ons op kantoor.”

Deze oude meneer is dus meneer Lascar, en als hij je roept, moet je zeggen: Wat kan ik voor u doen, meneer Lascar?

De knecht duwt mij naar buiten en brengt me over het binnenplein naar een keukengebouw.

„Safta, geef deze jongen wat te eten. Misschien scheldt hij ons binnenkort ook de huid vol. Hij zal meneer Lascar op kantoor gaan helpen.”

„Ach wat.... Misschien scheldt ie wel helemaal niet,” antwoordt Safta.

Safta is een grote forse vrouw, zo dik als drie normale. Haar benen zijn als pilaren. Haar grote boezem staat enorm gespannen. Ze loopt barrevoets. Haar voeten zijn gebruind door de zon. In de voetzolen zitten diepe kloven. De nagels zijn zwart en krom. Alleen haar handen zijn blank. Ze maakt het eten klaar en wast de vaat.

„En als ik je nou zeg, dat deze rakker ook gaat schelden?” bezweert de bediende. „Is het met Gheorghiu soms niet net zo gegaan....? Toen hij kwam, kon hij geen strijkages genoeg maken. Hij was half dood van honger. Nu vloekt hij niet alleen, maar hij geeft ons er nog van langs ook.”

„Ach, laat de jongen toch met rust.... Zorg maar voor je eigen werk.”

Eindelijk verdwijnt de man.

„Je hoeft niet meteen te schrikken. Hij is nu een keer zo, onze Gânju. Hij zegt lelijke dingen, maar hij heeft een goed hart. Maak je geen zorgen wat hem betreft.”

Ze zet een stoel voor me neer en schuift een groot bord naar me toe. Ze lepelt er een geweldige portie bonen op. Naast het bord legt ze op het schone tafelkleed een grote plak maïskoek.

„Je moet zelf maar een lepel nemen.”

Ik zoek er een uit de vatenwas, veeg die schoon en begin te eten. Ik eet met geeuwhonger, als een wolf zo gulzig. Safta staat er bij te kijken. Ze vult mijn bord voor de tweede keer.

„Kom je hier ver vandaan?”

„Niet zo ver. Vanmorgen ben ik van huis gegaan.”

„En heb je sindsdien niets te eten gehad?”

„Nee, niets.”

„Dan ben je op het goeie ogenblik gekomen.”

Ik begin met haar te praten. Ik kom te weten, dat de bojaar veel aan viskweken doet. Aan de voet van de steile hellingen kamperen meer dan honderd Zigeunerfamilies. De Zigeuners bewerken een deel van het landgoed. Het middelpunt van het landgoed is hier. Maar ook op het zomerhuis, boven, werd gewerkt.

„Het zou niet goed voor je zijn, als ze jou werk gaven op de heuvel. Niemand wil lang in dat verlaten oord wonen.”

Het werd avond. De vensters van het herenhuis zijn helder verlicht. Ik loop over de binnenplaats. Niemand let op mij. Zelfs de honden blaffen niet. Ze snuffelen alleen maar aan mij. De vensters van het kantoor zijn verlicht. Ik klop weer aan bij meneer Lascar....

„Heb je iets te eten gehad?” vraagt de oude man.

„Ja, ik heb flink gegeten.”

„Dan zullen we eens kijken, of ik de bojaar te spreken kan krijgen. Ga maar met me mee....”

Aan de voet van de trap blijf ik staan. De trap is breed en hoog. De treden zijn van marmer. Lascar ging het kasteel in, maar hij kwam al gauw terug.

„Je kunt bij de bojaar komen, maar je moet je schoenen goed vegen.”

Ik veeg mijn voeten flink af.

Hoe zou de bojaar er uit zien?

Bedremmeld stap ik de kamer binnen. Ik zak op mijn oude schoenen tot aan de enkels in een zacht tapijt.

Mijnheer Lascar maakt een buiging en zegt tegen de bojaar:

„Een uur geleden is deze jongen hier verschenen. Hij kwam van de bovenloop van de Calmat-sui. Hij zoekt werk. Hij heeft een zeer goed leesbaar handschrift. We zouden hem op het kantoorje goed kunnen gebruiken.”

Ik sla de ogen op en kijk de bojaar in het gezicht. Het is een grote, zware, roodharige man, die grijs wordt aan de slapen. Hij heeft baard noch knevel. Zijn hals barst bijna van dikte. Zijn gezicht bloeit van gezondheid. Hij is fris geschooren, gepoederd en glad gekamd. Voor zijn rechter oog heeft hij een rond glas, een monocle. Hij begint te praten. De „r” rolt heel wonderlijk uit zijn keel. Hij spreekt niet goed Roomeens; net, of hij in een andere taal denkt.

„Morgen kom je bij mij op het herenhuis. Ik heb iemand nodig voor de heuvel. Wees fatsoenlijk en werk goed.... Dan krijg je kost, inwoning en tien lei per maand. Ik betaal als een heer. Lascar, neem hem weer mee!”

Ik groet en volg meneer Lascar. Lascar trilt van top tot teen. Ik dacht, dat hij van moeheid heeft. Maar nu zie ik, dat ik, in tegenstelling tot meneer Lascar, met het gezicht naar de deur loop, terwijl hij met de rug naar de deur, achterwaarts lopend, de bojaar verlaat. We gaan de trap af. Meneer Lascar fluistert mij toe:

„Ongelukkige! Wat heb je uitgehaald? Je hebt de bojaar je rug toegedraaid....”

„Wees niet boos, meneer Lascar, maar ik kan niet achteruit lopen. Wat denkt u wel, dat ik ben, een kreeft?”

Meneer Lascar kijkt mij stomverbaasd aan, daarna glimlacht hij.

„Je bent een brutale.”

„Ik wist het niet. Maar als u het zegt....”

„Voorlopig krijg je onderdak bij Safta.”

„Ik dank u wel.”

Het personeel buigt nog dieper voor meneer Lascar dan meneer Lascar voor de bojaar.

„Meneer Lascar, mag ik u iets vragen?”
„Wat is het?”
„Hoe heet onze bojaar?”
„Arghir Arizan. Ik ben erg boos....,” bekent meneer Lascar.

„Waarom bent u boos, meneer Lascar?”
„Ik wou jou bij mij op kantoor hebben. Ik kan al het werk niet meer alleen af. Telkens als er iemand komt, die leesbaar schrijven kan, wil ik hem voor mijn kantoor behouden. Maar de bojaar stuurt hem naar boven. Niemand houdt het daar lang uit.”

„Waarom niet?”
„Dat weet ik niet. Misschien is het hun daar te eenzaam.”

„Ik geloof niet, dat het mij zal gaan vervelen.”
„Dat zullen we wel merken. Maar ik weet, dat ik met dit opgestapelde schrijfwerk het licht van mijn ogen nagenoeg verloren heb....”

Nu ben ik weer bij Safta in de keuken.
„Meneer Lascar zei, dat ik hier slapen moest. Morgen ga ik met de bojaar naar het huis boven.”
„Dan wens ik je sterkte toe!”
„Waarom zegt u dat?”
„Dat kwam zo maar bij me op....”

Op het landhuis rijdt met veel lawaai een auto het hek binnen. Het is een open wagen, waar vier Duitse officieren uit stappen.

De chauffeur stuurt de door en door met modder bespatte wagen een eindje naar de kant. De auto puft. Men heeft er te veel snelheid willen uithalen op de wegen vol kuilen en drab....

De bojaar ontvangt zijn gasten op de drempel. Hij omarmt en kust hen.

„Daar zijn die rotmoffen al weer,” bromt Safta.
„Waren ze hier dan al vroeger?”

„Ze komen alsmaar. Het zijn vrienden van de bojaar. Ze hebben hem Roemeense krijgsgevangenen bezorgd, die nu zijn land bewerken. De bojaar heeft zich verplicht, hen zonder bewaking

en op eigen verantwoording op zijn landgoed te laten werken. De lui moeten daar sjouwen, tot ze er bij omvallen. Als je boven komt, zul je wel kennis met ze maken. Vanavond gaat het hier weer op een zuipen, dat is altijd zo, als die Mof-fen hier komen."

Meneer Gheorghiu kwam op een schimmel aangereden. Zijn paard is met schuim overdekt. Drie bedienden komen aanlopen en nemen het paard van hem over. Een van hen laat het langzaam in een kring lopen, de anderen gooien er een dek over, nadat ze het zadel hebben losgespt en het beest droog gewreven.

Meneer Gheorghiu gaat inderhaast het landhuis in. Hij blijft maar kort, daarna rent hij de trappen weer af.

"Vlug mijn paard!"

De bedienden halen het paard weer op en zadelen het. Gheorghiu springt met een zwaai in de zadel en laat de rijzweep knallen. Uit de hoeven van het paard slaan de vonken. Hij galoppeert het hek uit. Safta bromt:

"Hij gaat Zigeunermeiden halen!"

Safta is de kookster voor het personeel. Voor de bojaar en zijn gasten wordt ergens anders gekookt.

In de keuken van de bojaar wordt gebakken en gebraden. Men roept Safta, om als hulp in te vallen.

Bij Safta ruikt het weer naar bonen en naar maïskoek. In de keuken van de bojaar zijn ovens, waarin wittebrood en ook gebak wordt bereid. . .

Ik ga in de kamer van Safta liggen slapen. Ik ga in haar bed liggen. In haar bed, dat zo groot en breed is als de slaappleats van ons allemaal thuis. In zo'n bed kunnen wel vijf, zes mensen liggen.

Ik kruip in een hoekje en rol mij in de deken. Nu overvalt de moeheid mij. De hele dag ben ik op de been geweest, zonder ook maar een ogenblik in de berm uit te rusten. Ik liep maar en liep,

zonder ophouden. Nu pas overvalt de moeheid mij, als een overstroming die een rivierbed binnenbruist. Mijn voetzolen schrijnen. Tegen de ochtend wordt ik wakker. Ik voel tegen mijn rug de brede, warme rug van Safta. Ze slaapt diep, ze snurkt hard. Ik fluit zachtjes, zoals men een hond fluit. Dat helpt. Het snurken houdt op. Er klopt een bediende aan het raam.

„Heidaar! De jongen, die gisteravond aangekomen is, moet bij de bojaar komen!”

Ik kleeft me in het donker aan. Maar pas op de binnenplaats in de frisse lucht word ik eerst goed wakker. De knecht wijst naar het kasteel:

„Daar bij de buitentrapp wacht meneer!”

In het vale schemerige licht herken ik de omtrekken van de dikke bojaar, die zich in het zadel heen en weer wiegt. Naast hem staat, eveneens gezadeld, een kleiner paard.

„In de zadel!”

Een knecht reikt mij de teugels. Ik zet mijn zieke voet in de stijgbeugel, raap al mijn krachten bijeen, houdt mij aan de knop van het zadel vast en kom met een zwaai in het zadel terecht. Het paard beeft onder mij.

„Kun je paardrijden?”

„Ja, dat kan ik.”

„Houd je goed vast.”

De bojaar geeft mijn paard een klap op de bil. Het paard steigert, hinnikt en schiet als een weerlichtstraal het hek uit. Achter mij aan galoppeert de bojaar. Hij haalt mij in, rijdt voor mij uit en blijft weer achter. In het voorbijrijden schreeuwt hij mij in het oor:

„Rol er niet af....!”

Ik houdt de teugels stijf vast. Ik druk mijn knieën in de flank van het paard. Het paard vliegt voort als de wind. Weer rijdt de bojaar voor mij op. Als spoken razen we door de duisternis. Het paard kent de weg. Maar het kan ook in het donker zien, wat ik niet zien kan — het tweede paard, dat door de bojaar aanhoudend met de rijzweep bewerkt wordt.

Wij komen boven op de heuvel aan. Rondom liggen dorpen in de duisternis. Plotseling zie ik op de heuveltop de omtrekken van de bojaar als een reusachtig standbeeld.

Mijn paard galoppeert hijgend verder. Het rent tegen de heuvel op. Het blijft vlak naast het paard van de bojaar staan. Als op commando. De bojaar lacht:

„Ik mag jou wel. Ik veronderstelde, dat het je af zou gooien.”

„Misschien wou het paard dat ook wel, maar ik hield me met alle macht vast.”

„Door de eerste proef ben je netjes heen gekomen.”

Ik ben zo driest, hem te vragen:

„Moet ik dan nog andere proeven doorstaan?”

„Misschien!”

Ik zie in het donker zijn tanden fonkelen. Ik zie ook zijn monocle fonkelen. Hij tast naar de ceintuur en reikt mij een pistool.

„Kun je schieten?”

„Nee, dat kan ik niet....”

„Dan moet je 't leren!”

Ik neem het pistool in de hand en betast het. Het is een nieuw soort, zonder patrooncilinder. Ik span de trekker. Daarna hoor ik de bojaar zeggen:

„Hooghouden en schieten.”

Ik houd het pistool hoog en haal de haan over. Het lijkt wel, of iemand mij de arm uit het schoudergewricht rukken wil.

„Het is een automatisch pistool,” zegt de bojaar. „Doet je schouder pijn?”

„Een beetje....”

„Geef mij dat pistool eens.”

Ik reik hem het wapen. Hij laadt het.

„Nu de loop naar beneden.”

We rijden stapvoets verder. De duisternis verdwijnt. In het Oosten begint het te schemeren.

De poel aan de zoom van het dorp glimmert in het nog vage licht. Voor ons tekenen zich de omtrekken van een boom tegen een heldere achter-

grond af. Wij rijden naar de boom toe. Een paar pas van de stam af blijven we staan.

„Mik nu op die stam en schiet dan. Mik midden op de stam. Als het licht wordt, komen we weer hier langs en zullen we zien, of je de boom hebt geraakt.”

Ik strek de arm en mik. Ik haal de trekker over. Mijn hand schiet ver naar links. Ik geef hem het wapen terug....

Wij galopperen verder. Intussen is het dag geworden. Links van ons kronkelt de Donau met grauwe golven voort. En aan de overkant van de Donau ligt in de grijze ochtend de Bulgaarse oever.

„Mijn landgoed is groot,” zegt de bojaar. „Ik heb meer dan tienduizend hectare.”

„Twintigduizend morgen....”

„Juist — twintigduizend morgen. Ik heb nog twee landgoederen in Baragan en bij Braïla. Maar hier woon ik toch het liefst. De andere landgoederen bezoek ik alleen om te zien, of alles ordentelijk loopt.”

De landerijen om ons heen komen mij vrijwel zonder einde voor. Het is lente. Het gras wordt groen. Ook de tarwe staat al een handbreedte boven de grond. Kort geleden heeft het geregend. De aarde is zacht, de hoeven van het paard zakken er in weg.

De bojaar wilde zien, of de boeren wel overal aan het ploegen waren....

In de verte hoort men het knersen van wagenwielen. Kleine vuurtjes flakkeren hier en daar. De boeren zijn werkelijk gekomen. Voor het helemaal licht wordt en men de ossen voor de ploeg spant, leggen de barrevoeters naast de wagens een vuurtje aan om hun handen te kunnen warmen.

We komen bij een rij wagens. De boeren weten wel, wie in de nacht de ronde doet. Ze kennen de hoefslag van het paard. Nu nemen ze hun mutsen af:

„Uw onderdanigste dienaar, mijnheer!”

„Goeie morgen! Waarom zijn jullie zo laat, hè....?”

„Maar mijnheer de bojaar, het is toch nog niet laat....”

„Jullie hadden hier bij maansondergang al moeten zijn. Waar komen jullie vandaan?”

„Uit Piatra.”

Wij rijden wat langzamer en de bojaar zegt:

„Duw de ploeg diep in de aarde, anders zal de duivel je halen.... Ik kom controleren....”

We rennen weer verder, als twee grauwe spooksels over de landen zonder einde. We naderen het zomerhuis. Het huis en de bomen van het park tekenen zich af tegen de heldere achtergrond van de lucht. De bojaar geeft zijn paard een tik met de zweep. Het paard vliegt. Ik duw alleen mijn hielen in de flanken van het paard. Maar het was niet eens nodig. Met gerekte hals volgt het het paard van de bojaar.

De ramen van het kasteel zijn helder verlicht. Als wij dichterbij zijn, gaat het grote hek, als door onzichtbare handen bewogen, open. Wij rijden de binnenhof op. Wij rijden één keer het plein in het rond, om de paarden niet opeens tot staan te brengen. Naast het hek staat met zijn muts in de hand een monsterlijk mens.

„Ben je al wakker, Amos?”

„Als altijd, Uwe Edelheid.”

De bojaar stijgt van het paard. Ook ik laat me uit de zadel glijden. Het monster neemt de paarden aan de toom en brengt ze naar de stal. De bojaar kent de weg. Ik blijf op twee pas afstands achter hem aan lopen. De bojaar maakt een deur open, loopt een trap op, opent weer een deur en wij betreden een groot vertrek.

„Is de koffie klaar, Ilonca?”

„Jawel, Uwe Edelheid.”

De bojaar keert zich naar mij toe:

„Ilonca is met Amos getrouwd.”

De vrouw heeft lachende ogen en een lachende mond. In een reusachtige ketel pruttelt koffie. Ilonca schenkt de bojaar een grote kop in.

„Geef die jongen ook wat.”

Ilonca schenkt mij een klein kopje in.

Maar niet alleen Ilonca en het monster bewonen dit huis; er wonen nog enkele leden van het personeel. Ik geloof, dat Andreï zo'n beetje hoofd over de bedienden is.

Andreï draagt het uniform van een middelbare school. De oorlog heeft hem verrast, terwijl hij nog in de vijfde klasse van het lyceum zat. Hetzelfde lyceum, waar ik ook zo graag naar toe had willen gaan. Andreï is de zoon van een kleine grondbezitter uit de Donauvlakte. Hij komt uit een gezin met een massa kinderen. Daarom stuurde zijn vader hem naar de bojaar, om bij deze in dienst te gaan. Andreï is een paar maanden voor mij hier gekomen. Hier in de eenzaamheid van het landhuis heeft hij de wintermaanden gesleten.

„Jammer — zegt hij tegen mij, „dat je pas nu opduikt. Je kunt je niet voorstellen, wat voor plezierige winter ik hier heb gehad. De landen zo groot en zo wit, de gehuchten die in het dal verstrooid liggen, zodat je ze in de winter haast niet zien kunt, als ze onder de sneeuw zitten, alsof men er een wit laken over had gespreid.... schitterend! Alleen in het zuiden aan de Donau zijn hoge rotsige oevers en verderop nog enkele kale, stenige stroken grond.”

In de nacht zien wij aan de Bulgaarse oever vuren branden. Andreï legt mij uit, wat dat is:

„Dat zijn vuurtjes van de herders.... Daar is de bodem stenig en keihard. Je kunt ze niet bewerken, daarom grazen er alleen schapen....”

Verder vertelt hij me, hoe hij op de hazenjacht is geweest en te paard achter de trapganzen gezeten heeft. Soldaten hebben bij de jacht op trapganzen geholpen. Op de binnenplaats, in een gebouw, dat nooit helemaal afgekomen is, heeft men honderd Roemeense krijgsgevangenen ondergebracht. De bojaar heeft ze als een soort toewijzing uit de kazerne van Turnu gekregen. Het zijn Roemeense, Bulgaarse en Turkse boeren uit

de Dobroedzja. De bojaar geeft hun kost en onderdak, maar hij spaart hen niet in het minst. Ze moeten het zwaarste werk doen. Sommigen wilden vluchten, maar ze zijn van dit denkbeeld teruggekomen, want ze zijn immers aan alle kanten door vijanden omringd. Men zou ze toch weer gegrepen en over de bergen hebben weggevoerd naar Duitsland. Hier hebben ze tenminste te eten. Ze moeten hard sjouwen, maar wie van hen heeft levenslang iets anders gedaan....?

Enkele gevangenen dragen de fez. Ik sluit vriendschap met hen en leer wat Turks. De anderen zijn stomverbaasd, omdat ik mij uitsloof de vreemde woorden zo gauw en zo goed mogelijk uit te spreken. Men lacht mij uit.

„Waarom wil je nou Turks leren?” vraagt Andreï. „Ik zou best kunnen begrijpen, dat je de Zigeunertaal zou willen leren. Dat zou je nog te pas komen.”

Tussen het dorp en de landerijen, tussen twee steile hellingen, heeft zich enkele jaren geleden een aantal Zigeunerfamilies neergezet, — de Zigeuners van de bojaar....

Het is voorjaar. Het ploegen is begonnen. Men verbouwt maïs. Het werk wordt gedaan door de boeren of liever door hun vrouwen. De boeren zijn immers in de oorlog, of zitten als gevangenen in kampen. Het werk van de Zigeuners is nog niet begonnen. Zij komen ook aan de beurt.

De dagen worden langer, de nachten korter. Er zijn regenachtige, sombere dagen, er zijn dagen vol wind en dan weer zijn er dagen, waarin alles blauw is, stralend blauw....

Gisteren reikte de tarwe ons tot de enkels. Vandaag steekt ze ons boven de enkels uit, en morgen reikt ze ons misschien wel tot boven de knieën. Tarwe en gras groeien zienderogen. De grond is zwart en vet. Je moet diep graven, voor je op de blauwe leemmodder stoot. Goede, vette grond. Wat je er ook zaait, het komt prachtig op. De volksmond zegt: Bojarengrond is goed als boter.

„Onze bojaar heeft veel land.” zeg ik tegen Andreï.

„Ja, dat heeft hij zeker.”

„Hoe kan nu één mens zoveel grond bezitten?”

„Daarover zou onze bojaar je het een en ander kunnen vertellen....”

Onze kamer ligt hoog onder het dak en is extra ruim. Ook de ramen zijn breed. Na afloop van de oorlog zal de bojaar het begonnen bouw-
werk laten voltooien. Hij wil hier de grootste helft van het jaar doorbrengen.

Het is nacht. Bij het raam kan niemand ons beluisteren. Amos en Ilonca hebben een kamer vlak bij de ingang. De gevangenen wonen in de stallen en de Zigeuners verder op tegen de heu-
vel.

„Wat is er dan aan de hand met onze bojaar?”

„Iedereen weet het. Je hebt hier nog maar één nacht geslapen. Als je hier twee nachten geweest bent, weet je er ook alles van.”

Op het landgoed wonen twee oude heren, Iordache Arizan en Vadertje Iovcu. Beide zijn over de tachtig jaar oud. De oude heer Iordache is de vader van de bojaar. Mijnheer Iovcu is zijn oude boezemvriend. Meneer Iordache is majoor. Hij draagt kleren, die in Boekarest zijn gemaakt en lakschoenen. Steeds draagt hij gesteven hemden, maar ook steeds zonder boord of das. Hij heeft wel de kledij van de bojaar aangenomen, maar kon aan de das niet wennen. Hij zei:

„Als ik een das dragen moet, zou ik het gevoel hebben, als lieten ze mij met een strop om de hals rondlopen.”

Uit angst voor de strop kwam hij met vadertje Iovcu een halve eeuw geleden over de Donau. Iordache en zijn boezemvriend roofden en stalen een massa geld bij elkaar. Maanden lang werden ze door de overheid vervolgd en opgejaagd. De beide oude heertjes hebben heel wat mensens-
levens op hun geweten. Het lukte hun, door de bossen en over de Donau naar onze kant te vluchten. Zijne Edelheid Iordache pachtte lan-

derijen in Baragan. Hij trouwde en kreeg drie kinderen. Twee zijn gestorven, alleen onze bojaar is in leven gebleven. Zijn vrouw is ook gestorven. Zij was een boerenmeisje uit Baragan. Zijn vriend Iovcu kon er maar niet toe besluiten zijn Balkanese klederdracht vaarwel te zeggen. Weet je, hoe vadertje Iovcu er uit ziet? — Hij draagt sandalen en beenzwachtels met riemen, een witte linnen broek, een gebreid vest, een pelsjas en een pelsmuts.

De oude Iordache voelt zich sinds enige tijd zeer zwak. Nu en dan hobbelt hij nog, leunend op zijn stok, de binnenplaats op. Deze stok heeft een gouden knop. Zijn handen en voeten trillen. Hij is mager als een geraamte.

Heel anders staat het met vadertje Iovcu. Hij ziet er uit als een man van vijftig. Van de vroege ochtend tot de late avond gunt hij zich geen rust. Hij stijgt te paard en rijdt naar de vijver en de vissers om ze de huid eens stevig vol te schelden, daar ze volgens hem te weinig vissen ophalen en daarna — je zult het wel merken — komt hij hier op het landgoed. Hij gaat naar de schaapherders en geeft ze een dracht slaag, als hij gelooft, dat ze de schapen niet tot de laatste druppel melk hebben uitgeknepen en te veel overgelaten voor de lammeren. Gisteren zag ik hem bij de schapenkudden. Je weet, dat het schapenscheren begonnen is. Je weet, dat hij herrie met de herders had. Hij steeg van zijn paard, hij gooide een schaap omver en riep om een schaar.

„Ik zal jullie eens laten zien, hoe je schapen moet scheren!”

Vadertje Iovcu schoor het schaap. Toevallig viel hem een groot, vet schaap in handen. Bloot als een geschoren wang liet hij het beest lopen. In zijn halsstarrigheid heeft hij tot een uur of twaalf toe nog een massa schapen geschoren.

„Waarom past de oude Iovcu zo goed op het hebben en houden van de bojaar?”

„Waarschijnlijk steekt daar een geheim achter. Iovcu zit niet eens aan tafel met de oude bojaar.

Hij eet bij de bedienden. Maar hij slaapt alleen in een kamertje, in een houten ledikant, waar lamsvellen op uitgespreid zijn, net zoals hij in zijn jeugd heeft geslapen, voor hij zijn roversbestaan begon en aanhoudend vervolgd werd en zich op de vlucht bevond. Hij slaapt met al zijn kleren aan. Eens per week, of ook wel om de veertien dagen, trekt hij andere kleren aan. Als je hier een nacht eerder geweest was, had je ook mijnheer Mititsa nog leren kennen," zegt Andreï.

„Wie is dat?"

„De zoon van de bojaar."

„Heeft hij ook een zoon?"

„De vrouw van de bojaar is gestorven, wanneer en waar, dat is niet bekend. Heel veel mensen menen, dat ze helemaal niet dood is, maar met een andere bojaar bij de onze vandaan is gelopen. Eens op een keer werd het personeel wakker en bemerkte, dat de bojaar ergens ver weg een zoon heeft meegenomen. Mititsa's benen zijn zwak en lam. Hij zit alsmaar in een klein karretje, dat wielen met gummibanden heeft, die hij zelf in beweging brengt. De jonge meneer is iets ouder dan twintig. Hij gaat steeds gekleed, alsof hij naar een bal moest. Ze hebben een Zigeunermeisje naar de stad gestuurd, om haar knippen, scheren en manicuren te leren en hem later te bedienen. Het Zigeunermeisje hangt de hele dag om hem heen. Hij komt op de binnenplaats, kijkt om zich heen, maar verwaardigt zich niet eens een verwensing of een scheldwoord naar iemands hoofd te werpen. Als je hem niet bij tijd en wijle met zijn vader hoorde spreken, dan zou je kunnen denken, dat hij doofstom was. Hij heeft een groot, blank gezicht en grote, ietwat uitpuilende ogen — echt de nakomeling van struikrovers."

Andreï is in slaap gevallen. De sterren schitteren achter het raam.... Hij spreekt in de slaap. Ik vang af en toe een woord op — Zambila.... Morgen zal ik hem vragen, wat Zambila betekent.... Alles wat ik aangaande de bojaar, zijn

zoon, zijn vader en ook over de oude Iovcu heb vernomen, houdt mijn gedachten lange tijd bezig.

Andreï is wakker geworden en bemerkt, dat ik rusteloos in bed lig te draaien.

„Heb je goed geslapen, Darië?”

„Niet slecht....”

We begeven ons samen naar de binnenplaats.

De tarwe reikt ons tot de knieën. Over een of twee weken is ze drie keer zo hoog. De aren zullen groot en vol worden. Dik als mussen. In de winter lag de sneeuw hoog. Dat is goed voor het latere graan. Maar de sneeuw lag ook hoog aan de grens, waar onze soldaten tegen de vijand vochten.

De krijgsgevangenen zijn wakker en gaan in de rij naar de keuken. Elke morgen voor ze naar het werk gaan, krijgen ze net als in het leger, onder in hun etensbak een zwarte vloeistof: Hun ontbijt. Thee zonder thee.

Nu is de tijd aangebroken, om het onkruid uit de tarwe te wieden. Nu moeten de Zigeuners aan de slag. Nu weet ik wat dat is.

Vierhonderd Zigeuners wonen tegen de helling. Vierhonderd in lompen gehulde, barrevoetse mensen, die deze winter en vele voorafgaande winters in het dal hebben doorgebracht, waar de noordenwind ijzig doorheen snijdt. Vierhonderd mensen, die in de winter bijna naakt aan de ijzige stormen zijn overgeleverd en in de zomer geplaagd worden door de schroeierende zonnehitte. Ze hebben nog minder aan het lijf dan een vogel. Die hebben tenminste nog hun veren. Ze zijn naakter dan de slangen, die een huid hebben van grijze schubben.

Naakt lopen ze door de sneeuw. Nu gaan ze aan het werk in de overmatige hitte. In hun kamp is de „boelibasja” heer en meester. Hij heet Bulac Bulancea en lijkt in veel opzichten op de bo-

jaar. Naar gezegd wordt, is hij van dezelfde leeftijd, even groot, gespierd, even sterk als deze. Alleen zijn handen, aan de vingers waarvan dikke ringen gestoken zijn, zijn groter dan die van bojaar Arghir Arizan.

De boelibasja gaat niet blootsvoets. Hij draagt laarzen, die hem tot boven de knie reiken. De schachten van deze laarzen zijn met zilver beslagen. De ene zilveren munt bij de andere. Het zilver is oud en met groene uitslag bedekt. Zwaar antiek zilver. De spijkertjes, waarmee zijn laarzen verzoold zijn, zijn ook van zilver. Ook de hakken zijn van zilver geklonken. De broek van de boelibasja is van pure, gelige schapenwol, kunstig benaaid met rode, smalle boordsels. De ceintuur die zijn lichaam omspant is breed en eveneens met zilver doorwerkt. De pelsmuts, die met een veertje versierd is, hangt hem op het ene oor. Zijn bontvest is opzichtig geborduurd en heeft dikke zilveren knopen. In de hand houdt hij een zware karwats, die uit leren riemen bestaat, aan het uiteinde waarvan scherpe stukjes lood zijn vastgemaakt.

De boelibasja is heer en meester van het kamp. De bojaar kijkt naar de Zigeuners nooit om. Hij spuwt zelfs niet op hen. De bojaar heeft met de boelibasja net zo'n contract lopen als met de militaire autoriteiten in Turnu ten aanzien van de krijgsgevangenen. De bojaar betaalt de boelibasja voor het gedane werk. Deze houdt achttienden voor zich zelf, twee-tienden betaalt hij uit aan de Zigeuners. De boelibasja is een rijk man. Hij is de enige van het kamp, die goed gekleed gaat. Zijn kinderen lopen er net zo vodderig bij als de rest. Ook zijn vrouw loopt halfnaakt en in lompen als de rest; ze hoeft alleen niet mee te wieden, te zichten of ander zwaar werk te verrichten. Daarentegen stuurt hij haar het dorp in, om de vrouwen uit een schelp de toekomst te voorspellen. Natuurlijk niet voor niets, maar in ruil voor maïs- of tarwemeel. . . .

De boelibasja laat zijn karwats knallen. Je kunt

het knallen horen tot in het dorp. De Zigeuners verdelen zich over de akkers. Ze krulpen op handen en voeten tegen de steile helling op. Ze klemmen zich aan wortels en stenen vast. In het dal der Zigeuners is ook een pad, maar dat mag alleen door de boelibasja gebruikt worden. Voor de Zigeuners met hun werk beginnen, moeten ze telkens deze hindernis overwinnen.

Ik ben met Andreï aan de rand van de steile aangeland. Ook de Zigeuners zijn daar. De boelibasja wacht hen op. Hij zit op een ravenzwarte hengst. Met zijn karwats ranselt hij op de Zigeuners los. Ze krabben de striemen en zetten het op een lopen. Een helper van de boelibasja deelt hen in werkgroepen. Ze sluipen op hun tenen door de tarwevelden, om zo min mogelijk halmen te vertrappen. Ze zoeken naar onkruid, naar distels. Ze rukken het onkruid uit de grond, zonder dat ze de vrucht beschadigen. Ze zamelen het onkruid in hun arm, zoveel ze er maar van kunnen omvatten. Hun handen en armen bloeden. De bojaar let niet op de Zigeunerjongens, maar kijkt des te begeriger naar de Zigeunermeisjes.... Boelibasja slaat maar met de zweep. Ook zijn helper ranselt op de Zigeuners los. Het onkruid wordt met de blote hand uit de grond gerukt, zodat tegen de tijd van het dorsen de tarwe goudgeel en puur in de zakken stroomt.

De prachtige zomerse dagen gaan voorbij, de een na de ander. Ook de korte, smokig grijze nachten gaan om. De zweepen knallen als schoten uit een revolver. Dat komt, omdat er dichtbij bergen zijn; alleen aan de overzijde, in Bulgarije is geen echo.

De zweepen kletsen op de ruggen neer. Het zijn de zweepen van de opzichters, de zaakwaarnemers van de bojaar, wier knallen luid over de akkers weerkaatsen, waarop de zwartharige, bruine mensen van de helling en de uit acht dorpen bijeen gedreven boeren het land van de meester bewerken.

Op de akkers, waar de krijgsgevangenen wer-

ken, wordt niet met zwepen geslagen, daar rollen alleen woeste soldatenvloeken door de lucht.

De gevangenen, die een rode fez dragen, gaan bij zonsopgang en zonsondergang op de knieën liggen, bukken diep ter aarde en bidden. De boeren lachen hen uit.

„Jullie bidt tevergeefs, broedertjes. Mohammed en Allah hebben jullie vergeten. Die Allah van jullie en die God van ons hebben tegenwoordig wel wat anders aan hun kop. Ze kijken uit het venstertje van de hemel door verrekijsers naar de slagvelden. Jullie Allah en onze God vermaken zich kostelijk en lachen om de stommiten, die wij mensen uithalen. Wij vechten en verscheuren elkaar. De bojaar — zie je — had een beste tijd toen de Roemenen hier nog de baas waren. Toen de Bulgaren over de Donau hierheen kwamen, ging de bojaar uit angst, dat ze zijn landgoed zouden plunderen, de Bulgaren tegemoet, sprak met de officieren in hun taal en nodigde ze op zijn kasteel uit, aan zijn tafel te zitten. Hij liet muzikanten komen uit het dorp en op het kasteel zopen ze dat het een aard had. De bojaar kwam er zonder enige schade af.

Na een dag of wat verschenen de Moffen. De bojaar sprong met hen om net als met de Bulgaren. Hij nodigde ze uit op zijn kasteel, hij liet jonge Zigeunermeisjes uit de tenten komen, om de Duitse officieren er een plezier mee te doen. Eens per week richten de heren op het kasteel een gelag aan en amuseren ze zich met de Zigeunerinnen. De bojaar is een fijne meneer. Hij draagt een monocle in zijn oog. Hij is lang in het buitenland geweest en kent vele talen. Hij heeft één oog verloren en dat oog door een van glas vervangen. Hij heeft zijn oog verloren ver over de zee, in het zuiden, waar hij op roofdierjacht is geweest. De mensen, die ons land binnendrongen en waarop wij moesten schieten, zijn alleen onze vijanden, maar niet die van de bojaar.

Ja, toen kwamen de Moffen. De bojaar ging hun tegemoet, sprak met hen in hun taal en red-

de op die manier zijn landgoed voor de plundering. Dat was nog niet voldoende, onze eigen soldaten moeten op zijn grondbezit als slaven ploeteren. Ze werken voor hem van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, en waarvoor? Voor een paar groene tabaksblaadjes in de week en een kommetje soep met een snede maïskoek per dag.

Ze bestaan nog alleen uit vel en botten.

Waar is jouw God der gerechtigheid, Ilië? De God, die jij hebt leren aanbidden?.... Mehmed, waar is jouw Allah, die jou zou beschermen? Wie zorgt voor jouw harem-vrouwen en je kinderen, — hoeveel heb je er eigenlijk?"

„Ik heb er vier, Allah behoeft hen,” antwoordt Mehmed.

„Ik heb maar drie kinderen,” antwoordt Baltatu, een soldaat uit Moldavië.

Ik ben gauw bevriend met de krijgsvangenen. Ik breng mijn tijd meestal bij hen door en als de opzichters niet in de buurt zijn, zitten we aan de kant van de akkers en babbelen; dat wil zeggen, zij vertellen en ik luister.

Ik luister en verneem dingen, die ik nog niet geweten heb; uit hun leven, uit hun Moldavisch vaderland. Sommigen wonen in de bergen, anderen in een lager heuvelland. De mannen uit de Dobroedzja spreken over de dorpen, waar de mensen verscheidene talen spreken en waar Turken, Tartaren, Gagautsi en Roemenen naast elkaar wonen, zonder ooit de minste wrijving te hebben.

„Bij ons in het dorp wonen ook Bulgaren,” zegt Ionitsa Gârja..

„Maken ze wel eens ruzie?"

„Waarom zouden ze ruzie maken? Ieder heeft zijn eigen huis, land, vee, zijn eigen vreugde en zijn eigen verdriet. Natuurlijk hadden de Bulgaren in ons dorp in 1913 niet veel plezier bij het bericht, dat wij oorlog voerden tegen hun stamgenoten aan de overkant van de Donau. Maar hadden wij er soms wel plezier van? Is het geen zonde, op mensen te moeten schieten,

waarmee je niets te maken had, om ze zo maar zonder oorzaak of aanleiding te vermoorden? Dat is een grote zonde. Maar men vroeg niet, wat wij wilden of dachten.... Andere mensen beslissen en commanderen. Ook nu werden we weer net als toen door de politie uit onze hutten gejaagd en wij gingen. Als we toen maar meer geweten hadden, dan hadden we de toestand rijpelijk overdacht en kunnen beoordelen; wij hadden dan wel begrepen, dat wij niets te zoeken hadden in een oorlog tegen de Bulgaren... We zijn er alleen met de cholera uit gekomen..."

Ik wiedz ook met de Zigeuners, de Zigeunerinnen en hun kinderen mee op de velden. Ik word door de opzichters niet geslagen. Ook de rentmeesters slaan mij niet. Ik ben zo iets als een bediende, een manusje van alles. Ik maak de kribben schoon, ik veeg de stalgebouwen, ik help in de keuken bij het roeren van de maïspap en het uitdelen van de soep. Het werk doet mij goed. Ik leer allerlei dingen en ik denk, dat het mij later wel ten goede komen moet, dat ik nu al gewoon ben aan zoveel hardheden. De Zigeuners zijn bang voor de stok noch voor de zweep en helemaal niet voor de verwensingen. Hun rug, hun handen en hun voeten bloeden.... Ze vloeken in hun eigen taal en beginnen dan, ook in hun eigen taal, te zingen. 's Avonds zoek ik hen in hun tenten op. In 't begin moesten ze mij niet. Maar toen ze zagen dat ik uit hun schotels at, aan hun vuur ging zitten en mij ook vanwege de vlooienhorden zonder schaamte krabde, begonnen ze mij als huns gelijke te beschouwen. Ik sluit vriendschap met Tanassa IJzersteen, een jongen die iets ouder is dan ik. Zijn zuster heet Chira. Ze moet een jaar of dertien zijn, maar ze lijkt wel achttien. Haar gezicht is koffiebruin en haar ogen zijn groenig blauw. Haar borsten zijn vol, als had ze al kinderen ter wereld gebracht. Ze loopt haar tent in en komt terug met de schelp van haar grootmoeder, een grote, grijze, open

schelp. Ze gaat naast mij in het gras liggen.

„Houd die schelp eens aan je oor....!”

Ik doe het.

„Hoor je iets?”

„Ja, ik hoor een ver water, dat tussen de rotsen doorstroomt.”

„Het is een schelp uit de Rode Zee.... Toen dat deze oorlog begon, trokken we met ons kamp de hele wereld door. Toen ik klein was, zijn we in Turkije geweest. Nu zwerven wij niet meer. De Boelibasja heeft onze arbeidskrachten aan de boer jaar verkocht. Zal ik jou uit deze schelp de toekomst voorspellen?”

„Ja.”

Onder de pot, waarin de maïspap kookt, brandt het vuur. In een andere pot borrelt uiensoep. Boven ons welft zich de hemel, waartegen rode en gele sterren trillen. Chira heeft een dun middel-tje en lange benen. Ze mompelt toverformules en trekt een reeks van kringen om mij heen....

„Je bent vijftien jaar oud, zegt de schelp....”

„Ja, ik ben vijftien.”

„Je hebt blauwgrijze ogen, zegt de schelp....”

Ik heb mijn ogen nog nooit gezien. „Ja, mijn ogen zijn blauwgrijs....”

„Niemand kan zijn ogen zelf zien....”

„Nee, dat gaat niet....”

„Je leeft alleen hier boven....”

„Ja, ik woon hier alleen op het land....”

„Je bent niet als andere jongens, zegt de schelp.”

„Nee, ik ben anders. Ik loop kreupel.”

„Je zou graag eens een meisje in je armen houden.”

„Dat zou ik.”

„Een Zigeunermeisje?”

„Een Zigeunermeisje!”

„Maar ze heet niet Chira, want Chira is verloofd.”

„Verloofd?”

„Ja! Aan iemand beloofd....”

„Aan wie dan?”

„Aan een knappe Zigeuner.”

Donderse meid! Ze lacht. Ze lacht en laat haar tanden zien, die klein en schitterend wit zijn. Het gezicht van Chira straalt. Het vuur verlicht helder haar gezicht. Ik lach ook, om niet verlegen te worden. Ik weet niet, wat er met mij aan de hand is. Zij is mij zeer naar de zin en als ze niet in mijn buurt is, beheerst ze al mijn gedachten. Ik begeer haar. Maar als ik Zambila zie, vergeet ik Chira. Als ik Zambila zie, bevalt die me nog veel beter, en als ik er iets aan kon doen, zou ik Zambila uit haar tent halen.

Toen ik in Rusj de Vede bij Banica in de leer was, had ik zin in een meisje. Haar vader hield een kroeg in een zijstraatje, waar ik altijd langs moest, als ik terugkwam uit de stad. Dikwijls zag ik haar op de drempel staan. Haar gezicht was rond en ze had groene ogen en blond haar. Ze glimlachte tegen mij. Eens op een avond gaf ze mij twee rijpe abrikozen.

„Hier, eet op! Ik heet Zoica....”

Een kwaadaardige vrouwenstem riep haar achter de toonbank terug. Ik kwam toen te weten, dat ze aangenomen kind was. Ze moest in de kroeg de vloer schrobben en men sloeg haar half bewusteloos, omdat haar pleegouders de mening waren toegedaan, dat dat bij een goede opvoeding hoorde. Iedere dag kreeg ze haar portie klappen.... Sindsdien heb ik met het blonde meisje niet meer gepraat, maar vergeten kan ik haar niet. Soms lijkt het me, of ik haar hoor krijzen. Een andermaal weer verschijnt ze me in de droom, ik zie haar glimlach en hoor haar stem: „Hier, eet op!”.... De abrikozen waren rijp en overheerlijk....

„Heeft Chira jou de toekomst voorspeld?” vraagt Tanase.

„Ja..” En wij barsten alle drie in lachen uit.

„Als je hier in het najaar nog bent, kun je op mijn bruiloft komen,” zegt Chira....

„Misschien ben ik er nog wel.”

„In het najaar trouw ik....”

Ik vraag niet, met wie....

De kleine dikke vrouw die de maïspap kookt en op de tafel neersmakt, lijkt wel een beetje op de schoonmoeder van mijn zuster Evangelina. Ze nodigt mij uit:

„Hei daar, eet het avondmaal met ons mee!”

Wij staan op en gaan rondom de tafel zitten. Wij eten. De soep smaakt heerlijk.

„Ik heb ze met pruimen gezuurd.”

Ook mijn moeder placht de soep te zuren met pruimen, die ik tot dit doel van de boom moest plukken. Grote, harde pruimen waren het. Ik at er zo veel van, tot de tanden mij stroef werden. Verleden jaar at ik zelfs de hars, die uit de bast van de abrikozenboom droop....

„Wil je nog wat soep?”

„Ja.”

Als ik terugga naar het kasteel, sjouw ik met inspanning tegen de steile heuvel op. Ik wilde geen omweg maken en gebruikte het gewone pad niet. Ik klauter recht toe, recht aan. Ik houd mij vast aan de heesters, doe een pas, zoek naar een wortel, waaraan ik mij omhoog kan hijsen. Uitgeput kom ik boven aan. In het donker loopt iemand op mij toe. Sinds ik hier woon, heb ik steeds een kort, tweesnijdend mes bij me. Ik draag het in een leren foedraal. Ik pak het mes.

„Wie daar?”

„Een vriend....”

De gedaante loopt tot op een paar pas van mij door en blijft daar staan.

„Ik moet jou wat vertellen, knaap.”

„Zeg op!”

„Bemoei je niet meer met Chira....”

Ik wenk hem naderbij. Hij komt een stap dicht-ter naar me toe. Het is een lange, slanke Zigeuner. Ik ken hem. Hij loopt nagenoeg naakt.

„Nou, laat ons een woordje wisselen.”

„Vooruit maar....”

„Ben jij niet Dudulica, de smid?”

„Juist, dat ben ik.”

„Dudulica, begrijp goed, dat er niets is tussen

mij en Chira. Ik heb geen enkel meisje. Ik heb ook geen zin om uit te halen, wat jij vermoedt..."

"Maar je was bij Chira in de tent. Je gaat mij te vaak naar Chira."

"Ik ga naar Tanase, niet naar Chira...."

"Maar je praat toch ook met Chira...."

"Ja, ik spreek ook wel met haar."

"Ze is mij als vrouw beloofd...."

"Daar ben ik blij om. Je lijkt me een beste kerel. Loop met me mee tot het kasteel."

Dudulica is iets langer dan ik. Hij zal zeven-tien, achttien jaar oud zijn.

"Chira heeft mij uitgenodigd op jullie bruiloft, in het najaar, als ik dan tenminste nog hier was!"

"Ben je van plan weg te gaan?"

"Misschien."

"Als de oorlog voorbij is, gaan wij ook verder.... Tot zolang heeft de boelibasja ons verhuurd aan de bojaar."

"Ben je bang, dat Chira je ontrouw worden zou?"

"Andreï, de jonge zaakwaarnemer, heeft haar al eens achter de vodden gezeten."

"Ik zal tegen hem zeggen, dat hij haar met rust moet laten."

"Als hij dat niet doet, krijgt hij op een keer mijn mes in zijn rug."

"Houd je zoveel van Chira, dat je om haar iemand zou kunnen vermoorden?"

"Ja."

"Weet Chira dat?"

"Ze weet het, maar ze tergt me graag een beetje. Als we getrouwd zijn, sla ik dat er wel uit. Iedere dag zal ik haar aflossen...."

"Waarom?"

"Een vrouw die niet geslagen wordt is als een molen zonder stenen."

"Maar je zei toch, dat je van haar hield....!"

"Daarom juist."

"En als zij je nu betovert, zul je haar dan nog kunnen slaan?"

"Betovert? Aan toverij geloven alleen de Roe-

menen; wij Zigeuners zelf geloven er niet in."

We nemen afscheid. De graanvelden, waar over de wind waait, ruisen. Een wonder volle maan komt op.

„Ik vermoord Andrei, als hij Chira niet met rust laat...."

In het landhuis op de heuvel komen geen kranten en ook geen brieven binnen. Nu desondanks waait de wind, en als hij niet waait, blaast hij toch — allerlei nieuwtjes gaan van man tot man. De mensen in het dorp en de krijgsgevangenen kwamen te weten, dat ver achter de grenzen van Moldavië, in Rusland, fabrieksarbeiders, soldaten en boeren in opstand zijn gekomen tegen hun onderdrukkers. Ze hadden meer dan genoeg van de oorlog en maakten revolutie.

„In het jaar 1907 zijn wij ook in opstand gekomen. Wij staken de kastelen en de villa's van de landheren in brand en toegen de bojaren de stuipen op het lijf," zegt Anton Dicu, een van de soldaten. „Niets hebben we bereikt... Met bloed en ellende hebben we voor onze revolutie betaald. Wij waren niet eensgezind.... Wij kwamen niet allemaal tegelijk in verzet. Na de opstand hebben de bojaren iedereen doodgeslagen, die ze maar wilden."

„Bij ons," begon een soldaat uit Moldavië, die Manola Smeu heet, „moesten wij na de opstand nog harder zwoegen dan voorheen. Honderd maal harder moesten we werken voor hetgeen wij in een paar dagen hadden vernield.... En wat hebben wij vernield? Wij staken een paar stromijten in de brand. Toen we in de nabijheid van het kasteel kwamen, werden we onthaald op de kogels van soldaten.... En ook zept men, dat wij revolutionairen waren. De landheer is ook de baas van de kroeg in het dorp. De mensen gingen er naar toe en smeten het laatste geld dat ze nog hadden, op de bank, om er brandewijn voor te kopen; weer anderen liepen in een boog om de kroeg heen, als schenken ze er vergif. Ze lieten hun kinderen tatak halen.

Dat was niet naar de zin van de bojaar. Nu had hij zijn kans om wraak te nemen. Hij nam ook wraak. Hij schreef deze mensen en de schoolmeester op een lijst, alsof dat de leiders van de rebellen waren geweest. Zij en de schoolmeester die hen zou hebben overgehaald, om geen voet in de kroeg te zetten. De boeren noch de schoolmeester zijn ooit voor het gerecht gekomen. De officieren sloegen hen tot bloedens toe en joegen ze geboeid door het dorp, waarna ze doodgeschoten werden...."

"Ik was al volwassen," zegt Dragomir Trofim, een reservist, op een toon als kon hij zijn herinneringen op dit avonduur niet meer in toom houden. — „Sindsdien zijn er tien jaar verlopen. Ik had door het vuur kunnen lopen, zo vast was ik van ons welslagen overtuigd. Mijn verwachting was geweldig. Nu of nooit, dacht ik.... Laten we de bojaren uitroeien.... Onze bojaar hebben wij ook uitgeroeid. Dat was al in het begin van de opstand. Hij was een moedige vent. Hij probeerde zich niet eens te verbergen. Wij — de hele menigte — drongen zijn kasteel binnen. Hij stond op het terras en zag ons.

„Wat willen jullie?

„Wij willen de grond hebben, waarop we werken.... De grond!.... Pak je spullen in en verdwijn naar de stad.

„Zo, en waarom zou ik weg moeten gaan? Het is toch mijn landgoed! Stommelingen! In wat voor wereld leven jullie? We wonen toch in een land, waar wetten zijn," zei hij.

„Aan uw wetten vegen wij ons achterwerk af! De wet is niet voor het volk, maar voor de bojaren....

We drongen op naar het terras. Naast hem stond een jachtgeweer. Hij schoot in de menigte. Twee vrouwen rolden omver. De ene was mijn eigen vrouw.... Wij liepen niet weg. Integendeel. Wij sleurden hem van het terras af, de binnenplaats op, en sloegen hem met de knuppel dood. Toen kwamen de soldaten met kanonnen..

Wij vluchtten naar de bossen. De soldaten hielden niet op met schieten. voor alles in het dorp verbrand en verwoest was. Toen omsingelden wij het bos en vingden ons. Vijf jaren hebben wij als dwangarbeiders in de zoutmijn gesloten.

Als de Russen er in slaagen, in hun land de revolutie te laten winnen, dan geloof ik, dat er ook bij ons revolutie komt en dat we het uiteindelijk eens beter zullen krijgen."

„Er valt niet aan te twijfelen of ze zullen slaagen, want bij hen vochten de soldaten met de vellen mee. De bevolking heeft wapens. ... De oude regering is omvergeworpen, de zaak is ontroond."

„Oorlogen slepen dikwijls de val van koningen en keizers mee."

De krijgsgevangenen harkten bij het vuur. Het is warm, het is zacht. Desondanks kunnen de mensen niet scheiden van een vuurtje. Naast het vuur voel je je niet eenzaam. Het vuur is een levend ding, als het hart dat in je klopt.

„Hoe zou het nu met Mariada zijn, in de Dobroedra? Met vier kinderen en een kint maismeel liet ik haar achter. Een witte hond was onderweg. We wilden er graag een meisje hebben, de andere vier zijn jongens. God moge haar sparen!"

Niemand geeft de soldaat Iwanne Hulub antwoord op zijn vraag. Niemand weet of Mariada nog leeft, of dat ze soms bij de laatste geboorte is gestorven. Of dat zij met de kinderen tijdens de gevechten, die daar gewild hebben, soms niet is omgekomen. Niemand krijgt meer bericht van daarginder. Overigens verwachtte Iwanne Hulub ook van niemand antwoord. Hij wist alleen maar eens uit, wat hem vervolgde en mistelt. Zijn gedachten gingen naar zijn vrouw en de slommeringen van de kinderen.

„Vannacht droomde ik, dat ik in een dorp in Bistritsa afvoer, — de rivier in was een klein beekje naderde Toance, ik hoorde een ruisen van water; het was geweldig ruisen, ik heb het

ance hebben steeds verbrijzelde vlotten, als ze die niet goed sturen, als de touwen knappen en de boomstammen uit elkaar worden gedreven door de sterke draaikolken. Ik kwam ook bij de draaikolken aan. Ze grepen mij en zogen me in hun trechter.... Ik werd hijgend en druipnat van zweet wakker. Misschien is er thuis wel iets vreselijks gebeurd."

Nooit heb ik bergen gezien. Ook de zee heb ik nog nooit gezien. Alleen maar de vlakte met een paar heuvels. Alleen moerassen. En de Donau. Ik vroeg hem:

„Ligt jouw huis in de bergen, oom Nechita?"

„Ja, in de bergen, aan de zoom van het bos. Een huis met een kamer en een voorhuis. Het is van hout. Ik heb het geërfd van mijn grootouders. 's Winters werk ik in de zagerij bij Piatra. 's Zomers ben ik stuurman op de houtvlotten. De hele winter zie ik m'n vrouw niet. De wegen zijn dichtgesneeuwd. Het dorp ligt onder de sneeuw, vlak tegen de berg aan. Maanden lang kun je niet van het ene huis in het andere komen. Wilde dieren komen tot onder de ramen. Ze snuffelen langs de sporen van mensen en gaan dan hongerig weer verder. De vrouw is met de kinderen alleen. Eens hebben wij een kind verloren. Het was al een groot kind. Het stierf in de winter. Mijn vrouw wikkelde het in een zak en bracht het naar de vliering, waar het goed koud bleef. In de lente, toen de sneeuw smolt, met de Paasdagen, begroeven wij het. Pas toen kon ik thuis komen. Ik had voor het kind in de stad sandalen en een pak gekocht. We trokken hem de nieuwe kleren aan en begroeven hem er in.... Moge hij er zalig in slapen.... Zo gaat dat bij ons. Als iemand in de winter dood gaat, dan brengt men hem naar de hoogste vliering en wacht op het voorjaar.... Men timmert een doodkist en met bijstand van de pope wordt hij op het kerkhof ter aarde besteld. Als iemand ziek wordt, zij God hem genadig. Er is geen kans om een dokter of medicijnen in huis te krijgen."

Hij zit in de laaiende vlammen te staren. Hij zwijgt. Allen zwijgen, alsof er blokken steen op hun ziel gevallen waren. Eindelijk na een lange stilte gaat de soldaat verder met zijn monoloog:

„Wij, houtvlotters, zijn dappere kerels, daar wij steeds weer ons leven op het spel moeten zetten, zo vaak wij het water opgaan. Men beweert, dat wij goed verdienen.... Wij leven, nu ja. Maar als wij in het water vallen, zijn we binnen een paar minuten weg. Maar de mensen, die hoger op tegen de berg wonen, hebben een veel moeilijker leven. Ze wonen in hollen. Zo lang als de winter duurt, — en in de bergen duurt hij nog langer dan in het laagland — moeten de bergboeren in de grimmigste kou bomen vellen. Ze worden meest jong al invalide, met bevroren handen en voeten. In de bergholen zonder deuren of vensters is geen uitweg voor de rook. De rook moet door de uitgang naar buiten. Maar door dezelfde uitgang komt de kou naar binnen. De mensen gaan bij het vuur liggen. Je ene kant wordt geschroeid door de hitte, de andere wordt gepriemd door de kou, net of er ijzige naalden in je geprikt worden. Je valt in slaap. Je ligt als voor dood. Maar je draait je alsmaar om, als een vogel die aan het spit geroosterd wordt. Als de bergboeren met hun verminkte ledenmaten niet langer deugen voor het werk, dan kunnen ze de rest van hun leven als bedelaars langs de wegen slijten. Als je die lui ziet, zijn ze nog ongelukkiger dan wij, en dan verheugen wij ons in ons bestaan. Als je bedenkt, dat zoveel anderen zich in overvloed wettelen, zonder daar ook maar een poot voor uit te hoeven steken, dan zou je het liefst een knuppel pakken en hun de hersens inslaan.... Het verbaast me niet, dat het volk aan de andere kant van onze grens opstand gemaakt heeft. Waarschijnlijk hadden ze er meer dan genoeg van, nog verder te blijven doorzwoegen in ellende en onderdrukking.”

Het vuur, dat door de soldaten aanhoudend

wordt opgerakeld, laait schrill op.... De wind waait de zwakke rook uiteen.

„Als er hier op aarde gerechtigheid bestaat, dan moet die ook ééns hier opdagen!” zegt Istrate Hulub.

„De gerechtigheid komt niet uit zichzelf. Voor de gerechtigheid moet je vechten. De mensen in het oosten vechten voor de gerechtigheid. Ze wachten niet af, of die hun soms uit de lucht in le schoot valt.... Dat moeten ook wij goed bedenken,” zegt de houtvlotter.

„Als ooit weer het ogenblik komt, dan moeten wij met meer overleg....”

„Ja, dan moeten we heel goed weten, hoe en wat....”

Met Nechita, de houtvlotter, loop ik zo 's avonds dikwijls over de binnenplaats te slenteren. Hij is een kleine zwartharige kerel. Sinds hij in gevangenschap verkeert, draagt hij een baard. Ik plaag hem:

„Wil je soms pope worden, oom Nechita?”

„God zal me bewaren....”

„Waarom laat je dan je baard staan....?”

„Anderen laten hem toch ook staan....”

Ik houd veel van Nechita. Hij vertelt van zijn bergen, van snel stromende rivieren, van herten en ander boswild.

„Soms gaan de heren bojaren in de bergen op jacht. Ze hebben medelijden met ons, ze nemen foto's van ons, onze vrienden en onze kinderen. Eens hoorde ik ze zeggen: — Wat hebben die lui toch een mooi leven. Ze wonen in het bos, hebben massa's frisse lucht en hoeven niet als wij in de steden te zitten.”

„Deze heren kunnen van vettigheid nauwelijks adem halen. Je moest ze eigenlijk onder je hielen doodtrappen, als kruipend gedierte. Ik geloof, dat ook onze bojaren spoedig aan de beurt komen, als in het Oosten de revolutie slaagt. Als deze verdomde oorlog maar voorbij was. Als je eens bedenkt: — God heeft de bergen gemaakt. God heeft het zaad voor de bossen uitgestrooid. Maar

baas over de bergketen van Piatra tot Jassy zijn maar enkelingen. De zagerijen zijn van hen. De bomen groeien alleen van wind, regen en zonneschijn. De winst ervan wordt door een paar lui, de eigenaars van deze bossen, in de zak gestoken. De mensen, die het zware werk doen, het vellen van de bomen, gaan daaraan jong kapot. Als ze niet als gebrekkigen hun leven ten einde leven, verhongeren ze. Wij houtvlottera ploeteren, om 's winters de stammen op de zagerij te krijgen, en dan om aan de zagen te werken. . . . Als bij ons een kind dood gaat, dan hebben wij niet eens een plankje, om een kist te timmeren. . . . Weer heb ik van thuis gedroomd. . . . Dat is geen goed teken. Misschien kom ik wel niet meer thuis. In het begin van de oorlog ging mijn oudste jongen dood. Mijn vrouw moest voor de rest zorgen. . . . Als mijn vrouw soms gestorven mocht zijn, dan zouden de kinderen in het ingesneeuwde huis kreperen. In de bergen komt zo iets meer dan eens voor."

„Nu is het zomer en voor het winter is, ben je vast en zeker thuis."

„Als het mij lukken wilde, te vluchten en door de vuurlinie te komen. . . ."

„Waarom probeer je het niet?"

„Dikwijls ben ik in de verleiding en dan zou ik maar het liefst de plaat poetsen, maar ik ben bang, dat ze mij aan de overzij van het front te grazen nemen en dan sturen ze mij weer het vuur in. . . . Ik gruw van de oorlog. Ik zou nu nog niet dood willen gaan. Je kunt je verzetten zoveel je wilt, vroeger of later loop je de dood tegen het lijf. Na de oorlog zal ieder bruikbaar manmens nodig zijn, als de revolutie van ginds soms ook bij ons mocht komen. Dan hebben we zeer zeker nog een massa gezonde mensen nodig. Er zal veel te doen zijn — dat wordt geen grapje. . . ."

Nechita's gezicht is grijs. Zijn handen zijn ook al grijs als leem.

„De bergen zijn prachtig. . . .," roept hij er aan toe. „De beken en rivieren zijn helder en koel,

Als ons leven maar wat makkelijker en overvloediger was...."

Duisternis daalt neer over de akkers....

Istrate Hulub komt uit de Dobroedzja. Hij spreekt ook Tataars. Zijn halve dorp wordt bewoond door Tataren. Dobroedzja.. Ik zeg hardop. Dobroedzja....! Het verlangen grijpt mij aan, ver hier vandaan te gaan, waar ik de hele streek ken als de palm van mijn hand, ver weg, waar ik andere mensen zal kunnen zien en leren kennen, andere zeden, andere gewoonten. Steeds word ik voortgedreven, om meer te zien en meer te leren. Toen ik op school ging, las ik alles wat mij maar in handen viel over landen en vreemde mensen: mensen die anders zijn dan wij, landen die heel ver weg liggen. Eens heb ik een dun boekje te pakken gekregen. In dat boekje stond een plaatje van een jongen van mijn leeftijd, die niet alleen blootsvoets was, maar in 't geheel geen kleren aan had. Alleen om zijn heupen zat een doekje gevouwen. In de hand hield hij een lange, met snijwerk versierde stok. Bonte veren, zoals ik ze nog nooit gezien heb, zaten in zijn dik kroezend haar. Onder het plaatje stond: Aboe, koning van Oelala.

Ik heb veel gelezen, en veel heb ik ook weer vergeten. Maar ik weet niet, waarom het plaatje van de koning van Oelala in mijn geheugen bleef geprent.

Ik las het boek van begin tot einde. Ik las daarin, dat Aboe koning was van het eiland Oelala. Ik zou graag geweten hebben, waar dat eiland lag. Ik ging naar de schoolmeester, liet hem het boek zien en vroeg er hem naar. Hij antwoordde: „In de Zuidzee, in de nabijheid van de Fidzji-eilanden...."

In zuidelijke streken, bij de koraal-eilanden, in het land van de zon, waar de mensen altijd naakt rondlopen en zich kunnen voeden van hetgeen hun de aarde vrijwillig afstaat, daar ligt dit eilandje....

Tijdens de vakantie sloop ik naar de zolder van

de school en vond daar een oude landkaart, waarop de Stille Zuidzee was afgebeeld. Ik veegde het stof er af en bracht de kaart aan de schoolmeester. Ik vroeg hem, of ik de kaart niet mocht hebben. Hij gaf ze mij. Ik ging naar huis en spijkerde de kaart tegen de wand. . . . Het was de grootste vreugde van mijn kinderjaren. Dagen lang bekeek ik de kaart en las ik de namen van de eilanden. Ik mat met de vingers de afstanden tussen de eilanden en trachtte mij voor te stellen, hoe ze er toch uit zouden zien.

Ik vond ook het eiland Oelala. Ook andere eilanden met wonderlijke namen. Heel wat nachten lag ik slapeloos, terwijl ik in gedachten vreemde landen bereisde. Eensklaps voelde ik mij moe na al die reizen. Of ik ooit in werkelijkheid al die reizen zal maken? Misschien, misschien ook niet. Het zou waarschijnlijk beter zijn, als ik maar nergens kwam. Dromen, dingen waaraan men te hevig denkt en die men zich op een bepaalde wijze voorstelt, kan men misschien in de werkelijkheid maar beter niet beleven.

Zolang ik in de stad was, bij de leerlooier, of in de „Engel”, of bij de schele Banica, betrapte ik er mij zelf vooral des nachts op, dat ik aan mijn ouders, aan mijn broers en zusters dacht. Met liefde en verlangen dacht ik aan hen. Na een tijdje ging ik naar huis terug. Mijn moeder vroeg mij, of ik honger had, maar liet mij daarna wachten, tot de anderen ook thuis waren. Ze stond niet eens op, om mij een stuk maïskoek te geven. Mijn broers en zusters wierpen zich op mij en wilden mij het handjevol geld ontfutselen, dat ik bij mijn broodheren met zoveel bitterheid had verdiend. Ze hoonden me, ze kwetsten en beledigden mij. „Jij lampoot. . . .!” Ik had heimwee naar het ruisen van de populier. De populier hadden ze omgehakt, in stukken gezaagd en verbrand. Als ik de boom in zijn trotse pracht had teruggevonden, misschien had dan het ruisen toch niet zo mooi geklonken, als ik het nu in mijn dromen hoor. Zo dacht ik dikwijls, als in ver-

moeide ogenblikken de droefenis mij te machtig werd en als met zware wolken in mijn ziel kroop. En er kwamen uren, waarin het tot mij doordrong, dat ik sterk moest blijven, wilde ik niet in de goot terecht komen; mijn krachten zouden zwakker worden, mijn wilskracht breken, en levenslang zou ik mij voort moeten slepen door de donkere onderlagen van het bestaan.

Ik raapte al mijn wilskracht bijeen, gooide de trieste stemmingen als een nat hemd van mij af en zocht de heldere blijdschap van een lied. Zo viel ik van het ene uiterste in het andere. Soms leek niets mij onmogelijk. En dat herhaalde zich in mij steeds van voren af aan. Met nieuwe moed ging ik telkens weer voorwaarts. Later zal ik de hele wereld van onder tot boven bereizen. Ik zal er naar streven, trede voor trede te beklimmen, om op die manier precies achter de toedracht van de dingen te komen. Ik legde mijn vinger op de landkaart en besloot: Hier blijf ik zes maanden, daar maar een maand, daar een heel jaar. Als ik twintig ben, heb ik de wereld zeker minstens één keer rond gereisd, om duizenden en nog eens duizenden gedachten te leren kennen. Mijn hoofd gloeide. Mijn hart stond in vlam. Mijn vurige gedachten stegen tot de sterren. Hoger nog

Ion heeft mij weer op de aarde neergepoot.

„Waarom sta je toch zo lang op die kaart te turen? Ben je getikt?”

Ion heeft mij en mijn gedachten weer op de aarde neergepoot.

„Wat gaat het jou aan? Wat kan het je schelen?”

„Het gaat mij ook niks aan. Het spijt me alleen maar, dat je je verstand verloren hebt.”

„Van jou hoef ik geen medelijden.”

„Toch heb ik medelijden met je.”

„Ion, laat hem met rust,” zegt mijn moeder.

Hij liet mij met rust. Een tijdje tenminste. Daarna begon hij weer:

„Wie is die Zigeuner met die dikke buik?”

„Dat is een koning.”

Hij schudt van het lachen.

„Die blote snuiter. . . . ?”

„Ja. Een bruine koning van een land, waar alleen koffiebruine mensen wonen.”

„Nou zie ik toch, dat je knettergek bent, arme jongen.”

„En wat gaat het je aan, al zou ik gek zijn. . . . ?”

„Natuurlijk gaat het me wat aan.”

„Loop naar de bliksem!”

Hij geeft me twee patsen op mijn kop.

„Wou jij mij naar de bliksem laten lopen, lampoot? Ik breek je je botten!”

Alles verdroeg ik uit liefde voor koning Aboe van Oelala. . . .

Ik heb koning Aboe niet vergeten. Ik kan hem niet vergeten: Hij draagt grote ringen in de oren, zo groot als de armbanden, die de meisjes bij ons hebben. Veren, schreeuwend gekleurde veren in het haar, zoals ik nog nooit heb gezien, en een staf in de hand als teken van zijn macht. De buik van de koning staat gespannen als een trommel, en is zwart als geitenleer. De benen van Aboe zijn krom en dun. De koning van Oelala!! Misschien leeft hij wel van mensenvlees — zo bedacht ik —; waarschijnlijk geeft hij zijn soldaten bevel, hun spietsen te slingeren naar zijn eigen onderdanen. . . . Bij die gedachte verdween uit mijn hart de genegenheid voor deze knaap, die er op het plaatje zwart uitziet, maar in het boek wordt beschreven als koffiebruin. Zoals water uit een omgevalen emmer stroomt, zo vloeide de liefde voor koning Aboe weg uit mijn hart; maar de emmer werd al gauw weer met nieuw, fris water gevuld. Misschien is Aboe alleen maar de slaaf van een inhalige oude tovenaar. . . . Een kind kan toch niet een land regeren!

„Wat mompel je?” vraagt Andreï.

„Niks. . . . !”

„Zeg, praat jij in je slaap?”

„Nee. Ik geloof het niet. Soms vergeet ik, dat ik niet alleen ben en praat hardop. Ik praat met mezelf.”

„Heb je ook boeken gelezen?”

„Een paar.”

„Vond je ze mooi?”

„Sommige wel.”

„Zie je — zegt Andreï — voor mij is het studeren een grote plaag. Mijn vader heeft een beetje grondbezit, maar we zijn met te veel kinderen. Hij stuurde mij op studie. Het is zijn wens, dat ik boekhouder worden zal. Maar ik woon liever buiten en werk daar. Van het studeren krijg ik pijn in mijn hoofd. Waarom moet een mens eigenlijk zoveel weten?”

„Misschien hoef jij het niet,” antwoord ik hem, om hem een plezier te doen.

Andreï is vier jaar ouder dan ik. Het is een mooie jongen. Hij heeft prachtige, zwarte ogen en het eerste dons zit op zijn lippen. Ik hoor dikwijls, hoe hij 's nachts opstaat, de deur opent en de trap afsluipt. Dan weet ik, dat hij Amos nog diezelfde avond voor een wissewasje naar het herenhuis heeft gestuurd; ik weet, dat Ilonca alleen is.

Een andermaal zie ik hoe Andreï er te paard van door gaat, het beest de sporen geeft en langs de akkers met zonnebloemen rent, waarachter de Zigeuners het aangrenzende maïsveld wieden. Hij kiest uit de schare van werkende mensen een jonge vrouw of meisje uit en verdwijnt met haar in het koele onderkomen van de veldbewaker. Op de terugweg spoort hij het paard niet meer aan. Hij laat het stapvoets lopen. Zoals het zelf wil. Hij is in beste stemming en fluit. Andreï fluit dikwijls.

„Ken je Zambila?” vraagt hij.

„Ik ken haar....”

„Ze zegt, dat ze vanavond op het kasteel wil komen.”

„Dan ga ik bij de krijgsgevangenen slapen.”

„Waarom? Je kunt gerust hier blijven. Ik zal wel weggaan.”

Het wieden is gedaan De Zigeuners werden bij

de viskwekerij ontboden; ook daar zijn voor hen handen vol werk. Ze doen het en kwamen uitgeput en zwartverschroeid terug.

Het dorp ligt tegen de helling. Het is lang, smal en vol bochtige straatjes. Terzijde van het dorp, aan de andere kant van de helling, beginnen de landerijen. Om bij de visvijver te komen, moet je een heel eind lopen. Ik heb nog een fikse afstand voor de boeg. Andreï heeft mij met de wagen naar de viskwekerij gestuurd, om vis te halen. De paarden zijn sterk. Om het landgoed te kunnen bewerken, heeft de bojaar de Duitsers om trekdieren, paarden en ossen, gevraagd! De Duitsers gingen de dorpen af, vorderden trekdieren en gaven die aan de bojaar.... Als de bojaar slagroom had willen hebben, zouden de Moffen hem die hebben gebracht.... Om mij de tijd wat te korten, en ook te helpen, zijn Dudulica en IJzersteen met mij meegekomen. De brede wagen rijdt langzaam. Wij hebben niets geen haast. Wij zullen overnachten bij de viskwekerij. Vroeg in de morgen vullen wij de wagen en rijden terug. Pas tegen de middag zijn we dan weer op het landhuis.

„Hort, gele.... Hort, Isabel....”

„Jaag ze toch niet op, Dudulica....”

„Ik jaag ze niet. Maar als je ze niet eens een tikje met de zweep geeft, vallen ze in slaap.”

Langs de berm van de weg staan een menigte houten kruisen.

„Hier op de helling heeft een bloedig gevecht plaats gevonden, toen de Duitsers hier in het najaar binnen drongen. Je kon het schieten tot ver in de omtrek horen. Toen de gevechten voorbij waren, riepen de rentmeesters ons op bevel van de bojaar bij elkaar en lieten ons de doden begraven.... Wij hebben ze begraven.... De Duitsers trokken verder.”

„Hoe was dat gevecht, Tanase?”

„Verschrikkelijk. De onzen — een huzarenregiment met lansen en sabels — bevonden zich op de

terugtocht door de bossen van het Donaudal en trachtten een weg te vinden naar Boekarest. Ze hadden er best levend af kunnen komen. Maar ze lieten hen niet ontsnappen. Duitse troepen kwamen uit Bulgarije bij Simnica over de Donau en sneden hun de pas af. De commandant van het regiment huzaren, een overste, wilde geen omweg maken.... De Duitsers groeven zich in en brachten machinegeweren in positie. De commandant gaf bevel, de stelling frontaal aan te vallen. De huzaren renden met gevelde lansen op de stelling af. De Duitsers maaiden ze kalm met de machinegeweren neer. Een paar soldaten sprongen van hun paard en begonnen met de karabijn te schieten. Zo kwam het, dat er ook een paar Moffen sneuvelden.... De overste en zijn adjudant trokken zich terug in veilige dekking en keken naar de moordpartij. Na een tijdje gaven ze zich over aan de vijand. Ze offerden hun mensen gewetenloos op. De paarden hebben we een eindje verderop begraven, nadat we ze eerst hadden gevild en de huiden naar het landhuis gebracht, zodat de bojaar er leer van kan laten maken voor de sandalen van zijn personeel."

Het kerkhof is zo groot als drie normale.... De verweerde kruisen krijgen al barsten in het zonlicht.

Tussen de kruisen rukken de ganzen van het dorp grassprietjes uit.

"Nu komen we in Lacrima," fluistert Dudulica. „Hier....!"

Lacrima, zo heet het vissersdorp bij de viskwekerij.

De hutjes, waar je op handen en voeten in moet kruipen, hangen scheef door de wind, gedekt met riet en zonder schoorsteen — de rook moet door de deuren naar buiten. — Ik sta verbaasd, dat de wind, die hier over het water krachtig blaast, ze nog niet weggebezemd heeft. Tussen de hutten liggen lege erfjes, hier en daar staat een acacia, loopt een magere kip of een schurftig varken, dat alleen uit huid en borstels bestaat.... Voor de

hutten liggen kinderen in de zonneschijn, naakt of in armoedige lompen. Dicht bij hen staat een kruik. De een na de ander grijpt er naar met gele, magere handjes, brengt de kruik naar de mond en bevochtigt zijn droge lippen.

„Koorts,” mompelt IJzersteen. „Hier in Lacrima lijdt iedereen aan de koorts.”

We staan stil bij de kruising van twee straten en drenken de paarden bij de waterput.... De paarden schudden hun manen en snuiven door de neus.... Het water is onfris, het smaakt bitter.... Diep onder in de put ligt mest te vergaan.

Een oude vrouw komt slingerend, als was zij beschonken, op ons toe. Ze smeekt;

„Willen jullie mijn emmer niet even vullen, beste mensen.... Ik kan het ding niet meer naar de put slepen. Ik heb geen kracht meer....”

Wij voldoen aan haar verzoek. Voor ze weggaat, vraagt ze:

„Waar zijn de mensen uit het dorp?”

„De opzichter heeft ze naar de vijvers gestuurd om biezen te snijden....”

De oever van de poel, die je niet kunt overzien, is begroeid met biezen, riet en rijshout. Nu midden in de zomer, worden de biezen gesneden en naar de kant gebracht. De wortels lopen dan weer opnieuw uit. In het najaar worden er weer biezen gesneden.... Wij laten de paarden even stilhouden en kijken toe. Ver in de poel staan de mensen tot de heupen in het water, snijden de biezen en laden die op bootjes. Als het bootje vol is, wordt het naar de kant geduwd, uitgeladen en de biezen op rissen gelegd om te drogen. Het biezen-snijden gaat verder. Honderden mensen; vele, vele bootjes; zwermen van miljoenen muggen steken de naakte lichamen kapot, die bedekt zijn met bloedige wondjes.... De mannen werken naakt, de vrouwen hebben een rokje van biezen om de heupen gevlochten....

„Laten we de paarden uitspannen,” zegt Dudulica.

„Span maar uit.”

We zamelen wat biezen bij elkaar, om er een nachtleger van te maken. Vervolgens maken we een sterk rokend vuur, om de muggen op een afstand te houden.

„De netten liggen in het water. Pas morgenochtend worden ze opgehaald.”

„Waar zijn de vissers nu?” vraag ik.

„Ginder, zie je ze niet?” en hij wijst op de mannen, die biezen snijden.” ’s Ochtends vissen ze en overdag snijden ze biezen.”

In gezelschap van de bewoners van Lacrima verorberen wij aan de oever van de poel ons avondeten.

Er is mosselsoep — een dun soepje maar —, en wij eten er onze maïskoek bij.

„Eten jullie geen vis?”

„Nee. De vissen zijn niet van ons. Wij mogen ze alleen ophalen, niet opeten.”

„Waarom niet?”

„We mogen er geen enkele wegnemen, want ze zijn ons eigendom niet.”

Ik sta niet verbaasd. De boeren ploegen, zaaien, maaien en dorsen, en toch behoort ook hun de tarwe niet. In geen enkele boerenwoning is voldoende brood. Ze bewerken en bebouwen de maïsvelden en toch hebben ze nooit voldoende maïskoek op tafel. Ze zorgen voor de koeien en ze weten niet, hoe melk smaakt.... Ze hoeden en mesten de varkens van de bojaar, maar met Kerstmis moeten zij het beste stuk van hun eigen varken bij de bojaar op het kasteel afleveren. Met Pasen moeten ze eieren inleveren, in de zomer braadkippen en in het najaar vette ganzen. In de herfst, als de wijn wordt geoogst, mogen ze geen enkel druifje in de mond stoppen.

Ze kunnen dat immers ook niet, men bindt hun een van ijzerdraad gevlochten muilkorf voor.

„Heb jij wel eens een muilkorf gedragen?”

„Ja, ik wel, mijn moeder, mijn vader en al mijn broers en zusters.”

De visser zegt:

„Maar iets mogen we toch wel: We mogen ons

in de poel verdrinken, of onszelf ophangen. We mogen ons krabben, als de vlooien ons bijten. We mogen ons onder de voeten kietelen, als we daar zin in hebben.... We mogen ook tranen vergieten als er een van ons dood gaat. Is dat soms niet voldoende?"

„Dat is voldoende,” zegt Dudulica. „Goeie God! Wat zijn we toch een arme donders bij mekaar!”

„We mogen kikkers vangen en die opvreten,” zegt de visser. „Maar wij lusten ze niet.”

In de ochtendschemering bevinden we ons weer op de weg naar het landgoed. We hebben kleine visjes in de wagen. De grote vette karpers en smakelijke steuren zijn met andere wagens naar Turnu en naar Simnicea gestuur, waar ze worden verhandeld.

Het is midden in de zomer. De tarwe staat hoog. Ze is geel geworden. De wind streelt er over heen. De graanvelden ruisen en lijken wel een zee met baren. De avonden vallen laat op de landerijen, met gele, rossige, blauwe en schemerig paarse schijnsels. De ochtendschemering breekt dan al weer korte tijd later aan. De zon verjaagt in een ommezien de violette zomernacht en kleurt de hemel dieprood, roodpaars, stralend geel. De zomernachten zijn zo kort als de voetstapjes van een kind. De tijd om te slapen is kort. Uit de kamer bij de ingang van het huis horen we het gebrom van Amos en het heldere lachen van zijn vrouw. Een zonderling paar!

Amos is hier al lang geleden gekomen. Hij is uit Transsylvanië en heeft zich in het huishouden van de bojaar genesteld. Hij werkte in de keuken en in de stal. Toen Amos nog werkzaam was in de keuken, bracht de bojaar een Hongaars meisje mee uit Boekarest. In 't begin kookte ze voor de bojaar, daarna stelde men Ilonca vrij van keukenwerk en liet haar met Amos trouwen. Over dat huwelijk werd hartelijk gelachen. Na de bruiloft maakte de bojaar het paar hoofd over het personeel. Iedere dag komt de bojaar koffie

drinken bij Ilonca. Amos, die intussen ergens anders werk heeft te doen, bromt onverstaanbare woorden.

Toen het nacht werd, sloop Zambila de binnenplaats van het landhuis op. Ze kwam niet alleen; haar grootmoeder vergezelde haar.

Grootmoeder gaat op de binnenplaats op een stapel stro liggen, dicht bij de muur.

Barrevoets, de stijve vlechten tot op de heupen, in een wit hemd met een ceintuur en een geborduurd schortje voor, vertoont Zambila zich op de trap. Andreï is weggegaan. Hij liet mij alleen achter. Ik weet, dat hij pas morgen terug keert. Ik hoor de voetstappen van Zambila op de trap. Ik wacht in het donker. Ik wacht bij het open raam. Mijn handen en mijn gezicht gloeien, mijn mond was droog, de tong kleefde mij aan het verhemelte. En toch had ik pas water gedronken; maar nu gloeit mijn mond, alsof ik vuur verzwolgen had. Mijn keel brandt, als was mijn lichaam een oven, vol van een gloed, die door de wind is aangeblazen en vlammen laat oplaaien, die mij verzengen! Het verbaast me, dat mijn kleren niet verbranden, en dat de planken van de vloer niet schroeien onder mijn voetzolen.

Als een schim glipt Zambila door de deur naar binnen. Ik sla mijn armen om haar heen. Zambila lacht. In het grijze schemerlicht van de kamer, vlak voor mijn mond, zie ik haar sneeuw-witte blinkende tanden en haar volle, vleselijke lippen.

„Bent u bang, mijnheer?”

Voor de eerste keer in mijn leven word ik met „mijnheer” aangesproken. Heb ik haar antwoord gegeven? Nee! Ik kon niets zeggen. Ik was nog geen vijftien jaar....

Pas tegen middernacht praat ik met Zambila; pas toen werd mijn tong onttoverd, pas toen hield de krampachtige spanning in mijn lichaam op. Misschien is ook mijn ziel als een bloem open gegaan.

„Hoe oud ben je, Zambila?”

„Veertien....”

„Waarom ben je hier in gezelschap van je grootmoeder?”

„Om niet alleen te hoeven komen en gaan....”

„Ik heb je hier niet besteld.”

„Ik kwam, omdat ik daar zelf zin in had.”

Zambila's huid geurde naar de aarde, haar haren naar gras. Maar niet als jong gras, maar als gras waarover de dieren zijn heengegaan. Ik houd van deze aarde-reuk. Ik houd ook van de geur van het gras, waarvan ik weet, dat het de heuvels en nog verderop de bergen bedekt; de geur, die de wind van ver weg uit de vlakten van Bulgarije overwaait, van ver weg uit de hoeken van het Balkan-gebergte....

Zambila gaat bij mij vandaan. Ze trekt haar hemd aan, ze bindt haar schortje voor, daarna haar ceintuur om en brengt haar haren weer op orde.

De jeugdige morgen dringt de ramen binnen en ik word er mij van bewust, dat over een uur of zo de lange, eindeloos lange dag weer gaat beginnen.

„Kom je nog eens terug, Zambila?”

„Als ik kan, kom ik....”

„Heb je geen spijt, dat je hier gekomen bent?”

Ik ben in haar ogen geen „mijnheer” meer.

„Domme jongen,” zegt ze, „hoe kan ik daar nu spijt van hebben?”

Ze geeft me een stomp op mijn neus. Mijn neus begint te kriebelen. Zambila verdwijnt. Ze sluipt op haar tenen de trap af.

Ik ga naar het raam. Ik zie haar weggaan. Lang, slank, als een zonnebloem, die geen wortels in de aarde heeft, een zonnebloem die beweegt. Het kleine bundeltje, dat naast Zambila als 't ware mee rolt, is haar grootmoeder.

De zon ging op. Ook morgen en overmorgen zal ze opgaan.... Alsmaar opnieuw.... Alsmaar opnieuw....

De volgende avond wacht ik. Zambila komt

niet. Andreï liet me weer alleen. Zambila kwam niet. . . . Tegen middernacht ga ik buiten in het gras liggen en val in slaap.

„Sta op, Darië! De bojaar is op het landhuis aangekomen en zoekt je.”

Vroeger was het gezicht van de bojaar rood. Nu is het paars, purperpaars. Hij trilt over het hele lichaam, alsof niet alleen zijn huizen, maar zijn hele landgoed in brand stond. Hij beeft, als zouden zijn bezittingen in vlammen opgaan met al de biezen aan de poel, waar de vissers elke morgen verscheidene wagens met vis uit ophalen, lie door de bojaar naar de stad worden gestuurd, waar hij ze verkoopt. Maar niet allemaal. De kleine, slechte visjes geeft de bojaar te eten aan zijn personeel, de krijgsgevangenen en de Zigeuners. Ik en Andreï leven ook van dat soort visjes, sinds wij in dienst zijn bij de eenogige bojaar. . . .

„Ben je wel eens in Boekarest geweest?”

„Nee. Ik ben er nooit geweest.”

„Je lijkt me nogal handig. Je moet naar Boekarest gaan en deze brief bezorgen aan het adres, dat er op staat. Je moet die aan een dame overhandigen. Aan de dame, wier adres op de enveloppe staat. De dame moet een auto huren en hier komen. Je moet ze tot hier begeleiden. Pas goed op die brief! Verlies hem niet onderweg.”

„Wanneer moet ik vertrekken?”

„Meteen.”

„Te paard?”

„Nee. Je gaat met een bootje tot Giurgiu; daar ga je op de trein en spoort naar Boekarest.”

„Met wie ga ik mee?”

„Aan de kant van de Donau wacht een man met een boot. Een van mijn vertrouwde mensen. . . .”

Hij reikt mij de brief. Ik stop die onder mijn hemd, op mijn borst. De eenogige bojaar keert zich naar Andreï:

„Jij brengt hem tot aan de Donau. Je weet de plek, waar hij zijn moet, en daarna kom je hier met zijn paard terug.”

Hij kijkt mij vierkant aan.

„Over drie dagen moet je terug zijn,” zegt hij.
„Ik zal er voor zorgen,” zeg ik. En ik denk: Als ik wegga.... En meteen vul ik deze gedachte aan: Als ik tenminste terug wil komen....

De bojaar geeft mij vijf lei voor de reis. Ik bewonder zijn vrijgevigheid.

„Ben je klaar?”

„Jawel.”

We stijgen te paard en gaan er van door. De bojaar begeleidt ons een klein eindje en slaat dan rechts af. Hij wil nog eens een blik werpen op al wat hij bezit, op zijn tarwe, die met zware aren op het zichten wacht, op de haver, de maïs en de bossen van zonnebloemen.

De tarwe, die op de vette grond groeit, reikt het paard tot de buik. De zonnebloemen schieten hoger op, ze zijn reusachtig.. In de vroege ochtend keert de zonnebloem het gezicht naar het oosten, in de middag naar boven, en laat op de dag naar het westen. Elke stengel heeft aan het uiteinde en groot, rond, geel oog. Een groot oog met groene wimpers.... Met duizenden en nog eens duizenden ogen kijken de zonnebloemen van het oosten tot het westen in het gele, ronde oog van de zon. De zonnebloem is een spiegelbeeld van de zon....

Een zwakke wind waait. De tarwevelden golven als een geweldig watervlak. De paarden vliegen. Andreï is jaloers op mij:

„Waarom voor de donder heeft hij mij niet gestuurd? Ik zou Boekarest ook zo graag eens willen zien.”

„Ben je er al eens geweest?”

„Ja zeker, al twee keer. Met mijn vader, toen hij daar mijn zusjes naar school bracht.”

Wij rijden de helling af. De Donau is vlakbij. Tussen ons en de Donau liggen bossen. Wij rijden langs smalle paden door het bos. De twijgen zwiepen ons in het gezicht en tegen onze schouders. We rijden stapvoets.

Langzaam stroomt de Donau. De ochtendsche-

mering spiegelt zich vaag lichtend in het water. Op het water, over de bossen, over de grasvlakten breidt zich traag het ochtendlicht....

Een man staat bij een bootje te wachten. Hij rookt een pijp en blaast de rook door de neus. Naast hem staat zijn zoon. Deze is iets groter, magerder en bleker dan ik. Op de terugweg, stroomopwaarts, zullen ze samen moeten roeien.

„Goeienmorgen, oom Oprisjor.”

Hij bromt iets ten antwoord. Je kunt aan hem zien, dat hij niet graag praat.

„U moet deze meneer naar Ciurciu brengen.”

„Zal gebeuren. Stap in.”

Ik neem afscheid van Andreï, reik hem de teugels van mijn paard en stap in het bootje. Onder in het bootje glinstert het water. Ik ga zitten. Ik ga op een bankje zitten en probeer, met mijn voeten buiten het water te blijven. De man met de baard gaat in het andere uiteinde van het bootje zitten, daarna stoot hij zonder de pijp uit de mond te nemen met een forse duw van de kant af. Een paar stevige halen met de riemen, en het bootje dobbert midden op de rivier en wordt dan door de stroom meegetrokken. Langzaam glijdt het voorwaarts. Het water sluit aan alle kanten vreedzaam om het vaartuigje....

Boven ons welft zich de ochtendhemel. De met bedauwde bossen beklede oevers begroeten de morgen met geruis en vogelgekwetter. Van vlakbij bezien is de Donau troebel en geel. Ik steek mijn hand in het water. Het is koud. Koud en vuil. Het bootje glijdt voort. Het glijdt langs dorpen, langs kolonies van wilgenbomen. De Donau gaat sneller, het bootje ook. De man met de baard rookt, voor het overige zit hij roerloos.

„Wat denkt u, oom Oprisjor, wanneer komen we in Ciurciu aan?”

„Tegen de avond zullen we er zowat zijn.”

De zon staat al hoog. Wij baden in het licht, met de rivier, met de bomen, met de wilgebossen; met alles, wat het oog maar vermag te zien, baden wij in het licht van de zon.

EINDE

IN DE PEGASUS ROMANREEKS 1948 VERSCHEEN:

Upton Sinclair	Ford
J. Fucik	Met de strop om de nek
N. Ostrowski	In storm geboren
Multatuli	Max Havelaar
John Beecher	Een schip voer uit
Egon Erwin Kisch	Ontdekkingen in Mexico

ALS PREMIE UITGAVE

Theun de Vries	't Hert
----------------	---------

IN DE PEGASUS ROMANREEKS 1949 VERSCHEEN:

Maxim Gorki	Zomer
Tjen Tsjun	Tchifoeng - dorp in Augustus
Mulk Raj Anant	Paria
A. Makarenko	De weg naar het leven
Sonja Prins	De groene jas
H. Scherfig	Het verzuimde voorjaar

ALS PREMIE UITGAVE

E. Grien	Dagboek van een schooljongen
----------	------------------------------